

## چاچ ۽ آئي ۽ بهر و تهر

ڏاڪٽر صابر بدل خان

يونيورسٽي آف اورينٽل اسٽڊيز، ڀولي، اٽلي

### Abstract

*Baloch have developed a rich body of oral literature to mark any occasion of life. Riddles are one of these. People from all walks of life, age and sex are noted to have a special interest in riddles and participating in riddle telling competitions. During the late 19<sup>th</sup> century Longworth Dames observed that the Baloch "are addicted" to composing riddles on any unusual circumstance which attracts their attention. This extraordinary interest of theirs has caused a very rich body of this literary genre among the Baloch. Unfortunately, not much work has been carried out so far to collect these and bring them to the attention of a wider readership.*

*This paper is an attempt to discuss the present state of research on Balochi riddles and the available material in/on it. It also discusses Balochi riddles within the context of wider international riddle studies and corpuses. Its main aim is to stimulate and encourage local students of oral traditions to carry out further research on this important literary genre before it is too late.*

گيڻين ليز: بلوچي چاچ، بتل، بسينڪ، دري قوماني چاچ، چاچ ۽ ارزشت

پڄار:

چاچ سرزباني ليزانڪ ۽ ايڪ پُر ارزشتين تهرے که تيو گيں جهان ۽ قوم ۽ زباني توکاييں وڙا است

انت، بے شک جاہے کم ۽ جاہے گيڻن۔ چاچ بنی آدم ۽ ذہانت ۽ ايڪ چکا سے ہم است انت ۽ ذہن ۽ ردوم

توانا بوتگہ واستہ یکہ پُر ارزشتیں زریعہ یے ہم، شاید ہسے سوب انت کہ بازیں ملاں کو ہنی زمانگاں شہزادگان  
 ء گونڈوئی ء چاچہ جنگ ء مانا کنگ ہیل دینگ بوتگہ داں کہ آیانی ذہنی ردوم سرجم بہ بیت۔ مثال ء حبرہ  
 ہندوستان ء رگ وید ء نبشتہ انت کہ کوہنیں زمانگہ ہندوستان ء جنکاناں ء سورہ تیاری ء وہداں ایدگہ لوگی کارانی  
 سرسوج ء ہواری ء چاچہ ء حاصیں ہیل کاری ء ہم دیگہ بوتگہ، چیا کہ بازیں چاچہ ء آیانی مانا ء زانگہ ہسے گپہ  
 ثبوت بوتگہ کہ جنکہ نوں رُستگہ ء مزن انت ء پھ سورہ تیاری انت ء آئی ذہنی ردوم برابر انت۔

چاچہ چو بتل ء بسیتک (basittuk) ء وڑا ہر روچی نیں زندہ تہا سوشلائزیشن ء یکہ پُر ارزشتیں  
 زریعہ یے ہم است انت، بلتے چو کہ بتل ء بسیتک شپ ء روج ء توکا کجام یکہ وہد ء پاسے ء گوشتگہ بوت کن  
 انت ء چو کہ آیانی گوشتگہ ء جُست ء پٹہ ء رہند ہوارنہ انت، بلکیں اے یکہ ردی درشان انت ء آیانی واستہ دیم  
 ء مردم ء کجام یکہ وڑیں درانگاری ء شرت الم نہ انت، ایٹاں مردم کجام یکہ حالتے ء پیدا بو نگا گوشت  
 کنت۔ بلتے چو کہ چاچہ جُست و پٹہ ء دروشم ء انت ء جُست ء پٹہ ء دو مردم یادو ٹولی بو وگہ المی انت، ہسے واستہ  
 چاچہ جنگ ء مانا کنگہ ء واستہ ہما وڑیں ماحولے ء بوتگہ یا جوڑ کنگہ المی انت۔ ہسے سوب انت کہ چاچہ جنگ ء شہر  
 تریں وہد ء پاس شپ ء اولی پاس زانگہ بوتگہ۔ اے ہما وہد انت کہ لوگہ ء تیوگیں مردم یا ہمسارنگانی گونڈیں  
 چک ہم چہ روج ء کار، دزگٹی ء تگہ ء تاچاں پد آس ء دیم ء نشتگہ انت ء چاچہ جنوکائی ء مانا کنوکائی اش کنگہ۔

چاچہ چو کہ جُست ء پرس ء بنیاد ء انت چاچہ ء لئیب ء بہر زور وکیں مردم و تارا دو ٹولی آل بہر کن  
 انت۔ یکے ٹولی ء چاچہ جنت ء دومی ٹولی باید کہ چاچہ ء مانا بکنت ء پداوتی باری ء چاچہ بخت ء دیم ء ٹولی مانا  
 بکنت۔ ہسے پیم ء شپ ء یکہ مز نیں بہرے گوشتگہ۔ مئے کچھ ء دگہ ء چاچہ ء لئیب ء پھکاوتی رہندے بوتگہ  
 چو کہ اگاں دیم ء گروپ ء چاچہ ء مانا زانگہ گڑا آئی یکہ لئیسے کنتگہ، بلتے اگاں آئی زانگہ گڑا اولی گروپ ء  
 گوشتگہ کہ مارا یا منا ملکہ (مینگہ یا شہرے) بدے دومی گروپ ء گوشتہ برور و پلان ملک (شہر یا مینگہ) تئی انت

چو کہ برور و پچجور تئی انت اگاں اولی گروپ ء ر اے ملک دوست نہ بوتگ گڑا گشتنگ ءے کہ ماے ملک ء مزوراں مارادگہ ملک ءے بدے اگاں ملکہ دوست بوتگ گڑاں گشتنگ ءے ”جی جی یہ پچجور ءے کناں ہلے کناں ہلے کناں سی ۳۰ کچک ءے جل ءے کناں لالاء آجگ ءے پل ءے کناں“ ءے نوں پدا چاچ ءے مانا یے گوستنگ اگاں دومی چاچ پدا دومی گروپ ءے کٹینتگ گڑا چو بوت کنگ کہ ہما ملک کہ ساری ءے آگروپ ءے رادانگ انت چہ ہما ملاں یکے پدا اے گروپ ءے رادانگ کنگ۔ اے پیم ءے اگاں در ستیں کش ءے گور ءے ملک پہ دیگ ءے ہلاس کنگ انت یا شپ دیر ءے شنگ گڑا چاچ جنوکائی کٹینتگ ءے ہر کس وتی لوگاں شنگ ءے وپنگ۔ باز وداں چاچ جنوکائی ءے بہر زور وکیں چکاں چہ وتی لوگاں چیزے چیزے پہ ورگ ءے آور تگ گوں ءے لیب ءے ہلاسی ءے نشتنگ ءے وار تگ یا ہما ٹولی ءے کہ لیب کٹینتگ ورگ ہمائی بر تگ انت۔

بلوچانی گورا چاچ جنگ ءے نوکیں چاچ جوڑ کنگ پہ کسانیں چکانی ردوم ءے واستہ المی میں چیزے زانگ بوتگ ءے ہمسارگانی چکانی زمستانی شپاں یکجاہ بوتگا لیب کنگ ءے یک جوانیں دروسیلہ یے بوتگ ہلے مئے سر پدی ءے چاچانی سرادگہ حاصیں رسم بندوک نہ بوتگ چو کہ ہندوستان ءے بازیں دمگانی مردمانی باروا کو ہنیں زانگ ءے بوتگ۔ امریکہ ءے کیلیفورنیا یونیورسٹی ءے کوہنیں لبرزانک ءے استاد پروفیسر آلن ڈنڈس (Alan Dundes) ءے شکاگو یونیورسٹی ءے وید پرکاش واتک (Ved Prakash Vatuk) نبشتہ کن انت کہ ہندوستان ءے چاچ جنگ ءے مانا کنگ لوگ ءے در ستیں مردم بہر زورنت۔ تہنا نوک سوریں جنیں چک بہر نہ زورنت۔ آدیوان ءے توکایک کڈے ءے نندنت ءے وتی سریک ءے چہ دیم ءے دور نہ کن انت۔ اے پے ہاترا کہ آ لوگ واجہ ءے کھول ءے مردیناناں وتی دیم ءے پیش نہ دارنت۔ اگاں آئیارا چاچ ءے مانا کتیت گڑا آوتی کش ءے نشتنگیں چکے ءے را، یا وتی ترو یا دگہ جنینے ءے راجاچ ءے مانا یاں ہلوت کنت ءے پدا ہما جنین دیوان ءے چاچ ءے مانا ءے گو شیت۔ یا اگاں نوک سوریں نثار چاچے زانت کہ آئیارا گو شنگ لوٹیت، آئیارا ہم دگہ چکے یا جنینے ءے را گو شیت پدا ہما چک یا جنین دیوان ءے تہا ہے چاچ ءے جنت۔ (Dundes and Vatuk, p. 89)

ہندوستان، ہیتمی کرن، سنسکرت زبان، ناولاں ماے گنداس کہ کو نہیں زمانگ، شاعرانی تربیت، واستہ ہم آیاناں بازیں چاچانی یاد کنائینگ المی زانگ بوتگ، چیا کہ کو نہیں زمانگ، مردمانی لیکہ ہمے بوتگ کہ چاچ ذہناں چچ کنت، پیم، تیز کنت، پے ہمے حاترادیوانانی تہاچاچ جنگ، ماناکنگ مشکولی، ہواریک ذہنی تربیت لے ہم زانگ بوتگ۔

چو کہ بلوچانی گورا کو نہیں نبشتہی دپتر نیست مازان اس باریں کو نہیں زمانگ، بلوچاں چاچ، راجہ اہمیت دانگ، بلئے ہندوستان، ویدا (Reg veda) کہ چہ مرچہ، 3000 سال پیش (بزاں ہزار سال پیش چہ عیسیٰ) نبشتہ کنگ بوتگ، انت آیانی توکا ماوانیں کہ آزمانگ، ہندوستان، جنیناناں پے سور، تیار کنگ، واستہ، لہتیں کار، ہیل دیگ بوتگ، انت کہ آیانی توک، ایک بستار کرزیں چیزے چاچ، ہیل کاری بوتگ، بزاں اگاں جنینے، چاچ نہ زانگ، آئی، راتریں مرد رسگ، امید سک کم بوتگ، انت۔

ہمے پیم، مہا بھارتہ (Mahabharata)، راماینہ (Ramayana)، توکا ہم ماوانیں کہ بادشاہاں وتی دربارانی توکا چاچ، مقابلہ، ٹاہیننگ، انت، دانائیں مردم کہ چاچ بندگ، وماناکنگ، تیز بوتگ، انت آیاناں بادشاہ، گورا حاصیں نزکی بوتگ، چیا کہ بادشاہیانی ہر و ہدا دل، تب، گپ، ہمے بوتگ کہ آئی دربار، مردم چاچ، دومی آں بند کت، بکن، انت۔ (اے سر حال، سرا گیشیں سر پدی، واستہ ڈنڈس، واتک، برز، حوالہ داتگیں نبشتانک، بچارات (Bhagwat, 1965)

نبشتہی تاریخ نہ بوتگ، سو ب، ما گوشت نہ کنیں کہ باریں گوتگیں دور، باریانی بلوچ سردار، حاکماں وتی دیوانانی توکا چاچ، مقابلہ، ٹاہیننگ، یا نہ، یا آیانی گورا چاچ، اہمیت چے بوتگ، بلئے لانگ، ور تھ ڈیمز، نبشتہ کنت کہ بلوچاناں چاچ، بندگ، ماناکنگ، سکیں مز نہیں، جے است، گو شیت کہ آراہ، روگا بوتگاں اگاں، اشترے، مردے یادگے چیزے چہ دور، درا بوتگ، آکاروان، یک مردے، دل، (تہر بنگ) گڑا آئی ہما، ساہت، چاچ، زبان، ہما چیزے، دروشم، گوشتنگ، انت، کاروان، ہماہاناں، یاد یوان، مردماناں، جست کنگ کہ

اے چیز چہ چیزے۔ ایٹی ماچہ وتی ذاتی تجربہ ء ہم زاناں کہ مئے کسانى ء وہدیکہ ٹیلیویژن ء ریڈیو نیست ات مئے مستریں مشکولی کتہ ء گوشدارگ ات یاچاچ ء جنگ ء مانا کنگ ات۔ ہر شپ ماچاچ جت ء ہر شپ ء چاچ دگر اتنت چیا کہ مستریں جہد ہمیش ات کہ مردم انجیں چاچ بگو شیت کہ دیم ء ٹولی بندہ بیت ء مردم ملک پہ ملک ء سر اکٹان بکت ء دومی ٹولی ء راپروش بہ بیت۔ چو کہ چک ہر وہد اہے ہمسارنگانی چک اتنت ہے واستہ ہر شپ نوکیں چاچ چہ پیریناں یادکت ء اتکاں۔

چاچانی کو ہن ء قدیمی ء سر مردم ہچ گوشت نہ کنت، بلئے اے المی میں گپ انت کہ چاچ انساناں چہ ہما وہد اگون انت کہ آپیدا ک بوتگ انت آسانی لمب ء نندگ ء چاچ ء کتہ جنگ انسانانی مستریں مشکولیاں چہ یکے بوتگ ء است انت۔ جہانی زانکاراں ہر ملک ء قوم ء تہا ہزارانی کساس ء چاچ چنگ ء جم کنگ انت ء اے کار ء توکاروچ پہ روج گیشی ء شاہگانی آہگ ء انت۔ بازیں چاچ بازیں قومانی تہا کیوں وڑا انت یا کم ء گیشن کیوں وڑا انت ایٹی ء سوب یکے اے بوت کنت کہ انسانی دماغ کیوں وڑا کار کن انت یا چو کسہانی وڑا کہ چہ یک قوم ء ملک ء دومی ء رار سینتگ انت۔ ایثانی تہا مردم میت ء مردگ ء درور ء دات کنت کہ بلوچی ء اجانب کدرتے دیستوں، سرش پنچ، تنش پنچ ء نپس چار“ (کم ء گیشن ہے وڑیں چاچ انگریزی ء ایٹالیائی زبانان ہم است انت) یاہیک ء سر اچاچ ء ہے پیم ء دگہ بازیں چاچ کہ بازیں قومانی توکا کیوں وڑا است انت۔ بلئے یکے چہ مشہور تریں چاچاں شاید ہما چاچ انت کہ آ انسان ء گوٹدوی، ورنائی ء پیری ء سر انت کہ کم ء گیشن درستیں زبانانی توکا اے چاچ اہنگ بوتہ۔ یونانی کوہنیں کسہاں (mythology) مان انت کہ تھیبس (Thebes) ء شہر کہ کوہنیں یونان ء ایتھنز ء پد دومی مستریں شہر بوتگ آئی مزنیں دروازگ ء پء ء اسفنکس (Sphinx) زنتگ (اسفنکس یک ہیبالی دیہہ ء بوتگ کہ آئی سر انسانی ء جون شیرے بوتگ یک اسفنکس ء مصر ء ہم است، انت بلئے اے کتہ یونانی اسفنکس ء بارھا انت۔) شہر ء ہر نوکیں مردم ءے چہ دراتلگ ء پترگ لوٹنگ اسفنکس آئی ء راک چاچ ء جت کنگ۔ ثرت اے بوتگ کہ ہر کس کہ اے چاچ ء مانا ہما زانت اسفنکس آئی ء راشیت ء اگاں کسے اے چاچ ء مانا ہا

بزانت اسفنکس و تاراتباہ کنت۔ چاچہ چوش انت کہ ”آکجام چیز انت کہ سہب ء چار پاد ء سراگردیت نیم روج ء دوپاد ء سراگردیت ء بیگہ ء سنے پاد ء سراگردیت؟“ یونانی داستان کہ کارنت کہ چہ بازیں و ہد و مدتاں کس ء اے چاچہ مانا نرانت ء اے دیہہ ء مز نہیں مردم ء ء ساہ گپت۔ پد امز نہیں و ہد ء زمانگے ء پد اوڈ پیس (Oedipus) ہے شہر ء کیت۔ اسفنکس آئی ء را ہم داریت ء وتی شرت ء گو شیت کہ اے شہر ء پترگ ء واستہ یک شرتے است ۔ آ شرت ایش انت کہ من یک چاچے جنیں، اگاں تو منی چاچہ مانا کت، من و تارا کشیں ء تو شہر ء پتر، اگاں تو چاچہ مانا کت نہ کت، من ترا کشیں۔ اوڈ پیس چاریت کہ اے بلاء کرا دگہ راہ نیست گوشت ءے کہ وتی چاچہ ء بگوش۔ اسفنکس وتی چاچہ گوشت ء اوڈ پیس ہما دمان ء چاچہ مانا کت، کہ اے چاچہ ء مانا ’انسان انت، کہ نوکی ء چار دست ء پاد ء سراگو کو کنت، ورنائی ء دوپادانی سراگردیت ء پیری ء لٹ ء مک ء گردیت۔“ گوں وتی چاچہ مانا ء اشنگا اسفنکس و تاراچہ کلات ء جہلا بُنادور دنت ء چوپوڑ ء وڑاٹش ٹش بیت ء گار و بیگواہ بیت۔ کہ گو شیت کہ اوڈ پیس پدا ہے ملک ء بادشاہ جوڑ بیت ء وتی مات ء سانگ کنت کہ چہ آئی آئی ء را چار چک بیت۔

(Rokem, , 1996, p. 256)

آزمانگ جنگ ء جدلانی زمانگ بوتگ ء مردماں شہر حصارانی توکا کنگ انت شہرانی حصاراناں تہنیک ء دو مز نہیں گیٹ پر بوتگ کہ گیٹانی سراگاٹ ء سپاہی نندوک بوتگ انت، داں کہ ہر کس یہ دیم اتک ء دراتک مہ کنت ء درامد ء ناشناسیں مردمانی حساب دارگ بہ بیت۔ چاچانی بہرہ تہر ء سراجر من استاد پیش (Petsh) وتی کتاب ”چاچانی سراچشناک“ ء چاچاناں دو مز نہیں تہراں و نڈ کنت، یکے ہما کہ کسانیں روے ء سادگیں زبان ء گوشگ بنت چو کہ بلوچی ء ”زنگی توپنگ ء دور جنت“ یا اے کہ تاں سرء نہ برے آپ نہ وارت۔ ء دومی ہما کہ آشری وزن ء انت ء برے برے شترانی تہا ہم گوشگ بوتگ انت، چو کہ مردم اے چاچہ ء مسال ء دات کنت کہ چہ بازیں زبان ء دمگاں ریکارڈ کنگ بوتگ۔

King I am none  
Yet a crown on my head I wear  
Watch I none  
Yet the time I declare

بزائ بادشاہ من نہ اوں، بلئے تاج ے مناسرا، گھڑیال ے من نہ اوں بلئے وہدء گو شینگوں (بزائ کروس)

(G. F. Abbott, Macedonian Folklore, p. 309).

پروفیسر پیش ے اولی چاچانی تہر ے توکا گیشتریں چاچ کاہنت مردم پارسی چاچ ے اے درور ے ادات کنت کہ ”آکجام چیز انت کہ نہ دیست ے کئے، نہ چشت ے کئے، نہ دست جت ے کئے بلئے ہر جاگاں است انت ے ہر کسی واستہ المی انت۔“ (بزائ گوات) یا پارسی ے دگہ چاچ ے کہ ”تتکہ آزمان مہ گریت ارس ے نہ رچنت“ (بزائ کہ جہر ے گرنڈ ے گروک ے پد ہور بیت) یا ”آکجام چیز انت کہ چہ آپ ے انت، بلئے آپ ے کئے ہلاس بیت“ (برپ یا واد)۔ ہے درچ ے مردم انگریزی بتل ے اے مسال ے ادات کنت کہ ”دوبرات یکیں کوہ ے بن ے زندگی کن انت، بلئے یکے دومی ے لوگ ے بہہ نہ گندنت“ (بزائ چم ے پونز ے لٹ) یا ”اے نیمگا ازگ ازگیں کوہ، آنیمگا ازگ ازگیں کوہ، نیام ے بریتگیں گوشت“ (دنتان ے لک) بلوچی چاچانی توکا اے اولی تہر ے درور بے کساس انت ے بلوچی چاچانی کتاب چہ اے پیہیں دروراں پڑ انت ہے واستہ من المی نہ زانیں کہ ادا گیشیں مسال بیاریں بلئے یک ے دو درور دیگ بدنہ انت چو کہ ”تنگ ے بجن ساپ ے کن، شر ے بچارمان ے کن“ (سوچن ے بندیک) یا ”بندہ ے گندیت ہدائے نہ گندیت“ (بزائ واب گندگ) یا بالو بال انت بانزل ے پر نیست، جہل ے کیت انت پادے پر نیست، سرے اسپیتیں موڈے پر نیست (ترونگل) یا ”بانے پڑیں چہ سہریں کلاہ ے“ (باکس)۔ پروفیسر پیش ے چاچانی دومی تہر کہ آشتری زبان ے انت ہم بلوچی ے بے کساس ے است انت چو کہ بلوچی ے اے چاچ کہ

آلی بندگاں چار چو بدار

چاریں پلواں آمت انت

شاہ ے کدرت ے درست یک انت

گوں یک ءِ دومی ءِ ہمدست انت  
چم اش پہ ڈگار ءِ سک انت  
(بزاں تہت)  
دگے درورے،

تازی منی و ہدے ازیت  
تچکیں پڑاں دارگ نہ بیت  
ہوناں وتی ریچان کنت  
نکشاں نمیرا نیں گڈیت  
(بزاں کلم)

یا

نئے اشترے نئے اسپ ءِ گوک  
بالا نشین انت چو کٹوک  
دور شاپ جنو کیں متلوک  
پہناد ءِ داریت دو اپوگ  
(بزاں ریل گاڑی)  
گڈی درور چو کہ  
یک دست ءِ دو پادیں روبا  
دُ مے دراج انت چو چوب ءِ  
شیری نارگ ءِ گران انت



سیاہیں جنگل ء بڑان انت (بزاں استرگ)

اے تھرء یک درورے چہ انگریزی چاچاں ہم مردم دات کنت کہ اے دراجیں شترے بہر ایت۔ ایٹی توکا  
 کو نہیں زمانگ ء کسہ ءے شیمزى زبان ء دیگ بوگ۔ آچوش انت کہ بادشاہے ء سیاہی میتگ ءے ء دور کن انت  
 یک سیاہی ءے (کہ اصل ء شیتان ء چک بیت) یک لوگے ء پتریت کہ آہر اجنین ءے مان بیت۔ جنین ء را  
 گو شیت من ترا لہتیں چاچ گو شیں، منی چاچاں مانا بکن۔ اگاں مانانہ کت انت من گوں تو ہبستری کنیں۔ اے  
 چاچ اے وڑا انت۔

"O answer me these questions three  
 Or surely you shall lie with me.  
 "And answer me three more questions still  
 Or surely you shall give me my will.  
 "And answer me these questions nine  
 Or surely you shall be mine, all mine.  
 "And answer not my three times three  
 In a thousand pieces I will tear thee.  
 "O what is louder than a horn?  
 And what is sharper than a thorn?  
 "And what is whiter than the milk?  
 And what is softer than the silk?  
 "O what is colder than the clay?  
 And what is broader than the way?  
 "O what is higher than a tree?  
 And what is deeper than the sea?  
 "And what is worse than a woman's tongue?  
 O answer me, as I'm my father's son!"  
 "O thunder's louder than the horn  
 And hunger's sharper than a thorn.  
 "And snow is whiter than the milk  
 And down is softer than the silk.  
 "And death is colder than the clay  
 And love is broader than the way.  
 "And heaven is higher than a tree

*And hell is deeper than the sea.  
"And the devil is worse than a woman's tongue  
And you Sir Knight you are the devil's father's son."  
And when he heard her name his name,  
O he rose up in a fire of flame.  
He clapped his wings and aloud did cry,  
In a flame of fire away did fly.  
(Source: Derek Taylor (ed.), Little Book Of Ballads, Derek Taylor Books,  
Great Britain, 2017, pp. 39-42.)*

چاچانی دگہ یک تہرے ہم است انت کہ آہاناں انگریزی Neck Riddle یا "گردن چاچ" یا "Neck saving riddle" بزاں "گردن رکینو کیس چاچ" گوشت۔ اے ہما چاچ انت کہ گیدی کسہانی تو کا است انت ء اود ابادشاہ، کازی، منج، وزیر یا بادشاہ زادگ مرگ ء سزار سنگیں مردماناں گوشت کہ شے ساہ تہنا ہما پیار کینگ بیت کہ شمایک انچیں چاچے بہ جن ات کہ ما آئی مانا ہا بندہ ہاں۔ اگاں مانا کت کت سزا بر جاہ مانیت بلہ اگاں مانا کت نہ کت گڑا شے سزا بکشینگ ء تو آزات ء۔ پروفیسر الالیدر ELLA LEATHER ء یک "گردن چاچ" ء 1907 ء انگلنگ ات ء نبشتہ کنگ ات، کہ آپوش انت "یک رندے یک مردے ء را یک پے دزی کنگ ء سوب ء پاہو ء کنگ ء سزا دیگ بوتگ ات۔ ججاں چارات کہ مردور نایے ء بوت کنت کہ پس آئی نہ ڈزنگ ہے واستہ آئی ء را گوشت کہ ماترا یک شرطے ء آزات کن این کہ تو یک انچیں چاچے بجن کہ چہ ماکس آئی مانا کت مہ کنت۔ ماترا سے روج ء مہلت دئیں، اگاں تاں سے روج ء تو چوشیں چاچے گوشت نہ کت گڑا ترا پاہو دیگ ء کنگ بیت۔ گوں ہے شرط ء مرد ء راچہ جیل ء پہ سے روج ء یلہ کنگ بوت۔

مرد چہ جیل ء در کئیت ء دیم پہ وتی لوگ ء روت۔ راہ ء گندیت کہ اسپ ء سر ء کڈولگ در چک ء گرک ء ایر انت۔ مرد ہے کڈولگ ء چاریت ء دل ء جیڑیت کہ چندے و ہداں پد منی سر ء ہم ہے حال بیت۔ ہے کڈ ء منج ء تو کا گار بیت داں کہ وتی لوگ ء سر بیت۔ لوگ ء وتی حیاں ء تالیچینیت کہ انچیں چاچے دل ء بیت کہ آججاں بند کت بکنت، بلے، اے سیں روچاں آوتی دل ء ہرچی کہ زور جنت آئیا را بچ چوشیں چاچے دل ء

نیت کہ آئی مانا کنگ گران بہ بیت ء آجاں بندکت بکنت۔ سہی روج ء پھ ترس ء لرز چہ وتی لوگ ء در کئیت ء دیم یہ جیل ء روگا بیت کہ نوں منی زندگی ء گڈی روج اتلگ انت داں گندیت کہ ہے اسپ ء کڈولگ کہ آئی در چک ء سرا دیستگ ات آئی تہا مگر گے ء کڈو بستگ ء چہ کڈو ء شش چوکی ء سر در انت کہ چلی چلی کنگا انت۔ ہے دمان ء آئی ذہن ء اے چاچ کئیت کہ انگریزی ء چوش انت:

"As I walked out, as I walked in, from the dead I saw the living spring. Blessed May Christ Jesus be for the six have set the seventh free" (Ella Leather, 1912, pp. 178-79; Michael Elias, p. 194)

بزاں ”من و ہدے کہ ڈن ء شتاں، من و ہدے کہ تہا اتکاں، من دیست کہ چہ مردگ ء زندگی پیدا ک بو تگ ات، تو سپ ء ستا ء لاناک انت حضرت عیسیٰ (کہ اے پی میں کراماتاں پیش داریت) اے ششیناں، ہتھی ء زند بکشات “ججاں کہ اے چاچ اشکت آگٹ ء ہیراں بوتنت ء گوشت اش کہ تئی راست انت ما اے چاچ ء مانا ء نرائیں، برو تو آزات ء، بلتے چاچ ء مانا ء مارا بگش ء برو۔ مرد ء گوشت ”اولی بند منی چہ جیل ء در آگ ء دو وار پترگ ء سرا انت۔ دومی بند ء مانا ایش انت کہ چہ مڑتگیں اسپ ء سرگ ء مگر گے ء کڈوے بستگ ات ء چہ کڈو ء شش چوکی در ات۔ گڈی بند ء مانا ایش انت کہ اے ہے ششین چٹکی آئی برکت ات کہ منا اے چاچ ء بندگ ء سکین رس ات ء شتاگٹ و گر بوت ء منی جان چہ پاہو ء رکت ات۔

ہے تہر ء، بزاں گردن رکینو کیں چاچانی، دگہ یک مثالے مردم چہ اے جہل ء چاچ ء دات کنت کہ اے ہم بند ات ء کسہی چاچ ایت۔ اے چاچ ء بن کسہ چوش انت کہ یک جنینے یک جرے کنت ء آئی ء را موت ء سزا دیگ بیت۔ آجانی کراوتی جان بکشی ء ارز ء پریات ء کنت۔ نج چارنت کہ جنین سکین

شر رنگیں ءورنائیں جنین ایت جنین ءرا گوشنت کہ ماتراہا شرط ءیلہ کن ایں کہ تو مارا چاچے ءسرا بند بکن  
 ءے۔ جنین سے روج ءمہلت گپیت ءوتی لوگ ءروت۔ سیمی روج ءجنین گوں اے جہل ءچاچہ ءجانی دیم  
 ءپیش بیت کہ ایسی سر حال انت:

"My Love"

"Love I sit,

Love I stand

Love I hold

Fast in hand.

I see Love,

Love sees me not

Riddle me that, or hanged I'll be"

(F. J. Norton, "Prisoner Who Saved his Neck with a Riddle", p. 35; Michael Elias, 1998 "Neck-riddles").

نج گٹ ءحیران بنت ءجنین ءرا آزات کن انت ، بلئے جنین ءرا گوشنت کہ مارا وتی  
 چاچہ ءمانا بکن ءبدے۔ جنین گوشنت کہ منی چاچہ ءمانا ایش انت کہ منایک کچے بوتگ کہ آئیگی نام بوتگ  
 "Love"۔ زمستان اٹلگ منا گڈ ءپوشاک نہ بوتگ من چارتگ کہ سردی منا کثیت ءمنی مرگ ءپد منی  
 کچک بے واہند بیت ءآئی ءرا پدا گژن کثیت۔ من پہ بے وسی ءاعلا جی وتی کچک کشتگ۔ آئیگی پوست  
 کشتگ ءپہ وتا کرسی یے جوڑ کتگ کہ آئی ءسرا نشنگاں، بزاں من "Love" ءسرا نندوک بوتگاں، کوش  
 جوڑ کتگ ءپاد ءکرتگ انت، بزاں من "Love" ءسرا او شنتو کاں۔ پہ دستاں دستاںگ جوڑ کرتگ کہ منا  
 دست ءانت بزاں من "Love" گوں دستاں داشنگ۔ آئی وتی دست چار انتت کہ دستاںہانی توکا انتت  
 بزاں آ "Love" ءگندیت بلئے "Love" آئی ءرا دیست نہ کنت۔ گوں ہے چاچہ ءآئی جج بند کت انت ء  
 وتی گردن رکینت۔

اے تہرء چاچانی باروا اے گوشگ بیت کہ اے واقعاتی چاچ انت ء اے چاچاں تہنا ہما مردم مانا کت کن انت کہ آ اے واقعاتاں سہی ء سر پد انت۔ پے ہاترا چیزے فولورسٹ ایشاں چاچانی توکا آرگ ء چک ء پد بیت بلئے نوں کم ء گیسن اے منگ بوتگ کہ اے چاچانی تہرء توکا کائنت۔ پے اے تہرء چاچانی سرا گیشتر زانگ ء زانگ ء واستہ بچارات:

Roger D. Abrahams, Between the Living and the Dead;

B. H. Fussell, "The 'Neck Riddle' and Dramatic Form".

تیوگیں جہان ء گیدی کسہانی توکا اے پیہیں چاچ بے کساس ء است انت۔ ہے تہرء دگہ، لہتیں چاچ است انت کہ آیاں گیشتر و ہداں گر بیہیں مردے، شوانگے، بلوچکے، گو شیت ء بلا بلائیں مردم ء عالماں بند کنت یا اے پیہیں چاچانی مانا ء گو شیت ء پے و تا یا پے وتی لوگ واجہ ء آراتی یا بادشاہ ء جنک یا بادشاہی ء تاج ء کٹیت۔ مئے بلوچانی کسہی مڈی تنے و ہدی سرجم ء چنگ ء یکجا کنگ نہ بوتگ ء نوں ٹرس ہمیش انت کہ نوکیں دور ء ٹیلی ویژن ء انٹرنیٹ مئے کو نہیں لبز انکی مڈی ء پے دائم ء گار و بیگواہ بکنت، بلئے چہ استیں مواداں ہے پد در انت کہ بلوچی کسہ چہ اے پیہیں چاچاں پڑ انت۔

1923ء جرمن فولورسٹ والٹر آندرسن Walter Anderson کسہانی کتابے ماں جرمن زبان

ء شنگ کنگ ات۔ اے کتاب ء توکا یک کسہے است ات کہ آندرسن ء گمان ء اے کسہ ء بندات چہ فلسطین ء بوتگ ات ء پد اتیوگیں دُنیا ء شنگ بوتگ ات۔ اے کسہ ء تنے و ہدی چہ 700 ء گیسن ریکارڈنگ چہ جہان ء دگہ دگہ نکاں کنگ بوتگ انت۔ اے کسہ ء توکا یک شوانگے یاد ہکانے ء جنین یا جنکے بادشاہ ء یا وزیر ء جنر ء یا جنک ء چاچانی مانایاں گو شیت ء پے و تا آراتی یا پے وتی مرد ء بادشاہ ء جنک ء کٹیت۔ اے جنک جہان ء دگہ دگہ قوم ء نکاں دگہ دگہ نامانی سرا زانگ بیت چو کہ چیک ء مانیکا Manica، امریکہ ء لہتیں دمگاں

سامانتا Samanta، چلی ء ایسا بلا Isabella، روس ء سمیلچہ، آئر لینڈ ء بریجٹ، کزاختان، ترکمانستان ء تاجکستان ء ایرینے ء نام ء زانگ بیت (Rodriguez, 1998)۔

ہے کسہ بلوچانی گوراہم مشہور انت ء تہنا شاپک ء مینگ ء کیس چکر ء من چہ دو مرد ماں ایشرا ریکاڈ کنگ ات۔ دلچسپی ء گپ ایش انت کہ اے درستی قومانی کسہانی تہا چاچہ کم ء گیسن ہے یکین انت یا کیس بدلی ء سدلی ء گوں گوٹنگ بنت۔ اے چاچہ اے پیم انت کہ بادشاہ یا جنگ مرد ء را گو شیت کہ ”دیوان ء بیابند، روج ء بیابند، شپ ء ناں ساہگ ء بو ء ناں روج ء سرا، ناں سوار بو ء ناں پیادگ، ناں ترا پتچ گوراہ بیت ء ناں آزگ بیئے، ناں سیر لاپ بیئے ء ناں گزنگ ء ٹیکی بیار گوں بلئے ٹیکی ء مہ بیت“ (اے کسہ چیزے سال پیش من شاپک ء چہ وتی دوستیں سنگت و برات رئیس ہد ادات ء چہ ہد امرزی نیں اُستا گلام محمد ء ٹپ کنگ ات۔)۔ مرد چاچانی جو اباں گٹ بیت بلئے جنگ آئی ء را سر و سون کنت ء اے پیا آ اے درستیں شرتاں پورا کنت۔

اے درج ء چاچانی کس اس سک باز انت بلئے اے و ہدی من وتی مثالوں چہ ہمداداراں۔ البت بلوچانی گوراچاچہ ء اہمیت ء سرا یک ء دودگہ مثال ادا دیگ المی زاناں۔ گو شنت کہ یک رندے کو لو اہ ء نامی نیں شاعر ملا بہادر یک چاچے بندیت ء مند ء ملا فاضل ء راہ دنت کہ ایشی مانا ء بکن۔ چاچہ چوش انت!

لب بہ لب، سینہ بہ سینہ، میخ در سوراخ شد

یک سفیدی برمی آید، پاک شد ناپاک شد

ملا فاضل ء اے چاچہ کہ رسیت آ اے چاچہ ء مانا ء دگہ چاچے بندیت ء ملا بہادر ء راہ دنت کہ چوش

انت:

است انت فاعل ء مفعولے

پہناد ء نکاں یک طولے

فاعل کہ وتاراساز کنت

مفعول چو کخر ء ناچ کنت

اے پیم ء ملا فاضل ملا بہادر ء چاچ ء مانا ء ہم دنت ء ہے پیش ہم داریت کہ شاعری ء پڑ ء آچہ ملا بہادر ہیچ کمتر نہ  
انت۔ اے دوئیں چاچانی مانا "جنتر ء آرت" انت۔

چاچانی دگہ بہرے اے ہم است انت ء اے ہماچاچ انت کہ مردم پہ رازی گپانی گوشگ ء واستہ  
گوں یکے دومی ء گوشنت ء، داں کہ ایدگہ نندوکیں مردم آیاں سرپدمہ بنت۔ اگاں سرپد بہ بنت گڑا پہ  
چاچ گوشوک ء سلامتی نیست۔ ہے واستہ بازیں و ہداں دانائیں مردماں دیوانانی توکارازی گپ پہ چیر واندری  
انچیں چاچانی توکا گوشگ انت کہ ایدگہ مردم سرپد نہ بوتگ انت کہ باریں چہ چیز ء بارواگپ کنگا انت۔ اے  
درگت ء ملا فاضل ء ملا قاسم ء ہے پیہیں چاچانی مثال ء ادادات کنیں۔ گوشنت کہ یک رندے ملا فاضل ء ملا  
قاسم یک جاہے دیوانے ء توکانندوک بنت دیم ء لوگ ء یک ڈولداریں جنینے درابیت۔ اے دوئیں براتماں یکے  
ء چم ء کپنت ء آدومی ء را گوشگ لوٹیت کہ چماں کجام نیمگاشانک بدن ء حءاء جوڑ کنگیں جلوہ ء چاریت  
پلئے چو کہ دیوان بزبیت ء اے دوئیں برات مہمان بنت آیکے دومی ء راے زبان ء حال دینت۔ یک براتے  
گوشیت:

کپودرماگلیں دمب ء

دومی برات جُست کنت:

کجام دیم ء دیاں گومب ء

اولی: دریک ء کاپر ء لمب ء

دومی: انارے پلگے چو امبہ

اولی: دو تیرے لگیتنگ ونگہ

دومی: مہ کشے گیرتہ ونگہ

(بزاں نوں ہمدے کنے بس کنے کن کہ اگاں چدے دیم شتے گڑا بلکیں پاشک بہ بیتہ اے پہ زالہ آئی  
لوگہ مردماں کم شری بہ بیتہ)

(پہ اے بندانی سرجم کنگا من واجہ بوہیر کلاچی، واجہ ہوتی خانہ دگہ بازیں دوستانی لک منستوراں  
کہ آیاں فیس بکہ سراسر اے بند سرجم کتہ دانتتہ اے بندانی مانا پشدرہ سراتاں بازیں روچاں بحث  
ہتران کتہ۔)

چاچہ بلوچانی گورائے وہدی ہم یک زندگیں لبز انکی تہرے کہ کوہنیں چاچانی ہواری ہلوچ زہگ  
نوک نوکیں چاچہ جوڑ کنگا ہم سک تیز انتہ چو کہ یک رندے من شاپکہ (آوہدی مڈل اسکول اتہ) اسکولہ  
استاداناں دز بندی کتہ کہ منادو کلاسہ چکاں یک کلاسہ توکا بہ نادین انتہ بہ دینتہ۔ آیاں مناہنجہ شش  
ہیاششہ ہپتہ کلاسانی چک یکجانا دینتہ دانتتہ۔

من چکاناں گوشت کہ یک کلاسہ چکانی گوں دومی کلاسہ چکاں چاچہ جنگہ مانا کنگہ مقابلہ انتہ  
یکہ دو گھنٹہ توکا اے چکاں (اگاں مناشریہ سراسر ایدہ بیتہ) 150 چہ گیسٹ چاچہ جتہ مانا کتہ۔ چہ اے  
چاچاں گیشتر کوہنیں چاچہ انتہ بلتے بازیں انجین انتہ کہ چکاں گوں باز بلدیہ ہما ساہتہ ساہتہ جوڑ کتہ  
انتہ گوشت انتہ۔ چہ ایشاں بازیں دہمی ٹولیہ آسانیہ سراسر امانا کتہ انتہ وہدیکہ چیزے مانا گٹ وگر بوت  
انتہ۔



چہ مرچی ء 120 سال ساری لانگ ورتھ ڈیمز ء بلوچانی چاچ جوڑکنگ ء حب ء ذہانت ء گپ جنگ ات (Longworth Dams, Popular Poetry of the Baloches, vol. 1, chap. LXIV) ء شاپک ء گونڈواں ہم مناہے پیش داشت کہ ڈیمز ء 120 سال پیش ء گپ مرچی ہم راست انت بلئے مئے نابودی انت کہ بلوچ ء لبرانگی مڈی چو کرود ء ڈران ء کپان ء بیگواہ بو ان انت ء ما بلوچ وانندہ ء کلکاراں وتی زور شمر ء بندگ ء مشائرہاں دانگ ء ہمیشتر لبرانگ سر پدباں ء بس۔ تاں حدے کہ بلوچی چاچانی چنگ ء یکجاہ کنگ ء چشاک دیک ء کار انت اے کارتنے وہدی گوانزگ ء لاپ ء انت۔ منی زانت ء پد اچاچانی سراولی کتاب واجہ غوث بخش صابر ء چہ بلوچی اکیڈمی ء 1973 ء شنگ کنگ ات کہ آئی توکاچاچ حسابی انت بزاں سک کم انت۔ یک زمانگے حد امرزی یں عبدالواحد آرات جمال دینی وتی ماہتاہک بلوچی ء توکا بجات ء سر حال ء چاچ دیک بندات کنگ ات، بلئے بلوچی ء وانوکاں سک کم چاچ راہ دات ء چہ اے گانگ ء مزنیں چاچے جم کنگ نہ بوت۔ مرچاں انٹرنیٹ ء فیس بک ء جاہے جاہے بلوچی چاچ دیک بو نگا انت بلئے اداہم سر جمیں دیروی ء امیدگندگ نہ بو نگا انت۔ ما بلوچ یک چیزے وتی دل ء بد اراں کہ مئے گوراوہد کم ء مقابلہ ترند ء حساب انت۔ چیزے سال پیش ورنائیں پٹ وپولکار قدیر مجید ء بلوچی چاچانی سراکتا بے چہ سید ہاشمی ریفرنس لائبریری ء نیماگ شنگ بوتگ ات کہ پہ بلوچ قوم ء پہ جہانی فوکلورسٹاں چہ یک بے بہائیں مڈی یے ء کتر نہ انت۔ اے اولی رند انت کہ کساس 890 چاچ چنگ ویکجا کنگ بوتگ انت۔ اے چاچ چہ بلوچستان ء جتاتائیں دمگاں یکجا کنگ بوتگ انت ء بلوچی ء بازیں گالوارانی چاچ اے کتاب ء توکا ہوار انت۔ گوں اے کتاب ء ہے ہمیں کتابانی وانوکاں دز بندی انت کہ اگاں آیانی زانت ء پد اکجام یک چاچے تنے وہدی دیک نہ بوتگ آہاچاچ ء کاگدئے سر انبشتہ بکن انت ء ہے کتابانی تہا ایر بکن انت داں کہ اگاں ہے کتابانی دگہ ایڈیشنے چاپ بیت یانوکیں کتابے چاچانی سر ء چاپ بیت ہماچاچ ہے کتاب ء دیک بہ بنت۔ ما باید کہ پہ وتی لبرانگی مڈیانی چنگ ء یکجاہ کنگ

ۛیکجاہ کتگیں مڈیاں یکے دہمی ۛرادیک ۛ بہیلی مہ کنیں چیا کہ چہ بہیلی ۛ مئے زبان ۛ آئی لبز انک ۛ دامن تنک ۛ لگ بنت۔

اے درگت ۛ باید کہ تربت ۛ شمال ۛ دانشگاہانی بلوچی ڈیپارٹمنٹ بلوچی زبان ۛ سرزبانی لبز انکی مڈی ۛ چنگ ۛ یکجاہ کنگا یک مشنہ ۛ پیما بزور انت ۛ اے درگت ۛ حاصیں ٹیم ۛ پروجیکٹہ بہ ٹاپین انت داں کہ بلوچی ۛ استیں لبز انکی مڈی پہ آوکیں نسلاں رکینگ بہ بیت۔ اے پراسراتیں ۛ روژنائیں دور ۛ توکا اگاں ماوتی لبز انکی مڈی گارو بیگواہ بو کگا اشت تہ مارا بلوچ ۛ راجد پترنج نہ بکشیت گوتگیں دور ۛ مردماں اے سرپدی نہ دانشنگ کہ اے مڈی چنکس اہم انت بلتے مارا سرپدی است کہ اے مڈی چنکس اہم انت ۛ اے کہ بے سرزبانی لبز انکی مڈی ۛ زبانے اے گوشت نہ کنت کہ آپراہ ۛ شاہگان انت ۛ اے کہ آزندگ ۛ سلا متیں زبان ایت۔ ہمے واستہ باید انت کہ مامرچی نیں کار ۛ پہ باندایلہ مکنیں۔

شونداٽ:

غوث بخش صابر، (1973): چاچ و بند، بلوچي اڪيڊمي، ڪوئٽه،

قدير مجيد، (2013): چاچ گنج، سيد هاشمي اڪيڊمي، ڪراچي،

Abbott, G.F., 1903 Macedonian Folklore, Cambridge University Press, Cambridge.

Abrahams, Roger D., 1980 Between the Living and the Dead, Folklore Fellows Communications, vol. 225, Suomalainen Tiedeakatemia, Helsinki.

Ben-Amos, Dan, 1979 "Solutions to Riddles", in Chatman, S., Eco, U., and Klinkenberg, J. (eds.), A Semiotic Landscape: Proceedings of the First Congress of the International Association for Semiotic Studies, Milan, June 1974/Panorama sémiotique: Actes du premier congrès de l'Association Internationale de Sémiotique, Milan, juin 1974, (pp. 1035-1038). Mouton, New York.

Bhagwat, Durga, 1965 The Riddle in Indian Life, Lore and Literature, Popular Prakashan, Bombay.

Dundes, Alan and Ved Prakash Vatak, 1974 "Some Characteristic Meters of Hindi Riddle Prosody", Asian Folklore Studies, 33, 1:85-153.

Fussell, B. H., 1980 "The 'Neck Riddle' and Dramatic Form", New York Literary Forum, no. 5, pp. 161-71.

Elisa, Michael, 1995 "Neck-Riddles in Mimetic Theory", Contagion Journal of Violence Mimesis and Culture, 2(1):189-202.

Elisa, Michael, 1998 "Neck-riddles (AT 927): the two faces of the scapegoat", Summary Ph. D. Utrecht University 1998, Shaker Publishing, Maastricht.

Leather, Ella Mary, 1992 The Folk-Lore of Herefordshire: Collected from Oral and Printed Sources, published by Lapridge Publications, Hereford (first published in 1912 by Jakeman and Carver, Hereford).

Norton, F. J. 1942 "Prisoner Who Saved His Neck with a Riddle", Folklore, Volume 53, no. 1, pp. 27-57.

Robert Rodriguez, 1998 "Riddle Me This and Riddle Me That", published in WIP, Winter 1998. Accessed on July 28, 2013 at <http://www.alanirvine.com/wip/robaves/riddle.htm>.

Rokem, Freddie, 1996 "One Voice and Many Legs: Oedipus and the Riddle of the Sphinx", in Galit Hasan-Rokem and David Shulman (eds), Untying the Knot: On Riddles and Other Enigmatic Modes, Oxford University Press, New York - Oxford, pp. 255- 270.

## بلوچی ۽ دراوڑی زبانی وت ماں وتی ہمگوگی

ڈاکٹر واحد بخش بزدار

ایسوسی ایٹ پروفیسر، قائد اعظم یونیورسٹی، اسلام آباد

### Abstract

*According to the historians Dravidians are from the Mediterranean Sea and then migrated from Mediterranean Sea to the Mesopotamia. They have been mixed with the Sumerians before 3800 B.C. Due to the clashes with the Acadians they have migrated to the Iran and then settled in the Sindh province of Pakistan.*

*This paper is a comparative study of the similarities between the Balochi Language and Dravidians Languages e.g. Malayalam, Telugu etc.*

گچین لبز: دراوڑی، پولکاری و انشت، سیالی، ہمرنگی، جوڑشت، میانجی ایشیا، تامل، ملیالم، کناڈا، کول، تیلگو

دراوڑی مہلوک ۽ تاریخ ۽ پوولکاری لیکہ:

دراوڑی مہلوک ۽ تاریخ ۽ آیانی اوبادگی پڑدر ۽ بارواپکین ڈس ۽ شاہدیانی نہ بوٹگ ۽ سبب ۽ ایشانی باروا وڑوڑیں حال ۽ لیکہ گندگ ۽ کاینٹ (Goets, 1985) - لہتیں پٹ ۽ پولکاری نز ۽ دراوڑی (Dravidian) ایشیا ۽ مردم اتنت ۽ نسلی سورت ۽ تورانی اتنت (Holdich, 1910) ۽ چہ میانجی ایشیا ہمنگر ہندوستان ۽ آہنگ ۽ چہ منند بوتگ آنت (ندوی، 1998) ۽ آہاں 3 ہزار پیش چہ مسیح ۽ سندھ ۽ دودمان ۽ بن ہشت ایر کرتگ۔

بلئے ایشی ۽ برہلاپ بازیں تاریخ زانتانی حیال ایش انت کہ اے بکیرہ روم ۽ مردم اتنت ( Basham, 1985) ۽ چہ بکیرہ روم ۽ اے عراق ۽ چہ منند بوتگ آنت ۽ 3800 پیش چہ مسیح ۽ ہمودا پیسرگیں

جہہ مندیں سمیری (Sumerian) مہلوک ء گوں ہور ء تور بوتگ انت ء (3500) پیش چہ مسیح ء اکادیانی (Akkadian) تاڑ ء تیلانکی سبب ء آچہ ایران ء بوان ء بلوچستان ء راہ ء سندھ ء آتنگ ء جہہ مند بوتگ انت (Rapson, 1987)

### بلوچی زبان ء دراوڑی زبانانی ہمگوگی:

دراوڑی مہلوک ء تاریخ ء آیانی اوبادگی پڑدر ء بارواتار نیخی راستی ء گواچن ہر چو نیں بہ بنت بلئے یک گپے ہڑدری انت کہ دراوڑی ء بلوچی زبان ء نیامجین ء بازیں لسانی ہم دروشمی گندگا کاینٹ۔ پیشکامادا لسانی نکان ء ردا بلوچی ء دراوڑی زبانانی وت ماں وتی ہمگوگی ء چار ء تپاسیں۔ بلئے چریشی ء ساری چیزے ارزشت کرزیں جُست دیما کاینٹ، کہ اگاں دراوڑی مہلوک (3500) پیش چہ مسیح ء عراق ء لڈ ء بارکنان ء پیسرا ایران ء رند ء چہ ایران ء بوان ء سندھ ء آتنگ ء جہہ مند بوتگ انت، گڑاگوں بلوچ مہلوک ء آیانی اُکھی سیادی کجا ء کجام و ہد ء دیما آتنگ؟

پدرا نیں جبرے کہ ایشی ء پیہ سے مستریں گمان ء امکاناتی چاگرد ء تربیت۔

- 1: دراوڑی ء بلوچ مہلوک ء نیما اُکھی سیادی یارپت ء رتچ 4 ہزار پیش چہ مسیح ء ماں عراق ء بوتگ، و ہدیکہ دراوڑی چہ بحیرہ روم ء بوان ء ہمد آتنگ ء آبات بوتگ انت، گڑا بلوچ ہم ہے و ہد عراق ء موجود اتنت؟
- 2: دراوڑی ء بلوچ مہلوک ء نیما رپت ء رتچ یا ہمسائیگی 3500 پیش چہ مسیح ء ماں ایران ء دیما آتنگ۔ و ہدیکہ آچہ عراق ء لڈ ء بارکنان ء ادا آتنگ انت ء بلوچ ہم ہمد ایران ء جہہ مند اتنت۔
- 3: 3 ہزار پیش چہ مسیح ء و ہدیکہ دراوڑی چہ بلوچستان ء راہ ء سندھ ء پترنگ انت، گڑا بلوچ چہ ساری ء بلوچستان ء آبات اتنت ء ہمد دراوڑی ء بلوچ یک دگرے ء گوں نزنیک بوتگ انت۔

بلنے گڈی گمان ۽ باروا مشکل ایش انت کہ روبرکتی پٹ ۽ پوکاروتی من ۽ ماں بلوچستان ۽ بلوچانی آئیگ ۽ جہہ مند بوتگ ۽ وهد ۽ پاس ۽ ششی سدی عیسوی ۽ زمانگ لیک انت۔ ایشانی حیا ۽ آریائی مہلوک ۽ 3 ہزار پیش چہ مسیح ۽ نیامی ایشیا ۽ لڈ ۽ بار کرنگ ۽ 2 ہزار پیش چہ مسیح ۽ بنداتی سالوں رودر آتگی آریماں عراق ۽ ایران ۽ قلات ۽ سر بوتگ انت ۽ بلوچ مہلوک ہم آریاہانی ہے لڈ ۽ بار ۽ گوں بوتگ۔

بلنے مرچاں اے لیکہ ہم دیما آئیگا انت کہ بلوچ در آمدیں مہلوکے نہ انت بلکیں چہ بن اسل ۽ بلوچستان ۽ جہہ مندیں مہلوکے ۽ دومی نیمگا دراوڑی مہلوک ۽ باروا ہے گشگ بیت کہ 4000/3500 پیش چہ مسیح ۽ رودر آتگی ایران ۽ کوہی دمگاں ۽ سندھ ۽ آتنگ ۽ جہہ مند بوتگ انت۔ South worth ۽ رودر دراوڑی بندرا پہوالیں ۽ پس چارینوکیں مہلوکے ات کہ آیاں وهد ۽ سندھ ۽ نیمگا لڈ ۽ بار کرنگ، گڑا آیان ۽ چہ ہما ہندی بزاں مقامی مہلوک ۽ کشت ۽ کشتار ۽ وڑ ۽ ڈول ہیل گپنگ انت ۽ سندھ ۽ مہلوک دراوڑی نہ انت۔ (South, 1999)، بہر حال تاریخی گمان ۽ امکان وقتی جاگہ ۽، اے درگت ۽ تننگہ بازیں پٹ ۽ پول لوٹیت۔ بلنے مادا بلوچی ۽ دراوڑی ۽ لبزان ۽ دیما کاریں کہ یک دگرے ۽ گوں نزیکیں ۽ ہمگوگی ۽ دراکن انت۔

دراوڑی ۽ لبزانی درگت ۽ چہ دراوڑی بنجی لبز بلد DED بزاں Dravidian Etymdigical

Dictionary ۽ کمک زورگ بوتگ ۽ ادا دراوڑی لبزانی درگت ۽ BED ۽ لبز نمبر دئیگ بوگانت ۽ آئی

دیماپہ درور بلوچی لبز دئیگ بوگانت۔

DED 191 کنناڈا: orate "سائیگ، ہورت کنگ"

کوڈاگو: arat-

بلوچی: آرت، آرت (کنگ)

202 تامل: alaku "حساب، شمار"

بلوچی: لیکہ "حیا، شمار، حساب، اندازگ"

- 439 تامل: iranku ”اير ڪڀگ، اير آنيگ، گوارگ (هورءِ  
 پيا) irakku جهل ۽ اير ڪنگ، سامان ۽ اير ڪنگ۔
- مليالم: iranuka ”اير ڪڀگ“ ڪناڏا: eraka ”جهل ۽ آنيگ، اير ڪڀگ“  
 تليگو: eragu ”اير ڪڀگ، جهل بونگ“  
 بلوچي: اير (ڪڀگ)، اير (ڪنگ)
- 467 پارچي: il- ”ڪڀگ“ گڏبا: il ”ڪڀگ“  
 بلوچي: الگ
- 472 تامل: iru، مليالم: eri، توڏا: i.r، ڪناڏا: iru  
 ”آرنيڪ“  
 بلوچي: آرينڪ
- 492 ڪناڏا: Uska، Usaku، تليگو: Usuka،  
 isuka
- ڪول: Uska، گونڊي: Uska، Uske ”ريڪ، سڪ“  
 بلوچي: سڪ، فارسي: تهڪ، اوستا: thika  
 (چرپيشي ۽ ابيد بگندرات 2774 ڪولامي: tu-k، ننڍي، پارچي: tuk)
- 647 تامل: ulai، مليالم: uli ”ٽولگ ۽ ڪڀگ ۽ هلا سگ“  
 بلوچي: هوگ، هلا سگ۔



|     |        |              |                        |  |
|-----|--------|--------------|------------------------|--|
| 648 | ڪناڙا  | ute ،        | تليگو: Uta             | ”تالاپ، آپ ۽ چمگ، اوڻگ“                            |
|     |        |              |                        | بلوچي: اوڻگ  |
|     |        |              |                        | سميري: Utag  |
|     |        |              |                        | (چريشي ۽ ابيد بگنڊات 883 ڪناڙا ”oda: تالاپ، اوڻگ“) |
| 799 | تامل:  | اوڻي (ottai) | ”گار، هونڊ“            | مليالم: otta،                                      |
|     |        |              | کوٽا: اوٽ (ot) ڪرڙڪ،   |  |
|     | ڪناڙا: | odi          | ”ترڪ، ڪرڙڪ“            | odو ”گار، ترڪ“                                     |
|     |        |              | تليگو: ”گار، ترڪ“      |  |
|     |        |              |                        | بلوچي: هونڊ، هوڙ                                   |
|     |        |              |                        | ڪردى: هوندر  |
| 834 | تامل:  | ori          | ”يڪ جا، هوار“          |  |
|     |        |              |                        | بلوچي: هوار، اوار                                  |
| 848 | تامل:  | ori،         | مليالم: ori-yuka       | ”هورڪ، هلاس بونگ“                                  |
|     |        |              |                        | بلوچي: هورڪ  |
| 909 | تامل:  | kakku        | ”شانگ، دل ۽ شانگ، گنگ“ | kakkuka  |
|     | کوٽا:  | Kak-         | ”گنگ، جڪا“             | توڙا: kak- (Kaky)                                  |
|     |        |              | ”شانگ“                 |  |
|     | ڪناڙا: | kakku        | ”شانگ“                 | ”کوڙا گو: Kakk-،                                   |
|     |        |              |                        | تليگو:   |
|     |        |              |                        | krakku   |
|     |        |              |                        | بلوچي: ڪوڪارگ، گنگ                                 |
|     |        |              |                        | فارسي: ڪرڪ ”گنگ“                                   |

- 920 تامل: kaccu ، توڙا: koc ، کناڙا: kaccu  
 کولامی، پارچی: kacc- ، گڏبا: kas- ، گوئڙی: kaskana  
 کئی: kasa ، ماڻو: qaswe ”گوں دنتان ۽ چیزے ۽ گسگ“  
 بلوچی: گسگ  
 فارسی: گزیدن
- 925 کناڙا، کوڙاگو: kajji ، تلگو، تولو: gajji  
 پارچی: kajra کئی: kasa ، کرخ khasra ”فارش“  
 بلوچی: کچینگ
- 935 تامل: کٹما (katama) ”گوک، katamai ”آسک“  
 ملیالم: kataman ”آسک“ کناڙا: kadava ، kadah  
 تولو: گڏما (kadma) تلگو: kaditi کرخ: کاڙسا  
 ”آسک“ (karsa)  
 بلوچی: گڏ  
 اکادی: gadu
- 945 تامل: کٹی (kati) ملیالم: katikkka ، کٹ (kat-)  
 کوڙاگو، کناڙا: کڙی (kadi) تلگو: کاڻو (katu)  
 کرخ: کٹنا (kattna) کوئڙا: kat ”گوں دنتان ۽ چیزے ۽ گٹ“  
 پاچگ، جاگ

- بلوچي: گٽ، گٽ (پاڇڪ)  
 946 تامل: ڪٽي (kati) ڪناڏا: ڪڏي، ڪڏا (kada, kadi) ”گڏڳ، ٽڪر ٽڪر ڪنگ“  
 ڪرخ: ڪهڻا (khattna) ”جتا ڪنگ، بهر ڪنگ“  
 بلوچي: گڏڳ  
 سميري: kud ”بُرگ، گڏڳ، جتا ڪنگ“  
 961 تامل: ڪٽو (kattu)، مليلم: kattuka ڪوٺا: ڪٽ (-kat)  
 ڪناڏا: ڪٽو (kattu) توڏا: ڪوٺا، ڪوٺا: ڪٽ (-kat)  
 نسيڪي: ڪٽ (-katt) پارجي: ڪٽ، ڪڏڪ (kadk)  
 گڏيا: ڪٽ (-kat) ”بندگ، جوڙينگ، گڏڳ“  
 بلوچي: گڏڳ  
 989 مليلم: ڪنڏا، ڪنڏي (kandi)، ڪوڏاگو: kandi  
 تولو: kandi ”ترڪ، ڪرڪ، ٽنگ“  
 بلوچي: ڪنڏ  
 ڪردي: ڪنڏ  
 اوستا: kanti ”ڪروچڪ، ڪوچڪ“  
 1012 تامل: ڪاٽي (katti) ”چاقو، بُرگ، ازباب، اُسترگ، زهم، داس“  
 مليلم: ڪاٽي (katti) ”چاقو“ ڪوٺا: ڪاٽي (katy) ”چاقو“  
 ڪناڏا: ڪاٽي (katti) ”زهم، اُسترگ“ تليگو: ڪاٽي (katti) ”چاقو، اُسترگ، زهم“  
 بلوچي: ڪاٺار

فارسی: کتاره

1074 تامل: karu "ہنیک، گُریگ"

بلوچی: گُریگ

فارسی: کرہ

(چریشیء ابید بگندرات 1497 کولامی: kurra، پارچی، کونڈا: kurra

1085 تامل: karai ملیالم: karauyuka "گریوگ، کوکار کنگ، شور کنگ"

تولو: kareuyuni "گراگانی کرامگ"

بلوچی: کرامگ، کرانغ

1108 تامل: kallu "کل کنگ، کوچگ" کوٹا: kelv "گول دست یا پنجگال

کوچگ"

پارچی: kelc- "کڑک کنگ، ہونڈسنگ"

بلوچی: کل، کل کنگ

سمیری: kila "کوچگ"

1113 تامل: kavar "جتا کنگ، گستا کنگ"

بلوچی: گیوارگ

1124 تامل: kavul ملیالم: kavil "گل، رُخسار"

بلوچی: گل

فارسی: کلہ

1147 تامل: karuku "کرگز" ملیالم: karuku "بانز، کرگز"

|      |         |         |  |
|------|---------|---------|--|
|      | karu    | تولو:   | "کرگز"   |
|      |         | بلوچی:  | کرگز   |
|      |         | فارسی:  | کرگس   |
| 1156 | khalb   | کرخ:    | "دزی" khalbas "دز، دنگ"                          |
|      | qalwi   | مالو:   | "دز"   |
|      |         | بلوچی:  | کلپ  |
| 1187 | karr-a  | تامل:   | ملیالم: karra، karru                             |
|      | kor-    | توڈا:   | کناڈا: kara، karu "کرگ"                          |
|      |         | بلوچی:  | کرگ  |
|      |         | فارسی:  | کرہ  |
| 1230 | (kari)  | تامل:   | کاری "دریاب"                                     |
|      |         | بلوچی:  | کور ؟  |
| 1241 | kāl     | تامل:   | کناڈا: کالک بلوچی: کالک فارسی: گد "بزاں سرء مود" |
| 1243 | kali    | تامل:   | "گورم" ملیالم: kali "گوک، رگ"                    |
|      |         | بلوچی:  | گلگ "اسپانی رم"، گل: "مچی، بازی"                 |
|      |         | فارسی:  | گد   |
| 1287 | (kittu) | کناڈا:  | کٹو "دزگرگ، رسگ"                                 |
|      | (kitt)  | کوڈاگو: | کٹ "دزگرگ، دستء آرگ، قبضہ کنگ"                   |

|                          |  |                             |
|--------------------------|--|-----------------------------|
| بلوچی: کٹ                | ”سیت، پائیدگ، حاصل“                    | کنگ: ”دز گرگ، باج برگ، حاصل |
|                          |  | کنگ“                        |
| سمیری: qatiya            | ”باج برگ، فتح کنگ“                     |                             |
| 1390 توڈا: کٹ (kut)      | ”کسان، گو سٹڈ“                         | کنناڈا: گڈو (guddu)         |
|                          | ”کسان، گو سٹڈ“                         |                             |
| ملیالم: کٹو (kutu)       | ”کسان، تنک“                            | تلگو، تولو: گڑا (gidda)     |
|                          | ”کسان، گو سٹڈ“                         |                             |
| ملیالم: کٹی (kutti)      | ”انسان و زناورانی کسانیں چک“           | تامل:                       |
| کٹی (kuttai)             | ”گو سٹڈی“                              |                             |
| بلوچی: گو سٹڈ: ”کسان“،   | گو سٹڈی: ”کسانی“، گو سٹڈو ”کسانیں زہگ“ |                             |
| 1391 توڈا: کٹو (kuttu)   | کوڈاگو: کٹ (-kutt)،                    | تولو: کٹنی (kuttuni)        |
| کولامی: کڈک (kudk)       | پارجی: کٹیتی (kotteti)                 | ”بزاں جنگ، کنگ“             |
|                          |  | بلوچی: کنگ                  |
|                          |  | گردی: کتان                  |
| 1400 کنناڈا: گڈی (guddi) | ”ہنیک“ کولامی: گڈ (gud)                | ”گند“                       |
|                          |  | بلوچی: گند                  |
|                          |  | فارسی: کند                  |
| 1401 تلگو: گڈا (gudda)   | ”گڈ، جر“                               |                             |
| کنناڈا: گڈے (gudde)      | ”گڈے ٹکر“                              |                             |

- بلوچی: گڈ  
 1412 تامل: kunti "دل، گردگ"  
 بلوچی: گڈنگ  
 فارسی: گردہ  
 1485 کولامی: goria تلگیو: gore پارچی: kuri گڈبا kuruy  
 گونڈی: kurs "آسک" سسکرت: kuranga  
 بلوچی: گور ؟  
 فارسی: گورخر  
 149 تامل: kurai "گرگ، کوکارکنگ" ملیالم: kurekka  
 "مگگ، گرگ"  
 کوٹا: kerv "وگگ، گرگ" کوڈاگو: kora "گرگ"  
 بلوچی: گرگ  
 فارسی: عریدن  
 1371 تامل: kuncu "ورنائیں مرگ، زنا زور" ملیالم: kunci "ورنا، کسان"  
 کناڈا: kuni "ورنائیں زناور"  
 بلوچی: کج، کنج "ورنائیں جنک"  
 کردی: کج  
 1541 کناڈا: kurumbu، kuruba ملیالم: kurumpā "ناجائیں"  
 بچک، حرامی

- بلوچي: کيسهر، کيور
- 1544 پار جي: kud- تولو: kudupuni ”برگ، گڏگ“  
 بلوچي: گڏگ  
 سميري: kud
- 1555 تامل: kukai، کناڏا: gugi ”بوم“  
 سسنکرت: ghuka  
 بلوچي: گگي، گوگو
- 1563 تامل کُوٺو (kutu) ”کدام، شانگ“  
 مليالم: کُو (kuta) توڏا: کُڏ (kud)، کناڏا، تولو: گڏو  
 (gudu)
- تليگو: گڏو (gudu) پار جي، گونڊي: گڏا (guda)  
 بلوچي: گڏو  
 سميري: gud
- 1631 تامل، مليالم: چيرو (ceru) ”جنگ، جيره“  
 بلوچي: جيره  
 فارسي: جيره  
 كردي: گيره
- 1635 کناڏا: keccu، تولو: kerci  
 بلوچي: گرنج ؟



- فارسی: گرہ
- 1638 کناڈا: kela "کنار، نیمگ، پلو"
- پارچی: kela، (1648) کناڈا: (kir)
- بلوچی: کر (kir)
- 1655 تامل: چنی (cenni) ملیالم: konni، تولو: kenni
- تلگو: censka
- بلوچی: زنوک
- فارسی: چانہ
- 1663 تامل: کینی (keni) "کسانیں تالاپ، چات"
- ملیالم: keni "آپ تالاپ، معدن، آپ کو چنگیس کڈ"
- بلوچی: کہن، کہنی، کانگ
- کردی: کہنی، کانیلہ
- فارسی: کہن
- اوستا: خانی (xani)
- 1688 تامل: kokkari کناڈا: kokkarisu
- تلگو: kokkarincu "کوکارنگ"
- بلوچی: کوکار، کوک
- فارسی: کوک
- 1709a تامل: کوٹو (kotu)، ملیالم: kotuka

- بلوچي: چوٽ  
 ڪردِي: چوٽ  
 فارسي: جفته
- 1717 تامل: ڪوٽو (kottu) مليالم: ڪوٽوڪا (kottuka)  
 ڪوٽا: ڪوٽڪو- تليگو: ڪوٽو (kottu)، مالٽو: qote  
 بلوچي: ڪوٽڪو  
 ڪردِي: ڪوٽڪو  
 1722 تامل: ڪوٽي (kottai) ”شيم، ڏوڪ، گڏگ“ مليالم: ڪوٽي  
 (kotta)  
 ڪناڙا: ڪوٽي kotte ٽولو: ڪوٽي gottu ڪرخ: ڪوٽي (gota)  
 بلوچي: گڏگ  
 فارسي: غده  
 1759 تامل، مليالم: ڪومپو kompu ”شاه، ڪانٽ“ ڪوٽا: kob ڪناڙا:  
 kombu  
 ڪولامي: ڪومي، ڪونڙا: koma  
 بلوچي: شيمب  
 1768 ڪولامي: ڪور ”ڪروس“ ڪور: ڪور ”ڪينڪ“  
 گڏبا: ڪورگول ”ڪروس“ ڪوي: ڪوي ”ڪينڪ“ koiyu  
 بلوچي: ڪروس

|      |                    |                              |                  |                                   |
|------|--------------------|------------------------------|------------------|-----------------------------------|
|      |                    |                              |                  | فارسی: کرک، خروس، خرہ "بزاں کروس" |
| 1799 | تامل: kore         | "میش" ملیلم: kori            | "گورک" kury      | توڈا                              |
|      | کناڈا: kori، kori  | تولو: kuri                   | تلیگو: gore      |                                   |
|      | کولامی: goriam     | کوی: gori                    |                  |                                   |
|      | بلوچی: گورک        |                              |                  |                                   |
| 1802 | کوٹا: korv-        | سرد بوئیگ "korv، kor"        | "سردی" korv      |                                   |
|      | توڈا: kwar-        | "سردی کنگ"                   |                  |                                   |
|      | بلوچی: گواہر       |                              |                  |                                   |
| 18   | ملیلم: korran      |                              |                  |                                   |
|      | بلوچی: گرانڈ       |                              |                  |                                   |
|      | فارسی: بران        |                              |                  |                                   |
| 182  | تامل: کوٹو (kotu)  | "کانٹ، شاہ" کوٹا: کوٹ (kot)  | "کانٹ"           |                                   |
|      | تولو: کوڈو (kodu)  | "کانٹ-شاہ" گونڈی: کوٹ (-kot) |                  |                                   |
|      | پارجی: کوڈ (kod)   |                              |                  |                                   |
|      | بلوچی: کانٹ        |                              |                  |                                   |
| 2178 | تامل: چکو (cuku)   | "کم، ٹکر" cukkai             | "کسانیں ٹکر، کم" |                                   |
|      | بلوچی: چکا، چنک    |                              |                  |                                   |
|      | فارسی: چکھ         |                              |                  |                                   |
| 2192 | تامل: چنٹو (cuntu) | "چنڈینگ"                     |                  |                                   |

بلوچي: چنڊگ، چنڊ

فارسي: چندش

2223a کناڏا: Suri ”چلڙگ، مُرگ، حرڪت دڻيگ، جُنزگ، روگ، چنڊگ“

Surivu ”چلڙگ، ترگ، گردينگ“

بلوچي: مُرگ، مُرينگ

2335 تامل: چول (col) ”لبز، گال، توسپ کنگ“ col ”لبز، بتل، کول“

مليالم: col، کناڏا: sol، sollu پارجي: cul-

بلوچي: گال، گلايگ، گال آينگ، گال ۽ گالوار کنگ

عربي: قال، قول

انگريزي: call

2353 تامل: cor ”چُرگ“ curia ”چُرگ، رچگ“ مليالم: coruka

گرخ: curkhna

بلوچي: چُرگ

کردي: چوريان

فارسي: شُریدن

2417 تليگو: دُنڱا (donga) دُنڱا (dunga) ”دُز، کلپ“

کولامي، ننيڪي: دُنڱا (donga) ”دُز“ پارجي:

دُنڱ (dong) ”دز، دُنڱ“

گوڻڏي: دُنڱا (donga) تامل: token

|        |       |  |
|--------|-------|--|
| بلوچي: | ڏنگ   |  |
| 2667   | تامل: | tira "ٽچ ڪنگ، حيلاني درشان ڪنگ، زاھر ڪنگ، درا ڪنگ" |
| ڪناڏا: | tera  | "زاھر، روشن" terave "زاھر بونگ، واضح ڪنگ"          |
| تليگو: | tera  | "ٽچ" teracu "ٽچ ڪنگ، سهر ڪنگ، نمائش ڪنگ"           |
| بلوچي: | درا   | "زاھر، سهر، واضح"                                  |

### گڏي تران:

دراوڙي مهلوڪ ۽ تاريخ ۽ آياني اوبادگي پڙدر ۽ بارواتارنجي راستي ۽ گواچن هر چو نيس به بنت بلئي  
 ڪيڪ جبر ۽ هڙدري انت ڪه دراوڙي ۽ بلوچي زبان ۽ نيا مجين ۽ بازيں لساني هم دروشي گندگ ۽ ڪاينت- پميشڪاما  
 دوئیں زباناڻي سيالي ۽ راڀو لڪاري ۽ چم ۽ نزر ۽ چاريں ۽ برز ۽ بحث ۽ تران ۽ چه هيس پدرا انت ڪه دوئیں زباناڻي نيام ۽  
 سڪيں محكميں سيالي است انت ۽ ڀو لڪاري ۽ چه پدرا انت ڪه دوئیں زبان چه ڪيڪ دومي ۽ سڪ بازنزيڪ انت، پدا  
 دوئیں زباناڻي لوزاني جوڙشت ۽ بزانتان ۽ چارگ بيت انت گڙا آوتي سيالي ۽ وت پدرا ڪن انت- ايشي ۽ چه ما  
 اندازگ جت ڪنيں ڪه دوئیں زباناڻي سيالي ۽ سرا، همينڪس ڪه ڀو لڪاري بيت انت هيس سيالي زيات ۽ چه زيات گيسن  
 ۽ گيوار بيت انت-

Basham,A.I. (1985). The wonder that was india. london, sidgwick jakson.

Burrow,T & Emeneau,M.B.(1961). A dravidian Etymological Dictionary .London,Oxford press

Goets, Philips and others. (1985).Dravidian Language, Encyclopaedia Britannica Vol:4.15 Ed.london

Holdich,T.H. (1910). The gates of india,being on historical narrative . london: macmillan.

ندوی ر. (1998). ارض پاکستان کی تاریخ. لاہور: سنگ میل پبلی کیشن.

Rapson,E.J.(1987). The cambridge history of india Vol 1. dehli: S.chand company

ltd.

South, W.F. (1999).Subtrate Languages in old Indo-Arians.EJVS

## بلوچی ۽ براہوئی زبانانی جوڑشت ۽ ہم رنگی

محمد یوسف مینگل

ایسوسی ایٹ پروفیسر، گورنمنٹ ڈگری کالج، کوسٹہ

### Abstract

*Balochi and Bráhui languages have lot of similar characteristics. Both the languages are spoken in Balochistan province parallel. According to some renowned researchers' Bráhui is from the Dravidian group of the language while Balochi is from the Aryans, but both the languages have similar characters.*

*This paper discusses the similarities between the Balochi and Bráhui languages.*

گچین لہز: دراوڈی، جوڑشت، اشتقاق، ترکیب فعلی، اسمی، بچک، مادہ، اسم ذات، اسم کیفیت، باپار، فاعلیت۔

بلوچی ۽ براہوئی ہر دو مستقل بزاں باداریں زبان آنت ۽ وقتی وقتی جتائیں جنوری خاصیت دارانت۔ اے راستے کہ ایشانی آپی ۽ مزنیں سیالی ۽ است ولے ہر یکے ۽ نوشتانک ۽ توک ۽ جوڑشتی ہم رنگی ۽ ہنگو نگی ۽ چیدگ ۽ نشاناں پنگ ۽ سہر انگ بیت۔ لوز ۽ دروشم دینگ ۽ دووڑ ۽ راہبند آنت، یکے اشتقاق ۽ وسیلہ ۽ دومی ترکیب ۽ وسیلہ انت۔ مشق لہز فعلی یا اسمی، بچک بزاں مادہ ۽ توک ۽ بدلی آرگ ۽ وسیلہ ۽ بیت و مرکب لوزشہ دولوزانی کش ماں کش ۽ ایر کنگ ۽ وسیلہ ۽ ٹاپینگ بنت۔ ماں بلوچی ۽ براہوئی زبانان لہز ٹاپینگ ۽ رد ۽ اے ہر دووڑ کار مرز کنگ بنت ۽ بے اچماریں لہز دست کپنت کہ ماں دوئیں زبانان کیکیں رہبند ۽ ٹاپینگ بنت۔ بلوچی

## بلوچی ءبر اہوئی زبانانی جوڑشت ء ہم رنگی محمد یوسف میتگل

ءبر اہوئی وتی جوڑشت بزاں ساخت ء رد ء گوں زبانانی ہما کہول ء سیادی دارنت کہ ترکیبی بزاں Amalgamative کنگ بنت۔

چوش بلوچی ءبر اہوئی وتی تاریخی، دود ءر بیدگی ء چاگردی سیالیانی سبب ء شہ یکے آدگر ء سک باز اثر اش زرتگ۔ اے اثر لسانیات ء تیوگیں پڑ بزاں صوتیات، معانیات، تشکیلیات، صرف و نحو ء لبز گنج ء رد ء پد روسہر انت۔ بلوچی ءبر اہوئی زبانانی نزینگی ء سیالی ء رد ء ہمگو گیں ء تشکیلی راہنداے وژانت۔

اسم صفت ء دروشم گری:

❖ ماں دوئیں زباناں اسم صفت ء رندیائے معروف ء گیشی ء اسم مجمل Abstract noun  
جوڑ بیت چوش کہ، خراب ء خرابی، تہار ماہ ء تہار ماہی، بڑز ء بڑزی، پک ء پکلی، شہر ء شہری  
ء دگہ دگہ۔

❖ اسم ذات یا اسم کیفیت ء رند "ی" سک کنگ صفت یا صفت ء فاعلیت ء معنا و دی کنگ بیت  
چوش کہ، واپار (باپار) ء واپاری، دربار ء درباری، شکار ء شکاری۔  
❖ سیادی ء ی (یائے نسبتی) ماں دوئیں زباناں یکیں وڑ ء کار مرز بیت چوش کہ، دشت ء  
دشتی، قلات ء قلاتی ء دگہ دگہ۔

❖ اُردو ء ہندی ء ڈول ء بلوچی ءبر اہوئی دوئیں زباں ہم بازیں و ہدا گوں لہتیں لوزاں گیشیں  
"ی" لچینگ بیت۔ انچہ توچنداں ایثی ضرورت ہم نہ بیت چوش کہ، وداری، انتظار،  
آزاری، خرچی ء دگہ دگہ (صابر، 1994)



❖ شہ مصدر ء اسم ء کار گرگ بازیں زبانانی وڑاماں بلوچی ء براہوئی زبانان ہم رواج گیتنگ  
چوش کہ، روگ آئیگ، ہنگ ہنگ، ؛ گرگ دیگ؛ ہنگ پر عنگ، ورگ پونگ بینگ  
(صابر، 1994)

❖ وختہ صفت کیفیت ء خاطر اشہ اسم معرفہ ء پیسماں بلوچی ء براہوئی ء مزن ء خاطر مزہ ء  
لبزکار مرز بیت چوش کہ مزہ تانگ، مزہ ڈڈ (لاپ)، مزہ دروغ (دروگ) ء دگہ دگہ۔  
❖ صفت کیفیت ء خاطر اماں دوئیں زبانان "اسم" ء رند "لی" ہوار کنگ ء لوز ٹاپنگ بیت  
چوش کہ، بادلی، گردولی، دستلی ء دگہ (صابر، 1994)

❖ "نا" ء پیشوند ء جنگ ء ماں دوئیں زبانان نوکیں لبز ء تشکیل یکیں وڑ ء بیت چوش کہ  
، نادرہ / دراخ، باپور، ناکار، نادیسنگ / دیستہ، ناو میت ء دگہ دگہ۔

تابعات :- ماں بلوچی ء براہوئی زبانان مز نیں کس سے ء انجیں لبزکار مرز بنت کہ آوان ء تابع  
لبز گنگ بیت چوش کہ اکل سٹکل، پٹی ٹنی، چاف چوف ء دگہ دگہ۔

تابع ہما مرکبیں لبز انت کہ دو جتائیں لبزانی ہواری ء دروشم زور انت ء پرے دروشم گرمی ء یک پد رء حاصیں  
معنا یے دینت۔ معناء رد ء تابع لبز یا تہ دروشم زرتگیں لبزانی مطلب ء بزانت ء دینت یا گڑا شریشاں مختلفیں  
معنی جوڈ کن انت۔ تابع لبز ء بازیں شکل ء دروشم جوڈ کن انت، ماں تابعیں لبز ء دو لبز کشش ماں کشش ء ایر  
کنگ بنت۔ شریشاں یک لبزے اصل بیت ء دومی لبز اولی لبز ء بدل یا مٹ بونگیں دروشم بیت، چوش آپہ  
معناء درانگازی ء اولی لبز ء محتاج بیت ء جتائیں وڑ ء شہ معنی ء مطلب ء ز بہر بیت۔ تابع لبزانی جفت معنی  
دار ء بے معنی ہر دو وڑ ء بنت، البتہ اصل لبز تقریباً معنادار بیت۔

## بلوچی و براہوئی زبانانی جوڑشت و ہم رنگی محمد یوسف مینگل

واجبہ علم راز سرور ماں وقی نبشتانک "اردو زبان کے تابعات" ء نبشتنگ کنت کہ وقی  
 ہوارین جوڑشت ء ردء تابع باز قسم نیگ انت۔ چوش کہ تابع مدام دولبرء محتاج انت ہے  
 خاطر ایٹی وڑء رواج کار مرکز کر تگین لبرانی سرا انت۔ تابع لبر معنی دار ہم بوت کن انت  
 ء بے معنی ہم، ہم قافیہ ہم بوت کنت و بے قافیہ ہم (سرور، 2014)

| نمبر شمار | اولی   | دومی   | مقفی یا غیر مقفی | تابعانی نام             | مثال       |
|-----------|--------|--------|------------------|-------------------------|------------|
| 1         | بامعنی | بامعنی | مقفی             | تابعات<br>محض (مقفی)    | ژند بند    |
| 2         | مہمل   | مہمل   | مقفی             | تابعات مہمل<br>محض مقدم | غر ابرا    |
| 3         | بامعنی | مہمل   | مقفی             | تابعات مہمل<br>موخر     | بدل<br>سدل |
| 4         | مہمل   | بامعنی | مقفی             | تابعات مقدم             | ادل بدل    |
| 5         | بامعنی | بامعنی | غیر مقفی         | تابعات وضعی             | سد و سار   |
| 6         | مہمل   | مہمل   | غیر مقفی         | تابعات وضعی             | چاف<br>جوف |
| 7         | بامعنی | مہمل   | غیر مقفی         | تابعات وضعی             | ٹک ٹوبر    |

|     |             |          |        |      |   |
|-----|-------------|----------|--------|------|---|
| جک  | تابعاء وضعی | غیر مقفی | بامعنی | مهمل | 8 |
| جون |             |          |        |      |   |

جهل ء الفباء دروشم ء تابعیس لبزانی لڑے دیگ بیت که ماں دوئیں زبانان کار مرز بنت-

|           |                   |
|-----------|-------------------|
| بلوچی     | براهوئی           |
| آخی باخی  | اخ ٹف             |
| اٹکل سنکل | ادل بدل           |
| ارو برو   | اڑزان ساج         |
| اڑکڑ      | اغوبغو            |
| اگر مگر   | امن ایمنی         |
| ایب کیب   | ایتاج محتاج       |
| باٹ بل    | باست واست / خواست |
| بدر       | بدل سدل           |
| بڑی بانگ  | بلا تر            |
| بند بست   | پٲ پنجه           |
| پٲ پول    | پٲ سٹ             |
| پٲ لوٹ    | پد پشت            |
| پد پاشوڑ  | پد ریگ / ریسہ     |
| پردہ پوش  | پشت پناه          |

|               |              |
|---------------|--------------|
| پورپینک       | پدرند        |
| تار تار       | تار پتار     |
| تت بت         | تراپ تریپ    |
| تک توار       | تک سُر       |
| تل توک        | تل ول        |
| تیری میری     | تیلی میلی    |
| ٹالان ٹولی    | ٹپی ٹٹی      |
| ٹپی ٹوری      | ٹک ٹوبر      |
| ٹک نگار       | ٹل نگار      |
| جڑا بڑا       | جک جون       |
| جنگ جیڑہ      | جوڑ بڑ       |
| جولان جول     | جی جان       |
| چاف چوف       | چپ چاگرد     |
| چڑہ چاند      | چوٹ چپوٹ     |
| چیٹ سار       | خانہ خروود   |
| دانہہ پرات    | دب گوس       |
| دل / است یکیم | دل / است بڈی |
| دم پہ ساعت    | دم دستی      |

|                |            |
|----------------|------------|
| دم درود        | دڪ مڪ      |
| ڏڻج ڻج         | ڏيهه ڏغار  |
| رٿ ڪُٺ         | رِ دِ بند  |
| رِ دريگ / رِيا | رُ وراست   |
| ڙند بند        | ڙند پند    |
| سُد سار        | سُد سما    |
| سر سوج         | سلا بلا    |
| سگ سينه        | شالو بالو  |
| ٽر ٽر          | غڙا ٻڙا    |
| ڪاٺ ڪوٺ        | ڪاه و ڪو   |
| ڪچ ڪيل         | ڪور و مورو |
| گار گير        | گت گمان    |
| گٺ گلو         | گرد گيس    |
| گرڙ گيس        | گرڙ گوس    |
| گم گار         | گنڏ سنڌ    |
| گنوڪ چاٺ       | گنوڪ چال   |
| گنوڪ سار       | گور گيگ    |
| لاٺ باٺ        | لٺ بند     |

|                    |           |
|--------------------|-----------|
| لس لوڑ             | لٹ بیر    |
| لگ دڑ              | لغزلوچ    |
| مٹ سٹ              | لوڑ گوڑ   |
| وش خونک / خوش خونک | نشت بیاد  |
| ہیر / خیر مہر      | ہوار سوار |
| پنج                | پنج       |

توصیفی و اضافی مرکب :- جاور حال، زربدل، ارزشت کر زء دگہ دگہ۔

مرکب عطفی :- ماں دوئیں زبانانی اوار لوزی نشان "و" آنت ۽ ایشی لکھ ۽ لہز یکیں وڑ ۽ ماں دوئیں زبانان ٹاہینگ بنت۔ چوش کہ بلوچی: سیکل ۽ سواد، بٹک ۽ ول، دود ۽ ر بیدگ، مرک ۽ زند، گپ ۽ پ ۽ دگہ دگہ۔  
براہوئی: سیکل ۽ سواد، بلہ ۽ پھرہ، رسم ۽ دود، تل ۽ ول ۽ دودور بیدہ، مرک ۽ زند، گپ ۽ پ ۽ دگہ دگہ۔  
فعل مرکب ۽ (تشکیل) دروشم زورگ :-

فعل مرکب Compound verb ماں دئیں زبانان یکیں راہبند ۽ ٹہینگ بنت۔ چوش

کہ

❖ آرگ / اتنگ:

گیر آرگ / گیر اتنگ

❖ آیک / بنگ:

شرم آیک / شرم بنگ، زور آیک / زور بنگ ۽ دگہ دگہ۔

❖ بیگ / خلنگ:

سر بیگ / سر منگ، سر پند بیگ / سر پند منگ، چٹ بیگ / چٹ منگ، ٹک  
بیگ / ٹک منگ۔

❖ جنگ / خلنگ:

سر جنگ / سر منگ، زور جنگ / زور خلنگ، جک جنگ / جک خلنگ، گپ  
جنگ / گپ خلنگ۔

❖ دارگ / تورنگ:

کاردارگ / کاریم تورنگ، چم دارگ / خن تورنگ، دپ دارگ / باہ تورنگ، پٹ تورنگ۔  
❖ دور دیگ / مننگ:

دل دور دیگ / اُست بنگ، شرم دور دیگ / شرم بنگ۔  
❖ دیگ / بتنگ:

ٹک دیگ / ٹک، مُشت دیگ / مُشت بتنگ، تاب دیگ / تاب بتنگ، چاپ  
دیگ / چاپ تنگو دگہ دگہ۔

❖ روگ / انت:

ہوش روگ / ہوشان انگ، شہ کار روگ / کاریم آن انگ دگہ دگہ۔  
❖ ریچک / ار فنگ:

برہ ریچک / بے شولنگ، درہ ریچک / پیشن شولنگ دگہ دگہ۔  
❖ زورگ / ار فنگ:

پنت زورگ / پنت ار فنگ، پدار فنگ دگہ دگہ۔

❖ شودگ / سلنگ:

دستاں شودگ / دوتے سلنگ (ناومیت بوک)۔

❖ کپگ / تمنگ:

در کپگ / پیش تمنگ، ایر کپگ / سیف تمنگ، شہ پاداں کپگ / نئاں تمنگ ءدگہ دگہ۔

❖ کنگ / کشنگ:

کنگ / ڈغار کشنگ ءدگہ دگہ۔

❖ کشگ / کشنگ:

جان ءکشنگ / جان ءکشنگ، چلہ کشگ / چلہ کشنگ، جو جرو کشنگ ءدگہ دگہ۔

❖ کنگ / کنگ:

خیال کنگ /، خیال کننگ، جوڑ کنگ / جوڑ کننگ، کرہ کنگ /، سر پند کنگ /

سپد کننگ، جگت کنگ / جگت کننگ ءدگہ دگہ۔

❖ گرگ / انگ:

سر گرگ / سر انگ، تاب گرگ / تاب انگ، بون گرگ / بون انگ ءدگہ

دگہ۔

❖ گیجگ / شاعنگ:

جہل گیجگ / شیف شاعنگ، اوار گیجگ / اوار شاعنگ ءدگہ دگہ۔

❖ موگگ / موکنگ:

اڑ موگگ / اڑ موکنگ، وام موگگ / وام موکنگ۔



❖ ورگ / ڪُننگ:

سُم ورگ / سُم ڪُننگ، لٽ ورگ / لٽ ڪُننگ، ڪش ورگ / ڪش ڪُننگ، غونز ڪُننگ / غونز ڪُننگ ۽ دگه  
دگه -

مُرڪب لوزاني دروشم گري (تشڪيل) ۽ دگه وڙهه ماں بلوچي ۽ برهوني زباناں جتا جتا ئين لوزاں ڪش  
ماڪش ۽ اير ڪنگ ۽ مرڪب لوزا ٽاينگ بيت ڪه اے لوز معانائي حساب ۽ مفرد لوز ڪنگ بنت چوشڪه ڪه -  
بلوچي: وش آهت، ڪم باز، لُٽ بُل، امن ايمني، شر بد ۽ دگه دگه -  
برهوني: به خيرٿ، ڪم باز، لُٽ بُل، امن ايمني، شر بد ۽ دگه دگه -  
فعل مصدر:- ماں بلوچي ۽ برهوني زباں فعل امر بزاں بچڪ Root ۽ رندا / ۽ پدوندنگ ۽ مصدر ربا ۽ لوز  
دروشم زريت چوش ڪه،

بلوچي: اَلگ (اَل + اگ) ٽنگ (ٽڪ + اگ) جاچگ (جاچ + اگ)، چچگ (چپ + اگ)،  
(سُج + انگ) سُورگ (شور + اگ) ڪونڊگ (ڪونڊ + اگ) ۽ دگه دگه -  
برهوني: اَلگ (اَل + انگ) ٽنگ (ٽڪ + انگ) جاچنگ (جاچ + انگ)، چچنگ (چپ + انگ)، سُجنگ  
(سُج + انگ) سُورنگ (شور + انگ) ڪونڊنگ (ڪونڊ + انگ) ۽ دگه دگه -

اسم استقبال: اسم استقبال ۽ خاطر اماں بلوچي ۽ مصدر (بُن لوز) ۽ رندا يے مجهول (ي) ۽ گيشي ۽ ماں برهوني  
زبان ۽ هاڻي شڪيه ۽ رندا يے مجهول (ي) ۽ گيشي ۽ اسم استقبال ٽاينگ بيت چوش ڪه

بلوچي: من ۽ لوگ ۽ روگي انت

برهوني: ڪنه اُرانا هنوني ۽ -

بلوچي: آرا مرچي آگي انت -

براہوئی: ادے اینو بروئیء۔

بلوچی ترانان ورگی انت۔

براہوئی: نے اِرخ کنوئیء (صابر، 1994)

❖ بے پیشوند و ٹاپینگ و لوز:

ماں بلوچی و براہوئی و پیشوند "بے" بے کچ باز لبز ٹاپینگ بنت، ایدا، لہتیس مثال دیگ بیت بے ادب، بے بُندر، بے باور، بے پت، بے جان، بے طالع، بے داد و دگہ دگہ۔

❖ پیش وند بُن:

بُن و معنماں بلوچی و بنیات یا تیخ انت کہ ماں بلوچی و براہوئی دوئیں زبانان یک وڑ و لبز ٹاپینگ بنت۔ چوش کہ، بلوچی: بُن پیروک، بُنزہ، بُن بیل، بُن داو، بُن چاہ و دگہ دگہ۔  
براہوئی: بُن پیروہ، بُنزہ، بُن بیل، بُن داو، بُن چاہ و دگہ دگہ۔

❖ صفت ترکیبی کش:

شہ کش و پدوند و ماں دوئیں زبانان یک وڑیں معنی و لوز ٹاپینگ بنت، چوش کہ، کر و کش، چلہ کش، زحمت کش، دوت کش، کاریز کش۔

❖ پیش وند سر:

سر گردان، سر سوب، سر شوگ / شوہ، سر یلہ، سر کلونگ، سر سوب، سر بچک و دگہ دگہ۔

❖ پیش وند شر:

شر اندام، شر حال، شر رنگ، شر در و شم و دگہ دگہ۔

❖ پیش وند زر:

زور آور، زور بخت، زور پیل، زور غٹ، زور دانہ دگہ دگہ۔

❖ پیش وند ہم:

ہم سر، ہم رنگ، ہم سفر، ہم زلف، ہم درد، ہم پل، ہم عمر، ہم سیال دگہ دگہ۔

❖ پیش وند بد:

بد گمان، بدنیت، بد کار، بد عادت، بد زبان، بد کرد دگہ دگہ۔

❖ پیش وند کم:

کم زور، کم عاک، کم بخت، کم سیال دگہ دگہ۔

❖ پروند جن:

بلوچی زبانء مصدر جنء گء فعلء امر یا بچک Root "جن" پد وند ماں دوئیں زبانان کییں وڑء لو زٹاپینگء  
حاطر اکار مرز بیت چوش کہ،

دل جن، شے ر جن، دروغ جن، زحم جن / زغم جن دگہ دگہ (صابر، 1994)

❖ پد وند مند:

غیر مند، ہستمند، سرف مند، عقل مند دگہ دگہ۔

❖ پد وند آر:

دیدار، کردار، گپتار دگہ دگہ۔

❖ بد وند آور:

زور آور، بخت آور دگہ دگہ۔

❖ پد وند گردان:

روح گردان، آہو گردان، سرگردان ءدگہ دگہ

❖ اپ ءپدوند:

برفاپ، وشتاپ، سیراپ ءدگہ دگہ۔

❖ اسماء پدوند:

دلاساو دگہدگہ۔

❖ اک ءپدوند:

خوراک، پوشاک ءدگہ دگہ۔

❖ وصفیت ءنشان اک ءپدوند:

لڑاک، چالاک، شیراک، ہیلاک ءدگہ دگہ

❖ فارسی اسم معاوضہ آنہ ءپدوند:

❖ بیعانہ، جرمانہ ءدگہ دگہ۔

❖ عربی علامت وصف آنی ءپدوند:

پاکستانی، ہندوستانی ءدگہ دگہ۔

❖ فارسی اسم ظرف مکان آباد ءپدوند:

قادر آباد، غریب آباد، پڑنگ آباد ءدگہ دگہ۔

(پیش وند ءپدوندانی، لہتیں مثال چہ ڈاکٹر ابواللیت صدیقی ء کتاب "چامع القواعد حصہ صرف" ءگرگ

بوتہ)۔

معطوف معروف Active Participle: ماں بلوچی ءبر اہوئی ہر دوئیں زبانان معطوف معروف ٹاہینگ  
 بچک ء / وکائی / ء پدوند جنگ بیت چوش کہ، سٹووکائی، زندووکائی، ترڈووکائی، برزووکائی۔  
 اسم صفت ء خاطر ترء پدوند: گیش تر، زیات تر، برز تر، کم تر، جوان تر۔  
 مہمل لوزانی تہینگ: ماں بلوچی ءبر اہوئی زبانان مہمل لوز ٹاہینگ ء خاطر اکلمہ ء اولی مصمتہ Consonal ء  
 گون م ء بدل کنگ مہمل لوز ٹاہینگ بیت۔ چوش کہ، لٹ مٹ، چیلک میلک۔

### گڈی تران:

برز ء بحث ء تران ء چہ اے پدرانہ کہ بلوچی ءبر اہوئی زبان گون یک دومی ء سکیں نزیکیں سیالی دار  
 انت، اگاں دوئیں زبانانی سرا گون پولکاری راہبنداں کارکنگ بیت انت گڑا اے جبر پدرانہ کہ دوئیں  
 زبانانی گپ ء جبر، گالبند ء توار گون یک دومی ء سک نزدیک انت ء لس گپ ء تران ء تہا دوئیں زبانانی بتل ہم  
 گون یک دومی ء نزیک کن انت۔ تاں انون ء ہرچی کہ پولکاراں پولکاری کرتگ آیانی آسر ہمیش انت کہ دوئیں  
 زبان گون یک دومی ء سک باز ہمگر نچ انت۔

شوندات:

- صابر، ڈ۔ر۔ (1994)۔ بلوچی و براہوئی زبانوں کے لسانی مطالعہ - غیر مطبوعہ پی ایچ ڈی مقالہ۔ کوئٹہ۔ بلوچستان اسٹڈی سینٹر۔ جامعہ بلوچستان عالم، س۔ (2004)۔ مطالعہ زبان۔ اسلام آباد۔ الاقرباء بلوچ، م۔ب۔ (1988)۔ بلوچی گرائمر۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی دشتیاری، ص۔ (1995)۔ بلوچی زبان و آکبت II، کراچی۔ سید ہاشمی ریفرنس لائبریری احمد زئی، آ۔ن۔ (2009)۔ براہوئی گرائمر۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی احمد زئی، آ۔ن۔ (2009)۔ براہوئی گرائمر۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی

## ر جانک: پگر ۽ پڊيانک

(چشمانک بلوچي زبان ۽ پٿ درء)

ڏاکٽر گل حسن

پروفيسر، آئي بي ايل سي، يونيورسٽي آف تربت

رحيم بخش مهر

اسسٽنٽ پروفيسر، شعبه بلوچي، جامعہ بلوچستان، کوئٺ

### Abstract

*A language is way to see and understand the world. It is the vehicle of human ideas, thoughts and perspectives of world. Human being is essentially a social animal always interact with environment. This interaction with environment is a factor of time and space. When and where interacting determines what actually are meaning. The meaning depends on when, where and how. Moreover translation understood as an act of carrying the meaning of a text from one language to another.*

*This paper studies some important aspect of translation of world literature in to Balochi and vice versa and same time Pakistani and Persian literature into Balochi language.*

پگين لبز: ر جانک، اکر، گالبنڊ، گدار، آزمانک، ساچشتي زبان، گوناپ

ر جانک ۽ هر وهد ۽ نوک نوکين پگر ۽ حيلان ۽ چه راي ۽ تا دومي راج ۽ برنگ ۽ سر کرنگ - يک

دودمان ۽ راگون دومي دودمان ۽ همگرنج کناننگ - ر جانک ۽ ذريعہ ۽ يک زبانه دومي زبان ۽ مزاج ۽ آئي ۽ لساني

راهنڊال سر پڊ بيت ۽ وتي رنگ ۽ بدل کنت ۽ وت شايگان بيت - ر جانک ۽ سر ۽ پر انسان ۽ را انسان ۽ نزيک ۽

کاریت ء ذہن ء سیم سراں ودینیت ء اے جبرء سدک کنت کہ ماں جہان ء باز زبانی ء باوجود بنی آدم یک ء یکتا انت۔ وہدے تاریخ ء سرء چشمانک دینگ بیت گڑاں چہ کلاں پیش ہے گندگ بیت کہ انوگیں دیروئی کر تگیں راجاں چہ کسے ء وہدے علم ء روژنائی زورگ ء چن ء لائچ کرتگ ات گڑاں کلاں چہ پیش آیاں کتابان ء وتی وتی زبان ء ترینتگ ات۔

چوش کہ عرب وہدے علم ء ارزشت ء پوہ بوتنت گڑاں اول سرا عرب سائنس زانتاں یونانیانی علم ء زانتاں عربی ء جاگ گورادانتت ء رندا ہے علم ء زانتاں چہ پائیدگ زورانان سائنس ء پڑء را آزمان ء سر کت۔ ہے وڑء یورپ ء قوماں ہم چہ کلاں پیسر دگے زبانی سائنسی ء علمی اکراناں وتی زباناں ترینتگ ء مروچییگیں وہدء حاکم جوڑ بوتنت۔ نوں اے جبر گیشنگ کہ سائنس ء برکت ء نوکیں ٹیکنالوجی ء سیت ء پائیدگانی زیرگ ء ابید بچ قوم ء راج شرپ ء عزت ء گوں زندگ نہ بیت ء آرتقی ء دیروئی ء اے عمل ء وتی زباناں برگ ء ابید دیماشت نہ کن انت۔

ماں بلوچی ء بندات ء رجانک ء وت ء را ایوکا گوں لبزانک ء ہمگر نچ کرتگ ات یلئے وہدء گوزگ ء گوں اے پڑاوتی ردوم ء برکت ء علم ء زانت ء بازیں پڑاناں وڑے نا وڑے گوں وت ء ہمگر نچ کرتگ۔ انچو کہ بلوچی ء نوشتہ زے زبان ء لبزانک ء زند مزن نہ انت ء ہے وڑء رجانک ہم وتی بنداتی سند ء انت ء اے جبر ہم وتی جاہ ء ارزشت داریت کہ چکائیں سورت ء جاور ہال یکپارگی نہ گینگ وانہ انت یلئے اگس جبر رجانک ء بیت گڑاں تکانسری الہی ء ودی بیت چیا کہ شاعری ء پڑء ہے سد ء نیم پر بند رجینگ بوتگ انت، رجینگیں گدارنی کساس ہم چہ بیست ء نہ گوزیت، آزمانک ہم شش سد ء کچ ء انت۔ چریشی ء پدر ہمش انت کہ بلوچی زبان ء لبزانک ء ردوم ء گام باز کنٹ انت۔ بائید و ہمیش انت کہ ہمک لبزانکی گل ء ادارگ سالینہ لکہ ء دو لکہ لوزماں بلوچی ء بہ ترینت۔ اگس رجانک ء پڑء گشادی بنیت گڑاں زبان ء تہانوکیں گالبند ء لوز کائینت، پگہ ء خیال پتر انت ء گالبند ساچی ء کارانی تہاگشادی کنیت۔ گالبندانی رد ء بند ء کارانی بندات بیت انت۔ بلوچی لبزانک گوں



نوکیں حیال، پگر، درشان داب، ساچستی تہرہ دروشماں پجاروک بیت ۽ بلوچی زبان ۽ وانوک گوں نوک نوکیں علم ۽ زانٹاں بلد بنت۔

اے دراپیں حبر کہ برزۂ نوشتہ انت اے رجانک ۽ یک پہناتے، بزاں دگہ زبانانی اگرانی بلوچی ۽ ترینگ انت، وهدیکہ رجانک ۽ دومی پہنات بلوچی لبزانک ۽ ماں دگی ۽ میان استمانی زبانان ترینگ ۽ کار انت کہ اے ہم بازار شنت داریت کہ جہان ۽ ایندگہ راج ہم بائید انت بلوچ ۽ لبزانک، آئی ۽ اوست ۽ واگ، آئی تب ۽ میل ۽ زند ۽ مارشٹاں پوہ ۽ سر پد بہ بنت۔

رجانک، زانش ۽ ہما پڑ انت کہ آئی ۽ جہان ۽ آہنگیں مٹی ۽ بدلی، سانس ۽ ٹیکنالوجی ۽ پڑ ۽ دراپیں دیروئی ۽ دیسری، سر جمیں انسانی تاریخ ۽ بو تگیں ساچشت، کائنات ۽ ہما دراپیں راز کہ آہاں بنی آدم ۽ اے سر پد ۽ پوہ کرتگ آہاناں تاں انوگیں زمانگ ۽ سر کرتگ ۽ مروچینگیں دیروئی رجانک ۽ برکت ۽ انت۔

رجانکاری باز، کھنیں کیسب ۽ از مے۔ اے پد رنہ انت اولی براں اے ازم ۽ بن ہشت کدی ایر کنگ بوتگ۔ ہے وڑ ۽ بلوچی رجانکاری ۽ بن ہشت کدی ایر کنگ بوتگ ایٹی ہم مالومداری نیست انت۔ پرے حاترا ادا ایوک ۽ نوشتہ بوتگیں دست کپتگیں رجانک ۽ گپ جنگ بیت ۽ حاصیں وڑے ۽ چہ انگریزانی ہندوستان ۽ آئیگ ۽ رند ۽ رجانکاری سراچشٹانک دینگ بیت چیا کہ اے گمان موجود انت کہ انگریزاں چہ پیش عربی ۽ یاچہ فارسی ۽ چہیے ناچہیے رجانکی کار کنگ بوتگ بلئے مالومداری ۽ نہ بوتگ ۽ سبب ۽ اے درگت ۽ گپ جنگ نہ بیت۔

انچو کہ برزۂ گوشنگ بوتہ کہ ماں بلوچی ۽ ہم رجانک ۽ سر جمیں معلومداری نیست پرے حاترا ایدا اے گمان کنگ بیت کہ ماں بلوچی ۽ یاچہ بلوچی لبزانک ۽ رجانک ۽ روایت ۽ بن ہشت سال 1877 ۽ یک انگریز سنیلانی نے کہ آئی نام سر رابرٹ برٹن ات کہ آپہ سیل ۽ سواد ۽ ہندوستان ۽ آہنگ ات، ایرکت۔ آ چوش کہ آئی ماں وتی سنیل نامگ "سندھ ری ویزٹڈ Sindh Revisited" ۽ واجہ لچ ۽ جم ۽ شنگ کرتگیں دو شعر گوں انگریزی رجانک ۽ ہوارکت انت۔ اے ہر دوئیں شعر اناں رابرٹ برٹن ۽ وت چہ بلوچی ۽ ماں

انگریزیء ترینت انت۔ بلئے اے حیاں ہم ر دنہ بیت کہ انگریزیء راماں بلوچی زبان ء رجینگ ء کار ہم انگریزاں۔ نگلج کرتگ آچو کہ آیاں وتی مذہبی کتابان ء ماں بلوچی ء شنگ کنگ ء مند ء بوج کرتگ ات۔ سال 1917 ء انگریزاں عیسائیت ء شوندا ت ء رمانشانی تالانی ء پہ بانبل سوسائٹی پنجاب ء بن ہشت ایرکت ء ”یوحنا“ ء ر بلوچی زبان ء ترینت ء چاپ ء شنگ کرت۔ انگریز مشنریانی تبلیغی کاراں چہ پدماں بلوچستان ء مذہبی عالماں وتی یک گلے جوڑ کرت ء شہ ڈھاڈر (بولان) ء مکتبہ درخانی ء مدرسہ ء نیمگ ء بلوچی زبان ء تہا ہم تبلیغی کتاب چاپ ء شنگ بنا کرتت ء مولانا حضور بخش جتوئی ء ”قرآن شریف“ ء ر بلوچی ء رجینت ء چاپ کنائنت۔ انگریزانی چہ ہندوستان ء در روگ ء رند بلوچی زبان ء رجانک ء کارانی تہا اوشتے ودی بوت۔ زبان ء لبرانک ء پڑ ء پٹ و پولی کار ہم کنٹ بوتنت۔

### آزمانکانی رجانک:

بلوچی زبان ء رجانکاری ء تب ء میل چہ نوکیں لبرانک ء بنداتی زمانگ ء بنا بیت۔ اے درگت ء اولی آزمانک میکسم گورکی ء ’پشومانیں جنین آدم‘ انت کہ واجہ ع ص امیری ء بلوچی ء رجینگ کہ اومان کراچی ء مارچ 1952 ء شمارہ ء چاپ ء شنگ بوتگ (بلوچ، 2012) بلوچی ء آزمانک ء رجانک ء ر بیت چہ بنداتی زمانگ ء دیماکیت، پدماہتاک بلوچی (1956) ء چاپ بوتگ ء اے تب زیات دیروئی کنت۔ پنجاہ ء دہک ء کساس سی ء چار آزمانک ماں بلوچی زبان ء رجینگ بیت کہ اشانی تہاروسی، انگریزی، فرانسیسی، چینی، عربی، اردو، سندھی ء بنگالی آزمانک ہوا ر بنت۔ اے آزمانکانی چکائی وانشت ء ہے گپ دیماکیت کہ بلوچ رجانکاری گورادیمروئی دوست ء چاگردی گواچن نویسی ء تب ء رازیات ارزشت بوتگ۔ اولی دہک ء رجانکاری تہا ع ص امیری، اکبر بارکزی، شیر محمد مری، خاموش دشتی (کریم دشتی)، عبداللہ جان جمالدینی، امان اللہ جمالدینی، نسیم دشتی ء مراد ساحر ء نام دیماکایت۔ بلوچی زبان ء آزمانک ء رواج دیگ ء ہے رجانکانی مزنیں کردے است۔ رجانکاری ء اے ر بیت ’نوکیں دور‘ ء ماہتاک ’الس‘ ء شنگی ء چدو زیات دیروئی کنت۔ چوشی بلوچی آزمانک تکنیک ء اسٹائل ء ہرائی ء چہ نوکیں بنگپ ء خیال ء در شاندا ب ء چہ ہم آشنا بیت۔ بلوچی زبان ء اولی کتاب واجہ

حکیم بلوچ ۽ رڊو بند دا تگس 'گچین آزمانک' انت که چه بلوچی اکیڈمی کونٹہ ۽ نیمگ ۱۹۷۰ ۽ چاپ ۽ شنگ بیگ، اے کتاب ۽ اندر ۽ ولسا چیس (طبع ذاد) آزمانکی ہمرائی ۽ رجانک بوتگس آزمانکی ہم مزین کساسے هو ار انت۔ دومی کتاب واجه غوث بخش صابر ۽ ملگزار، انت که چه بلوچی اکیڈمی کونٹہ ۽ نیمگ ۱۹۷۳ ۽ چاپ ۽ شنگ بوتگ۔ اختر ندیم ۽ غوث بخش صابر ۽ کتاب 'شد یکس سنگ' اوں اے درگت ۽ حاصین ارزشتہ ۽ واہند انت که ایشی ۽ تہا رڊو، سندھی ۽ پنجابی ۽ ہمرائی ۽ درملکی آزمانکی مزین کساسے هو ار انت۔ ورنائیں رجانکار ڈاکٹربیزن صبا ۽ کتاب 'سچکان' کہ بلوچی اکیڈمی کونٹہ ۽ نیمگ ۲۰۰۴ ۽ چاپ ۽ شنگ بوتگ، وتی جتائیں بستارے داریت۔ اے کتاب ۽ اندر ۽ گیشتر درملکی آزمانک رجانک کنگ بوتگ انت۔ آئی وتی چند ۽ شنگ ہمیش انت کہ "دنیا ۽ شترتیں لہزانک ۽ آزمانک بازیں ہندوز بانانی رڊو ۽ ہوار کنگ بہ بنت کہ آوانی تہا ٹوہیں نام هو ار انت ۽ بازینے بگندے بلوچی ۽ اولی رڊو ۽ رجانک کنگ بوتگ ایشانی تہا کساس نیم درز ناژمانک ہما آزمانکی انت کہ آوان ۽ لہزانک ۽ میان استمانی داد نوبل پرائز ڈینگ بوتگ" (صبا، ۲۰۰۴) ماں اے کتاب ۽ ڈاکٹربیزن ۽ وتی رجنکس ۱۷ آزمانک هو ار کرتگ کہ اے روس، فرانس، امریکہ، برازیل، ناروے، چین، مصر، ایران، سوئیڈن، یوگوسلاویہ ۽ آئس لینڈ ۽ نویسکارانی ساچشت انت۔ اے وڑ ۽ اگاں شنگ بہ بیت کہ آئی ۽ مزین جہدے کرتگ رڊو نہ بیت۔ ڈاکٹربیزن صبا ۽ رجانکاری ۽ سراتران کنان ۽ ڈاکٹر ناگمان نبشتگ کہ

"بلوچی افسانہ ۽ بد قسمتی انت کہ آئی ۽ چشیں مردم نیست کہ آروسی، فرانسیسی، انگریزی، وغیرہ بزانت ۽ اے زبانانی افسانہاں مچک ۽ بلوچی ۽ بیاریت یا بلوچی یگاں آنگر بہ بارت۔ ماے کمی ۽ اردو ۽ وسیلہ ۽ پورا کنگائیں۔ ہر قصے کہ آدگہ زبانان چہ ترجمہ بیت ۽ اردو ۽ کئیت ما آئی ۽ بلوچی ۽ ترتیں۔ اے عمل ۽ فائدہ ایش انت کہ بلوچی افسانہ ۽ نوکیں تکنیک ۽ خیال رسیت یلئے تاوان ایش انت کہ چشیں ترجمہ سرتگ بنت۔ یک قصے کہ روسی ۽ کلہگ بیت۔ پدا انگریزی ۽ ترجمہ بیت۔ چودا اردو ۽ کئیت۔ پدا کشاں روپ کنگ ۽ بلوچی ۽ آرگ بیت۔ آئی ۽ تام روت۔ یلئے

نہستی ء شہوگہ انت۔ اے ہم گنج انت کہ برے برے ڈاکٹر بیزن سباء وڑیں زبان دوستے سرتگے  
چنت ء کاریت بلوچی ء دپ ء دنت۔ بد ہضمی وابت بلئے مجبوری انت۔ چہ شد مرگ بیگ ء بد  
ہضمی شرتزانت"۔ (صبا، 2004)

واجہ ناگمان ء اے دراہیں گپانی آرگ ء مول ء مراد دو جبرانی گیشینگ انت۔ اول وت ء میاری  
کنگ ء دومی جبر ایش انت کہ چاری زبان ء چہ رجانک ء جاہ ء نوں جہد ہے کنگ بہ بیت کہ تجک ء ساچشتی  
زبان ء چہ بلوچی ء تریگ بہ بیت۔ آگس ادارہ رجانک ء درگت ء پروجیکٹ جوڑ بلکن انت گڑاں دری زبان  
زانہیں مردم ہم الم رسیت چوش کہ انوں چوشیں بلوچ بازانت کہ آ عربی، پارسى، روسى، انگریزی، چینی،  
ترکی، جرمن، فرانسیسی زان انت بلئے بوت کنت کہ آمردم لبزانک ء گوں ہمگر نچ مہ بنت ء ہے مردماں  
ادارہ یکجاہ کت ء کار بست کن انت۔

ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ کہ آئی بلوچی لبزانک ء ہر پڑے وڑے ناوڑے کار کرتگ کہ رجانکاری ء پڑے ہم  
آگندگ بیت۔ آئی ء رجنگیں آزمانک ماں دراہیں حالتاک ء روتاکاں درا بنت۔ ابید چہ آئی ء جتا جتاکیں  
رجانکاں آئی ء رجنگیں آزمانکی کتاب "آتار" ء را بلوچی اکیڈمی ء سال 2012 ء چاپ کرتگ کہ ماں اے  
کتاب ء سینزده آزمانک ہو ارانت۔ اے کتاب ء دو بہر انت کہ ماں اولی بہر ء درملکی آزمانک انت ء دومی بہر ء  
پاکستان ء نویسکارانی ساچشت انت۔ اے آزمانکی درچنگ ء رجانک کنگ ء سبب ء رجانکاروت اے نویست  
کہ آئی ء چند ء جبر راست زانگ بہ بیت۔

"چوناہوانگ ء ء مردم باز آزمانک وانیت بلئے ہمک آزمانکے آحد ء سرنہ بیت کہ آرار جینگ بہ  
بیت، من پہ رجینگ ء ہما ساچشتاں ارزشت دیکیں کہ آمنہ" اپیل" بلکن انت۔ آہان ء زبان پر بہ  
بیت ء آمنابگش انت "منار جین"۔ (بلوچ، 2012)

بلوچی زبان ۽ رجانکاری ۽ پڑا اے آردادوتی یکتا ہیں بستارے ۽ واہند انت، آئی بلوچی زبان ۽ ڈگار چه شعری، نگدی، زانشتی ۽ کسی لبزانک ۽ رجانک ۽ گوں سیراپ کنگ ۽ بازیں جہد کرتگ۔ ” دو سسنگیں استار، آئی رود بند داتگیں آزمانکانی رجانکی کتاب انت کہ چه ساج پبلشرز بلوچستان ۽ نیمگا 2012 چاپ ۽ شنگ بوتگ۔ اے کتاب ۽ ارزشت ایش انت کہ ایشی اندرا بلوچی زبان ۽ جتائیں کلکارانی رجانک ہوار کنگ بوتگ انت کہ جتائیں و ہد ۽ زمانگ ۽ چه جتائیں زبانان ماں بلوچی ۽ رجانک بوتگ انت۔ اے کتاب ۽ اندراد رستی ہپدہ آزمانک ہوار انت کہ اشانی تہاشولوخوف، جیمز جوائس، ڈی ایچ لارنس، ٹالسٹائی، رون پچو، لیفکارٹو ہرن، میخائل زوش چنکو، لیوگی پیران دیلو، میکس فان ڈر گروئن ۽ فرانز کافکا ۽ گچینی آزمانک ہوار انت۔ رجانکاری ۽ اے کتاب ۽ ارزشت ۽ بابت ۽ اے آرداد نبشتہ کنت کہ ” پد مننگیں زبانانی دی مروئی گوں رجانک ۽ بستگ۔ ما اگاں لبزانک ۽ راجد پتر ۽ پچاریں ہر ہما کسانیں زبان کہ زانشتی حیال ۽ پگر ۽ رد ۽ پد مننگ بوتگ وتی پد مننگی ۽ دور کنگ رجانک ۽ نیمگ ۽ دلگوش بوتگ داں آئی ۽ لبزانک ہم سیراپ بہ بیت۔ بلوچی ۽ زیاد ہیں رجانکاری نہ بوتگ بلئے کے باز کہ بوتگ اودا بلوچ ندکار ۽ تب و میل شری ۽ سرادرا بیت کہ آیاں چونیں ساچشت دوست بنت۔ ” دو سسنگیں استار “ زیک ۽ مرچیکگیں میان استمانی ہما فکشن نویسانی ساچشت انت کہ وتی دور ۽ نامدار ۽ نمیران بوتگ انت۔ (داد، 2014)

2015 ۽ سال ۽ شرف شاد ۽ کتاب ’ بندگی ۽ پوشاک ‘ ہم چه بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۽ نیمگا چاپ ۽ شنگ بوتگ کہ اشی ۽ اندرا کساس سینزده آزمانک ہوار انت کہ اشانی تہا گبر نیل گارشیا مارکیز، بورخیس، نجیب محفوظ، چیخوف، موپاساں، نٹ ہیمنسن، ٹالسٹائی، ہرمن میسے ۽ ڈاکو تاگوا ۽ آزمانک ہوار انت۔ چوشی اگاں چارگ بہ بیت تہ بلوچی رجانکاری آزمانکانی کتاب و سک باز نہ انت بلئے بلوچی تاک و ماہتا کاں رجانکی آزمانکانی مزنیں کچے چاپ ۽ شنگ بوتگ کہ اشانی تہا ملکی ۽ درملکی گیشتریں زبانانی آزمانک ہوار انت۔ چوشی گشت بیت کہ بلوچی زبان ۽ آزمانکی رجانک ۽ تب و میل جوانیں رنگ ۽ دی مروئی کرتگ کہ چر ایشی نہ تہنا بلوچی آزمانک

تکنیکی ۽ ٻنگی درو شم ۽ اثر زرتگ بلکین بلوچی ساچستی آزمانک ۽ دیمروئی اول گوں رجانک ۽ بندوک گندگ ۽ کنتیت۔ بلوچی زبان ۽ آزمانک ۽ رجانک جو انیں وڑے ۽ دیمروئی کرتگ۔ اے درگت ۽ پزار زشتیں کرد تاک وماہتا کانی انت۔ سری زمانگ ۽ بگرداں انوک ۽ جتائیں تب و میل ۽ ردا نبشتگیں کساس پنج سد ۽ زیات آزمانک چه جتائیں زبانوں ماں بلوچی ۽ رجینگ بوتگ انت۔

بلوچی زبان ۽ گیشتریں ردا نک سیمی زبان بزاں چه اردو ۽ رجینگ بوتگ انت۔ آچو کہ یہ درو ۽ چنگیز آسماتوف ۽ ناول "جمیلہ" ۽ راہندوستان ۽ نامداریں رجانکارظ۔ انصاری ۽ اردو ۽ رجینگ ات ۽ چه دار لا شاعت ماسکو ۽ چاپ کرتگ ات ۽ آئی ۽ چه رند بلوچی ۽ ترینگ بوتگ۔ ہے وڑ ۽ فرانسسی، عربی، چینی لبرانگی مڈی یک برے انگریزی ۽ پدا اردو ۽ آئی ۽ چه رند بلوچی ۽ ترینگ بنت کہ اے وڑ ۽ آساچشت وتی ساچستی زبان ۽ نفسیاتی، چاگردی ۽ لسانی ارزشتاں گار کنت ۽ اے پہنات بلوچی ۽ نیانت۔ اے وڑیں رجانکائی یک واپائیدگے رسیت کہ ماں بلوچی ۽ رجینگیں ساچشتانی کساس ودیت ۽ اردو زبان ۽ گالبد ۽ ایندگہ لسانی ۽ چاگردی اثرات بلوچی ۽ کانت، یلئے اسلیں ساچستی مڈی ۽ جند ۽ روح، مزاج، زبان، درشانداب، نفسیاتی کیفیت، لوز، کارستانی کرد، ڈیل بالاد، چاگرد ۽ تک ۽ پہنات بلوچی ۽ نیانت۔ شہ چارمی زبان ۽ ترینوکیں رجانکار، بوت کنت کہ اسلیں ساچشت ۽ جند ۽ مه زانت آئی ۽ سر پدمہ بیت۔ آئی ۽ چاگرد ۽ مه زانت گڑاں اے وڑیں جاو ۽ تہا آہچی کت نہ کنت۔

بلوچی رجانکاری ۽ پڑ ۽ اے کار جو انیں وڑے ۽ کنگ نہ بوتگ ۽ انت، دراہیں کار انفرادی سورت ۽ کنگ بوتگانٹ پرے حاترا انچو کہ برز ۽ نبشتہ کنگ بوتگ ات کہ گیشتریں درملکی ساچشت چه اردو ۽ رجینگ بوتگ انت ۽ ایشی آسراے در کپگ ۽ انت کہ رجانک ۽ دز گٹیں مردمانی کوہیں جہد ۽ ہماز کہ بانیدیں بلوچی زبان ۽ راہہ رستیں نہ رسگ ۽ انت۔ چونائی ۽ رجانک ۽ پائیدگ ہماوہد ۽ زبان ۽ رار سیت وہدے رجانکار، رجانک ۽ ارزشت ۽ یک ساچشت کارے ۽ جہت ۽ پوہ ۽ سر پدمہ بیت۔ رجانک ۽ جواز ایوک ۽ بن گپ یا کسو ۽ راجہ یک

زبانے ءدومی زبان ءترینگ نہ انت۔ بلکیں پائیدگ ہماو ہدء بیت اگاں رجانک ءذریعہ ءدیر وئی کر تگیں زبان ءدر شاندا ب ءراوتی زبان ءآرگ ءآئی ءردوم دینگ بہ بیت۔

مزنیں رجانکار ہمانت کہ آازگاریں زبان ءچہ رچینگ ءوہدء ہے جہدء بہ کنت کہ آئی نیزگاریں زبان ءہورکیں بچن پُر بہ بیت۔ انچو کہ اردو ءسیر آپ کنگ ءحاضر ائمہ حسن عسکری، ظ۔ انصاری، شاہد حمید، محمد سلیم الرحمان، ممتاز شیرین، اجمل کمال ءڈاکٹر آصف فرخی کرتگ۔

### گدارانی رجانک:

بلوچی زبان ءساقشتی آزمانک چہ رجانک ءپیسر نویگ ءچاپ ءشنگ بنت، بلنے گدارانی رجانک پیسرا دیماکیت ءرندا و تسانچیں گدار نویسی ءر بیت دیماکیت، اے درگت ءہما اولی گدار کہ ماں بلوچی زبان ءرچینگ بیت آ نامی ایں نبشتہ کار ہمنگوئے ءگدار The old man and the Sea انت کہ ایشرا غوث بخش صابر ءبلوچی گوناپ داتگ کہ اے گدار 1967 ءہفتگی تاک 'نوکیں دور' ءہفت بہرانی تہاچاپ ءشنگ بوتگ۔ ہے گدار ءرا بر کھا بلوچ ءپیر مرد ءساوڑ' ءنام ءرچینگ کہ کتابی درو شم ءچہ استین پبلی کیشن کچ ءنیمگاچاپ ءشنگ بوتگ۔ غوث بخش صابر ءاے گدار چہ اردو اخبارے ءقسط وار ونگ ءر جانک کرتگ اے درگت ءڈاکٹر عبدالصبور بلوچ ءشنگ انت کہ "ترجمہ ءوہدء آئی ءاے ناول کتابی صورت ءرنگ ءنہ دیستگ بلکن ءہما وہدا اخبارے ءتہا قسط وار چھاپ بوتگ کہ من ہما پیا ایشرا رچینگ کہ اے سرجم ہم نہ انت"۔ (بلوچ، 2009)

غوث بخش صابر ءجان اسٹن بک ءگدار The Pearl ءقصہ ءحیال ءرا بلوچی زبان ءڈرامائی درو شم داتگ ء'صدف' ءنام ءرچینگ۔ ایدا یک جبرے بائید نوشتہ کنگ بہ بیت کہ لہتیں رجانکاراں چہ تچ ءساقشتی زبان ءترینگ انت۔ چوش کہ لیف تالستوئی ءناولٹ "حاجی مراد" کہ ایشرا حفیظ حسن آبادی ءتچ ء

چہ روسی ء ترینگ۔ دگہ ہم لہتیں ساچستی مڈی است انت آتچک ء چہ ساچستی زبان ء زورگ ء ترینگ بوتگ انت۔ تالستونی ء اے ناول سر جمیں رنگے ء چہ بلوچی اکیڈمی کونٹہ ء نیمگا چاپ ء شنگ بوتگ۔

اردو زبان ء اولی گدار 'سادگیں تاک' انت کہ ایشراہم غوث بخش صابر ء بلوچی گوناپ دانگ کہ اے کتاب چہ بلوچی اکیڈمی کونٹہ ء نیمگا 1996 ء چاپ ء شنگ بیتگ۔ گداراں بلوچی گوناپ دیگا غوث بہار ء ہم وتی بہر ہوار کرتگ، آئی ء بنگلہ زبان ء نامی ایں نبشتہ کار اکرام اللہ ء گدار 'شع آزادی' ء 'آجوتی ء چراغ' ء نام ء بلوچی زبان ء رجانک کرتگ۔ اے کتاب ہم چہ بلوچی اکیڈمی کونٹہ ء نیمگا 2003 ء چاپ ء شنگ بوتگ۔ بلوچی زبان ء نامی ایں نبشتہ کار حکیم بلوچ ء ہم بلوچی رجانک ء جہت ء پر ارزشتی ایں کار کرتگ آئی ء بازیں آزمانک اوں بلوچی گوناپ دانگ انت۔ آئی ء والٹیر ء نامی ایں گدار Candide کاندیت ء نام ء بلوچی ء رجینتگ کہ اے گدار ہم چہ بلوچی اکیڈمی کونٹہ ء نیمگا چاپ کنگ بوتگ۔

انچو کہ برزء نوشتہ کنگ بوتگ کہ بلوچی ء تچکیں زبان بزاں ساچستی زبان ء چہ رجانک کنگ ء ربیت چو محکم نہ انت گیشتریں گدار یاوچہ اردو یاچہ انگریزی زبان ء چہ رجینگ بوتگ انت۔ بلتے چندے انچیں گدار ہم است کہ تچک ء چہ اسلیں زبان ء بلوچی ء ترینگ بوتگ انت کہ اثنانی تہا صادق ہدایت ء گدار 'بوف کور' ہم ہوار انت کہ ایشراہم ایرانی بلوچستان ء نامی ایں نبشتہ کار مولانا بخش رحیمی ء تچک ء چہ فارسی زبان ء 'کوریں بوم' ء نام ء بلوچی گوناپ دانگ۔ اے گدار دنیگہ کتابی دروشم ء دیما و نیاتنگ بلتے اے گدار سہ ماہی دزد ء تاکاں چاپ ء شنگ بوتگ۔ "حاجی مراد" تچک ء چہ ساچستی زبان ء ترینگ بوتگ۔ چوش کہ لیف تالستونی ء ناولٹ "حاجی مراد" کہ ایشراہم حفیظ حسن آبادی ء تچک ء چہ روسی ء ترینگ ء بلوچی اکیڈمی ء ایشرا چاپ ء شنگ کرتگ۔

بلوچی زبان ء روسی زبان ء آزمانک ء گدار ہر دور رجینگ بوتگ انت، روسی زبان ء نامی ایں لبز انت میکسم گورکی ء گدار 'مات' ہم بلوچی ء رجینگ بوتگ اے گدار ء بابت ء دو سے خیال دیما اتنگ۔ ڈاکٹر عبدالصبور اے درگت ء نبشتہ کنت کہ "اے میکسم گورکی ء ناول انت کہ جہان ء بازیں زبانانی تہا ایشی ترجمہ



بوٹگ، اے ناول ۽ ترجمہ ۽ بابت ۽ مارا دو جہد گندگ ۽ کیت اولی سید ظہور شاہ ہاشمی ۽ اے ناول ترجمہ کرتگ بلئے چھاپ نہ بوٹگ، اے جبر ۽ سید ہاشمی وتی گند ۽ نندے ۽ تہا گو شیت۔ دومی: ایشر اپرو فیسر ڈاکٹر شاہ محمد مری ۽ بلوچی ۽ ترجمہ کرتگ کہ پہ چھاپ ۽ مہتل انت۔ " میکسم گورکی ۽ اے گدار ۽ راڈاکٹر فضل خالق ۽ ہم بلوچی گوناپ داتگ کہ چہ شعبہ بلوچی جامعہ بلوچستان ۽ نیمگا 2012 ۽ چاپ ۽ شنگ کنگ بوٹگ۔

"بلوچی زبان ۽ رجائکارانی تہا شرف شاد ۽ نام ہما و ہد ۽ ہوار بوت و ہدے آئی ۽ البرٹ کامیو ۽ گدار" در آمد "۽ رجیت۔ در آمد ۽ را بلوچی اکیڈمی ۽ سال 2012 ۽ چاپ کرتگ۔ اے رجائک ۽ مول و مراداں رجائکارت اے وڑ ۽ بیان کنت" اے کتاب ۽ رجائک کنگ ۽ منی مستریں واہگ ہمیش انت کہ بلوچی لیزانک میان استمانی لیزانک ۽ رنگ ۽ دروشاں بگندیت، آئی ۽ تب ۽ سر پد بہ بیت۔ ہمار آئیانی پد گیر بہ بیت کہ ہما آپ بند ۽ میان استمانی لیزانک روان انت"۔ (شاد، 2012)

ڈاکٹر بیزن صباگوں جم و جزبگ ۽ رجائک ۽ وتی جہد بر جاہ دانشگ ۽ سال 2014 ۽ آئی ۽ یک دگہ رجینتگیں کاراناں کتابی دروشم ۽ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ چاپ کرتگ کہ اے کتاب ہر مین پیسے ۽ گدار (ناول) سد ہارتہ انت۔ ہر من پیسے وت المانی بلئے آئی ۽ وتی زند ۽ گڈی روچ سوئیزر لینڈ ۽ گوازینتگ۔ ہر من پیسے ۽ را آئی ۽ لیزانکی ہذمت ۽ درگت ۽ نوبل انعام دینگ بوٹگ۔

چرے آزمانک ۽ ناولانی رجائکاں امید ہم بازیں رجائکاراں بلوچی لیزانک ۽ راگوں وتی رجائکاں سیر اپ کنگ ۽ جہد کرتگ کہ آئیانی اے، آرداد ۽ "جوہان" ۽ "الکیمسٹ" ہوار انت۔ ابید چرے نام گپنتیں آزمانک ۽ گداراں دگہ بازیں رجائکے بوٹگ کہ آدرستانی نام دینگ ۽ آئیانی سر ۽ بحث کنگ اے کسانکیں نبشتانک ۽ تہا گران انت۔ پرے حاترا سر جمیں پٹ و پو لے پکار بیت۔

شائری آگر ۽ رجائک:

شائری آکرے رجانک ۽ سرانوشته ۽ پیسر میر گل خان نصیر ۽ چہیے خیال پرے حاتر انوشته کنگ بیت تنکہ وانوک بچار انت کہ شائری ۽ رجانک ۽ اڑے جنجال چونیں انت۔ میر گوشت وحدے آحیدر آباد ۽ سنٹرل جیل ۽ بند انتت گڑاں آیاں ہموداشعری دیوان برجم دانشنت۔ ہے دیوان ۽ نیپ ۽ دراہیں بند یگیں سروکاں بہر زرت کہ آیانی تھاخان عبدالولی خان، شیر محمد مری، عطا اللہ مینگل، حبیب جالب ۽ حبیب جالب بلوچ، سید قصور گردیزی، شیخ عزیز اللہ، میر علی بخش تالپور، معراج محمد خان ۽ پاکستان ۽ دگہ بازیں ترقی پسند سیاسی سروک ہوار انتت۔ میر گل خان گشتیت منی سرے اے لازم ات کہ:

"من وتی شعراں گوں اردو ترجمگ ۽ بہ اشکنا نیناں۔ واہیں وانوکاں ۽ بلکن ایشی سمایت کہ شعر گوشتگ ۽ چہ شعر ۽ ترجمگ زیات مشکلیں کارے۔ پد ایک انہیں زبانی ۽ کہ آئی تب چہ شعر ۽ زبان ۽ چٹ جتا بیت چوش کہ اردو انت۔ اے جبر ۽ من نثری ترجمگ ۽ بارو ۽ گوشتگیاں تاں حدے ۽ کہ منظوم ترجمگ ۽ تعلق انت منی گمان ۽ بوت نہ کنت آتر جمگے نہ بیت بلکن یک دگہ چہیے جوڑ بیت چوش کہ عمر خیام ۽ رباہیاں ۽ فطیر جیر اللہ انگریزی ۽ ترینگ۔ ترجمگ ۽ مس اگاں شعر ۽ بس متلب بیان کنگ بیت تہہ نہ تہنا شعر ۽ گپتارانی زیب و بیان ۽ شیر کنی روت و گار بیت بلکن شائری جزبگ اول ۽ چہ در کپنگیں لوزاں مانین تریشاس ہم شسیت و پھر بیت۔ اگس لوزپہ لوز ترینگ بیت تہ شعر ۽ مانین تشبہات و استعارات نہ تہنا بے وڑ بنت بلکن باز ہنداں شعر ۽ مانا ۽ ہم بدل دینت۔ شائری درچنگ و سپنگیں لوزاں گوں کجام اسرے کہ اشکنوکانی دل ۽ دور دیگ لوطیت آحاگ و بے اسرمانیت۔ ابید چریشی ۽ ترینوک ۽ پہ الی انت کہ آرا ہر دو میں زبانی سرے پورا میں دزرس بیت۔" (نصیر، 2014)

کتابی سورت ۽ اولی پدا محمد حسین عنقاء شیخ سعدی ۽ گلستان ۽ رامان بلوچی ۽ ترینت ۽ سال 1975 ۽ چہ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ۽ چاپ ۽ شنگ کنا نینت۔ آوہد ۽ پہ رجانک ۽ عنقاء چہر و بدل ۽ گالبد کار مرز کر تگ۔ میر گل خان نصیر ۽ وتی بندگی و ہد ۽ فیض احمد فیض ۽ کتاب "سروادی ۽ سینا" ۽ رامان شعری رجانک کت۔ میر ۽ اے رجانک ۽ را "سینا ۽ کیچک" ۽ نام دا تگ ات۔ میر گل خان نصیر ۽ اے شعر اناں بندگی جاہ

ءترینگ انت - میر گل خان نصیر، فیض احمد فیض ء "سروادی ء سینا" ء رجانک ء دیم درائی ء وهد ء وتی گشتانگ ء تہاگشتیت کہ

"تا حدے کہ بلوچی زبان ء منی ہما ہداری کرتگ من وانچ نزوری پیش نہ داشتگ بلئے شادواجہ کار سرپدات کہ شعر ء رجانک چنکہ گران انت - داغستان ء نامداریں شائیر رسول عمر اتوف شعر ء رجانک ءراقالین ء پشت ء دیم ء نام دنت - روس ء نامداریں نویسکار میخانیل شولوخوف رجانک ء را یک بے بوئیں نپے گشتیت" - (بادینی ء بلوچ، 2015)

میر گل خان نصیر وتی رجانک ء بارو ء درائینیت کہ اگاں کسے ء فیض ء اے شعر اناں ماں اردو ونگ ء نوں بلوچی وانیت گڑاں خیال انت کہ آہم سنگ نہ بنت - نصیر تجک ء گشتیت کہ آہج اے وڑیں خیال ء ہم نہ داریت - چیا کہ آئی ء خیال انت کہ فیض ء بے قراریں ارواہ ء تلوسگ ء دل ء جہلا نکیاں چہ درا، ہنگیں آہ کہ آئی ء شعری دروشم زرتگ ات - من واوتی جاہ ء بلئے جہان ء مزن ء چہ مز میں شائیر، نویسکار ء رجانکار ہما وڑ ء رجیت کت نہ کنت کہ ہما وڑ ء کہ ساچک بوتگ - رجانک یک دروسیلئے کہ رجانکار پرتی راج ء ہاتر ء زبان ء تجکیں دروشم ء کار مرز کنان ء دگے زبانی ء شعرانی تہا موجودیں ازم، شائیر ء ارواہ، آئی ء دل ء دریگ ء بیان کنت - نصیر ء رجانک ء وهد ء حاصیں دگوش اے جبر ء نیمگ ء گور کرتگ کہ شعرانی اوزان و بحر ہما وڑ ء کہ ساچشت ء زبان انت ہما وڑ بہ بنت ء شعرانی در زاہر ء تل ء توکی مانا ہم ر جگکیں شعرانی تہا بیاننت - رجانک ء

حاتر امانا ء آہنگ چونائی المی انت چیا کہ اگاں مانا ترے ہنگیں زبان ء مئیت گڑاں آوڑیں رجانک ناسر جم زانگ بیت -

ہے وڑ ء آئی ء شاہ لطیف بھٹائی ء سندھی ء ہما شعر کہ بلوچانی باروا انتت ماں بلوچی ء رجیننت - شاہ عبداللطیف بھٹائی ء شعرانی دیوان ء راسندھی ء تہا "شاہ جور سالو" ء نام دینگ بوتگ - سندھی شائیر شیخ ایاز ء شاہ جور سالو ء راسندھی ء دروشم ء اردو ء رجتگ ات ء میر گل خان نصیر وهدے حیدر آباد جمیل ء بیت گڑاں شاہ جو

رسالو ۽ اردو رجانک ۽ چہ لہتیں شعر زوریت ۽ بلوچی ۽ ترینیت۔ میر وتی رجنگیں شعرانی پیش لوز ۽ تہاوت نویسیت کہ اے رجانک ۽ رجانک انت۔

" اے ترجمگ چہ اصل سندھی ۽ نہ انت بلکہ نثری اردو ترجمگ انت۔ ترجمگ وت اصل ۽ وڑ ۽ بیت نہ کنت گڈ ۽ ترجمگ ۽ ترجمگ چون بیت ایثی بارو ۽ من ہچی گنگ نہ لوٹان شاعر وزاننگ ایثی بن پد ۽ زوری ۽ وت زانت و محسوس کرتی کننت پداہم، ہرچی کہ منی و س ۽ بیتگ من کوشت کرنگاں کہ اصل ۽ چہ باز دیر مکپان او وتی زبان ۽ راہبندان ہم یلہ مدیان۔" (نصیر

(1983،

بلوچی زبان ۽ شاری ۽ پڑ ۽ ڈاکٹر فضل خالق ۽ لہتیں بے مٹیں رجانک کرتگ۔ حاصیں وڑ ۽ ڈاکٹر ۽ گچین گنج "وت یک مزین کارے۔ ڈاکٹر فضل خالق ۽ رجانک ۽ پڑ ۽ مشکل ترین پہنات ۽ تہا دست مان کرتگ ۽ یک جوانیں آسرے پیش دانتگ۔ اے شعرانی رجانک ۽ جوانی ۽ شری ۽ سراتران کنان ۽ مبارک قاضی پیش گال ۽ تہا ڈاکٹر ۽ جہد ۽ ساڑائیت "کتاب ۽ ترینتگیں پر بندانی تہ ۽ فضل خالق ۽ بلوچی شاعری ۽ تب ۽ رد ۽ آہان ۽ وزن یا Rhythm (ردم) ۽ تہ ۽ آرگ ۽ وش رنگیں جہدے کرتگ۔" (خالق، 1999)

رجانک ۽ گران ترین پڑ ۽ جوانیں کارے کہ ڈاکٹر فضل خالق کرتگ ۽ مستزین جبرائیش انت آئی ۽ رجینتگیں شتراناں بلوچی شاری ۽ تب، براہداری، وزن، رد ۽ تہا آرتگ ات۔ آئی ۽ بلوچی زبان ۽ تب، شاری ۽ تیکنیک بے خیال نہ کرتگ۔ ماں اے کتاب ۽ بازیں ماکنی ہشتاد ۽ شش شترانی بلوچی رجانک ہوار انت۔ پہ درو ۽ یک شعرے چہ گچین گنج ۽ پیش انت کہ وانوک بہ گند انت کہ رجانکار ۽ بلوچی زبان ۽ تب ڈالچار نہ کرتگ ۽ گول براہداری ۽ ترینتگ۔

دم برتگ چہ اندوہاں

بلئو واڳ منی نه انت  
من نشنگاں زمین ۽  
بلئو واہند مس نیاں  
نامے من را است انت  
بلئو آہم منی نه انت  
من زند ۽ تام ۽ بندی  
چہ بچگ ۽ در انت  
ساہ ۽ بہارت سہ گر  
بلئو دست ۽ منی نه انت

(خالق، 1999)

ابید چہ گچین گنج ۽ ڈاکٹر فضل خالق ۽ شعرانی یک دگہ لڑے رجینتگ ۽ بلوچی اکیڈمی ۽ آئی ۽ آکتابی  
دروشم ۽ شنگ کرتگ۔ شعرانی اے لڑ ۽ بلوچی رجانک ۽ تام چہ گو سنگیں کتاب ۽ گیشتر انت۔ گمان انت کہ  
اے دراہیں شعر چہ دومی یا سیمی زبانان رجگ ۽ پد بلوچی کنگ بوٹگ انت۔ اے وڑیں جاوہر حال ۽ وہد ۽ ایوک ۽  
اے چارگ بیت کہ رجانکار ۽ شائیر ۽ پگر ۽ خیال ۽ راترینتگ کہ نا۔ رجانک ۽ تیکنیک، ساچشت ۽ چاگرد، نفسیاتی  
پہلو ۽ رجانکی زبان ۽ تہا آرگ ۽ سر ۽ بحث کنگ نہ بیت چیا کہ اداہے گمان موجود انت کہ دراہیں شعر چہ اردویا  
زیات چہ زیات انگریزی ۽ رجگ بوٹگ انت۔

بلوچی ۽ رجنگیں شعرانی چارگ ۽ گوں اے جبر بے ترس ۽ لرزنگ بیت کہ ڈاکٹر فضل خالق ۽

Original thoughts گوں جوانی ۽ بلوچی ۽ آرگ انت۔ شائیر ۽ احساسات وڑے ناوڑے بلوچی ۽ ہتگ

انت۔ پہ درور پولینڈ ۽ شائر بولڈن چیا کوسکی ۽ "دعاے"۔

او خدا

من ءماں جمبراں کُورا  
بلئے ہو رء تر مپے مہ کن  
من زمین ء پدا آئیگ نہ لوٹاں  
من ء نپلے ء تہ ء دور دئے مالک  
من ء بلئے بینگ مسکے مہ کن  
کہ من گوں ذمبل ء چپاشر کر تگلیں شہدء  
شیر کنی ء گیشی ء مراں  
من ء ماں ہو نئے ء چگل دئے  
بلئے من ء ماہیگے مہ کن حاوند  
کہ من بے مارگ بونگ ء  
وس ء داشت نہ کناں  
من ء ماں جنگل ء دُور دئے  
چو کہ سروپ درا جیں کاہاں کپیت  
تاتکہ من ء سہر مودیں ادرک  
شوہاز مہ کن انت  
من ء بے تواریں سنگے ء مانگش اللہ  
بلئے لندن ء دمکانی  
فٹ پاتہاں راہ مہ دئے  
او خدا! من ترس ء لرزاں

ڳاڻو بے مهريں شهرء  
ديوالاں پلڪاں  
تومن آء آسے مان یر اتنگ  
نون چہ جمبورء کش  
ءیک بے تواریں اسپیتیں  
استینےء هو ارگچ  
(خالق، 2010)

چہ اے ڀر مگزیں شعرء پد رهے بو نگانت کہ رجانکارء پگرء منتقلی جہد کرتنگ۔ رجانکار المانء شائیر  
هانزش هائےء شعر هم باز جوان رجتنگ انت۔

شالامنی پر بند پیل بوتین انت  
آیاں هو ارگیتنگ راه داتاں پٽو  
(تو) وشبوء رنگ اش په وت ء زرتیں  
شالامنی پر بند دروت بوتین انت  
من چیر وکائی راه داتاں پٽو  
(کہ) تی انرک اش ایمن به کرتیں  
(خالق، 2010)

اے دویم کتاب کہ دری زبانانی شعرانی بلوچی گوناپ انت، ایشانی ارز شتمیں جبر شعرانی درچنگ  
انت کہ رجانکارء بلوچی ء تبء گوں همد پیں شعراناں زرتنگ ء تریننگ انت پرے حاتر ابازیں شعرے بلوچ

تب ۽ گمان ۽ جن انت۔ یک شعرے کہ "لولی" آئی ۽ سر حال انت۔ باربرا میلکن ۽ نوشتہ کرتگ پہ درور ۽ پیش  
انت تنکہ وانوک ۽ وت تپاس بکن انت کہ چینکس پُرمانا انت۔

"اتناں! اتناں"

آشوب چئی ۽؟"

"اویچ منی اوساہ منی"

اے انچیں جنگے مردے کن انت

سک مڑ آنت ۽ ساہ دینت "

"اتناں! اتناں!"

ماگوں انگریزاں جنگ کمنیں؟"

"ہویچ منی۔۔۔ انچو۔۔۔"

"اتناں پرچے جنگ انوں نیست؟"

"انچیا کہ آیاں مارا بندی کرتگ"

"اے وہد ۽ ماغلا میں، اتناں؟"

"ہو، ہیچ تو کہ بوت ۽"

چہ تو ساری!"

"دوست نہ بیت انت اتناں غلامی"

"من زاناں ہیچ"

من زاناں چو دیر نہ جلیت

بہ وسپ منی ہیچ



دلبر تو وسپ  
"اٹاں آشوب پے جاور؟"  
"ماہ در ورواب بہ کپ"  
اٹاں اٹاں کے گش تو  
آشوب باریں کئیت کدی؟"  
"باز زوتاں دوست  
وہدے ما کہ چست ہئیں"  
"اٹاں! اٹاں!  
یک گپے کہ  
مئے کرے و لشکر نیست انت؟"  
"بچ تو وسپے یا کہ اٹاں؟  
غم تو مکن ما  
پہ وت لشکر جوڑ کناں"  
"اٹاں لشکر پہ جوڑینگ و ہد نہ گئیت؟"  
اٹاں منی بچ!"  
اٹاں لشکر کے کے گون بیت؟"  
"افوہ۔۔۔ بہ وسپ  
منی دل کے تئی پت بیت  
یکے تئی نا کو

ءمادر سیں سیاہیں مردم  
نوں توبہ وسپ  
به وسپ نہ وسپ ئے ترا جاناں نوں"  
اتاں! اتاں! من ہم گوں باں؟  
"اتاں اردل فوجی بوٹ تئی پادان دران انت!  
بس توبس کن، بچ منی وسپ!  
لشکرء مردم تئی پیمء چو ہڈء جونء  
کسان نہ بنت  
تو اتوں گوں وت توپکء اے لنبوکء  
راجی بیرکء بزیرء واب بہ کپ  
آشوبء پء واب بہ گند  
شرانت منی بچ!؟"  
"شرانت اتا"  
"شپ تئی وش بات"

(خالق، 2010)

جوهانء پیش گالء ڈاکٹر فضل خالق وتی کارء ارزشتء در گتء نبشته کنت کہ آئی اے جہدء مولء  
مراد ہمیش انت کہ بلوچی زبان گوں در ملکی لبز انکء پچاروک بہ بیت، آئیء رانوکیں بن گپء رابہند بہ رس  
انت۔

رجانک ء حاصیل وڑے ء شائیری ء پڑوتی بنداتی سند ء انت ء اے رجانک ء گرانیں پڑے کار کنوکیں  
 مردمانی ایوک ء دلبدی ء وہد انت - شاعری ء یک دگہ - پُر ارزشتیں کتابے گیتا نچلی انت کہ واجہ امام بخش امام ء  
 بلوچی ء تریننگ ء بلوچی اکیڈمی ء سال 2001 ء چاپ ء شنگ کرتگ ات - اے رابندر ناتھ ٹیکور ء ہما ساجشت  
 انت کہ آئی ء سر ء ٹیکور ء نوبل انعام گپتگ - امام بخش ء ٹیکور ء شائیری ء رجانک ء کار ء رادیر انت کہ بنگیج  
 کرتگ بوتگ - آوت گشیت کہ آئی ء ٹیکور ء اولی شعر "مات ء دوستیں توار" سال 1962 ء تریننگ ات -  
 ٹیکور ء پکر ء سند بُر ز انت بلئے رجانک ء بارو ء اے جبرگشگ نہ بیت چیا کہ دومی زبان ء رجانک وت  
 بازیں جنجال داریت - بلئے امام بخش امام ء اے جہد وانگ کرزیت - ماں اے کتاب ء ٹیکور ء 103 پر بند ماں  
 بلوچی ء تریننگ بوتگ - رجانک ء نمونگے پہ درور پہ وانوکانی حاترا پیش کنگ بوتگ ء انت -

منی خیال ء من دراپیں وتی کار توام کرتگنت  
 ء وتی تاکت ء آسری سیمسر ء سریتگاں  
 من پگرت کہ نی منی دیم ء راہ بندگ بوتگ  
 ء منی راہ دراپیں تو شنگ اوں کنتگ انت  
 ء نی ہما وہد اتنگ کہ من بے تواریں گمنامی ء باہوٹ بیاں  
 بلئے، من ء سمانت کہ منی اندر ء تئی مرادانی بچ ہد ء سیمسر نیست  
 وہد ء کہنیں لبز زبان ء سر امر انت  
 چہ دل ء نوکیں زیمیل سرکش انت - - ہموداکہ کہنیں راہ گار بنت  
 یک نوکیں نکلے گوں وتی سوگاتاں چمانی دیم ء شہیت -

(امام، 2001)

اے آرداء ازراپاؤنڈے بازین شعر بلوچی گوناپ داتگ انت ء کتابی دروشم ء چاپ ء شنگ کرتگ انت۔ چارلس بودلیئر ء ہم بازین شعر آئی ء بلوچی ء رجانک کرتگ انت کہ ’کماراں بہ بے‘ ء نام ء چاپ ء شنگ بوتگ۔ شعری کتابانی اے رجانکاں امیدماں بلوچی زبان ء شعری رجانک ء دگہ ہم باز درور ء نمونگ دست کپیت، چو کہ آزمانک ء گدار ء وڑاماں بلوچی زبان ء دری زبانانی بازین شعر بلوچی گوناپ دیگ بوتگ انت کہ بازین تاک و ماہتا کاں چاپ ء شنگ بوتگ انت۔ اے درگت ء ہمانام کہ دیما کابنت اشانی تہا عطا شاد، غوث بخش صابر، مومن بزدار ء علامہ اقبال ء دگہ بازین شاعرانی شعر بلوچی گوناپ داتگ انت۔ نوکیں زمانگ ء اے آرداء، حفیظ رؤف، منظور بسمل، برکھا بلوچ ء دگہ بازین ورنائیں نبشتہ کاراں دری زبانانی بازین شاعرانی شعر بلوچی ء رجانک کرتگ انت ء اے درج یکشل ء برجاہ انت۔

### گڈی تران:

ہواریں صورت ء اگاں بلوچی زبان ء ساچشتی رجانک ء تب و میلی چارگ بہ بیت تہ ماں بلوچی زبان ء ساچشتی رجانک ء ربیت چہ نوکیں لبزانک ء بنداتی زمانگ ء بنا بوت ء اے ربیت داں روج مر وچیک ء جوانیں رنگے ء دیر وئی کنان انت۔ بلوچی زبان ء آزمانک ء رجانک ء تپاس ء ہمے گپ دیما ہتگ کہ بلوچ نبشتہ کاراں جتائیں لبزانکی تب و میلیانی آزمانک بلوچی گوناپ داتگ انت، اے درگت ء روسی، انگریزی، فرانسیسی، جرمن، ترکش، عربی، فارسی ء دگہ بازین دری زبانانی آزمانک بلوچی ء رجینگ بوتگ انت۔ ہمے پیما پاکستان ء زبانانی بازین آزمانک چو شنگہ سندھی، پنجابی، پشتو ء ہم آزمانک بلوچی ء رجانک کنگ بوتگ انت۔ بلوچی زبان ء کساس پنج سد ء زیات دری آزمانک رجانک کنگ بوتگ۔ کتابی صورت ء و باز کم اگر دیما ہتگ، گیشتریں رجانک ماں تاک ء ماہتا کاں چاپ ء شنگ بوتگ انت چو شی گشت بیت کہ بلوچی آزمانک ء تکلیکی، در شاندابی ء جتائیں تب ء میلیانی رد ء مز نہیں حدے ء چہ دری زبانانی آزمانکاں وتی رنگ ء گوناپ گیشینگ۔ بلوچی ء گدار نویسی ء ربیت چہ رجانک ء دیما کیت، و تساچیں گدار رند انویسگ بیت۔ چو بلوچی آزمانک ء بلوچی زبان ء گدار ء ربیت چو آوڑا محکم نہ انت بلے بلوچ نبشتہ کاراں بازین درملکی آزمانک بلوچی گوناپ داتگ انت۔ بلوچی

نوکیں لبز انک ۽ دومی دہک بزاں شست ۽ گڈی دہک ۽ اے روایت دیما اتک ۽ داں انوگ ۽ بازیں گدار بلوچی  
گوناپ دیگ بوتگ انت۔ ہے پیا بلوچی ۽ شعری رجانک ۽ ہم بازیں جوانیں درور ۽ مثال دست کپیت۔ بلوچ  
رجانکاراں چہ اے ازم ۽ جوانیں رنگے ۽ کارگران ۽ بلوچی لبز انک ۽ روم ۽ دیمیری ۽ درگت ۽ مہکمیں بنیادے  
ایر کرتگ۔ ماں بلوچی ۽ رجانک ۽ وہد ۽ یک جہدے واسے کنگ لوٹیت کہ چہ ایندگہ زبانان رجانک ۽ وہد  
دراچیں دانک پروشگ مہ بنت تنکہ بلوچی ۽ تہا ہم چوانگریزی، روسی ۽ ایندگہ زبانانی ور ۽ دراج دراجیں گال /  
دانک رواج بہ زور انت۔ چہ ہے چپ ۽ چوٹیں جملہ آں بلوچی ۽ درشان داب ۽ تہا جوانیں گیشی کسیت۔

شوندات:

- بلوچ، ڈ۔ ص (2012)۔ آتار۔ کونټ، بلوچي اکیڈمی
- صبا، ڈ۔ ب (2004)۔ سچکان۔ کونټ، بلوچي اکیڈمی
- داد، ا۔ آ (2014)۔ دو سستگيس استار (میاں استماني آزما زکاني کچين)۔ بلوچستان، ساچ پبلي کيشنز
- بلوچ، ڈ۔ ص (2009)۔ بلوچي قصي لبزانک۔ کونټ، بلوچي اکیڈمی
- شاد، ش (2012)۔ در آمد۔ کونټ، بلوچي اکیڈمی
- نصير، گ۔ خ (2014)۔ تير گال کاريت۔ کونټ، بلوچي اکیڈمی
- باديني، ی۔ ج ۱ بلوچ، ط۔ ح (2015)۔ مير گل خان نصير، کونټ، بلوچي لبزانک ديوان
- نصير، گ۔ خ (1983)۔ شاه لطيف گوښت۔ کونټ، بلوچي اکیڈمی
- خالق، ڈ۔ ف (1999)۔ کچين گنج۔ دومي چاپ۔ کونټ، بلوچي اکیڈمی
- خالق، ڈ۔ ف (2010)۔ جوهان، کونټ، بلوچي اکیڈمی
- امام، ب۔ ا (2001)۔ گيتا نجلي، کونټ، بلوچي اکیڈمی

## مست توکلي: زند۽ شاعري، پوکاري ۽ نگدي وانشت

محمد شريف مير

ليڪچرر، شعبه بلوچي، جامعہ بلوچستان، کوئٽه

ڊاڪٽر غلام نبي ساجد بزدار

اسسٽنٽ پروفيسر، بلوچستان اسٽڊي سنٽر، يونيورسٽي آف بلوچستان، کوئٽه

### Abstract

*Mast Tawkali was the most famous poet of the Marri Baloch; he was not only famous for his Balochi poetry but also for his love story with a married Marri woman Sammo. Mast Tokali belonged to the Shirani sub tribe of the Marri Baloch. The poetry of Mast Tawkali focuses on the love, care, patience and peace. He believes on peace and harmony among the Baloch tribes. There are two well-known theories about the Mast Tawkali poetry. The first is, Tawkali was a romantic poet; however the second theory denotes that he was Sufi a poet. Both parties give arguments to prove their theories regarding the poetry of Mast Tawkali.*

*This paper illustrates the historical background of Mast Tawkali family, his poetry, and his love story with Sammo.*

گچين لبز: مھري رنگ، دروشم، ديم پھ ديبي، ارزشت ۽ بستار، حدابند، لغاري، گدبا، گچين شاعري، وانشت، تلو سگ، وھم ۽ گمان۔

بلوچي لبز انڪ ۽ شاعري ۽ پڙاچمان ۽ شانڪ دنيگ بيت انت گڙاعھدي ۽ نيم عھدي شاعري ۽ دور ۽ باري ۽ باز مزنيں شاعراني نام گندگ ۽ کائنت کہ آگول وتي پگر ۽ شاعري ۽ بلوچ راج ۽ راڪ نوکين راه ۽ شونديگ ۽ هواري ۽ بلوچ راجد پتر ۽ دود ۽ ربيدگ ۽ پهازگ ۽ هم آياں مزنيں جھدے کرتگ، هے دور ۽ باري ۽

مزن مزین شاعرانی شاعریء سرچارہ و بیچار کنگ بیت انت گڑا آیانی شاعریء دو مزنیں تک و پہنات دیمء کایت کہ اچ ہمایاں یکے ایش انت کہ آیانی شاعری جنگی انت کہ آیایں ہما دور و باریء جنگ و جدلان و وتی شاعریء تہا جاگہ داتگ، پدا ہے جنگ دورنگ و بوتگ انت، بزاں کہ بلوچ و بلوچ و نیام و جنگ یا بلوچ و دری راجانی نیام و جنگ۔ ہے شاعریء دومی پہنات عشقی یا مہری شاعری انت کہ آیایں وتی دور و باریء عشق و مہر و راوتی شعرانی تہا کما تگ و آہان و نمیران کرتگ۔

ہے دروشم و یک شکلر گفتاریں شاعرے مست توکلی بوتگ کہ آنہ ایوک و وتی شاعریء سبب و مسک نامدار انت، بلکیں آئی و نامداری و دگہ یک سبب آئی و گوں سمو و عشق و مہر انت۔ مست توکلی و بابت و مدام بحث و تران بیت انت و آئی و زند و بازیں تک و پہناتان و بلوچ پوکارانی ہواری و در بلوچ پوکار ہم وتی پوکاری کارانی تہا دیم و آرگ و جہد و کن انت، بلئے آئی و زند و بازیں تک و پہنات انت کہ آتاں انون و نہ کیشیتگ انت و آیانی بابت و انگت و بحث و تران بوکا انت و مئے پوکار ایوک و گمان و سراگپ و تران کن انت، یک نیمگ و بازیں پوکار مست و را عشق و عشق مجازی شاعریء نیمگ و بر انت بلئے دومی نیمگ و پوکارانی دگہ یک ٹولی یے نمیرانیں مست توکلی و را صوفی شاعرے و بستار و دیم و آرگ لوٹ انت۔ بلئے تاں انون و ہج پوکار و وتی گپ و را گوں منطق و دلیل و دیم و آورت نہ کرتگ۔

مست توکلی و زند و آئی و پگر و شاعریء بابت و ہر و ہد و بحث و تران کنگ بیت انت گڑا اے تک و آئی و ودی بوٹگ و تاریخ و رس یک مزنیں جیڑہ و رنگ و دیم و کایت، آئی و ودی بوٹگ و رس و بابت و انجم قزلباش نبشہ کنت کہ، "مست توکلی و ودی بوٹگ و راست و پکیں روح و سال و بابت و ہج گوٹنگ بوت نہ کنت بلئے مزنیں و کماشانی گوٹنگ انت کہ آسال (1830) و بگرتاں سال (1840) و نیامی دور و باری و کوہلو و یک نیز گاریں لوگے و ودی بوٹگ" (قزلباش، 2010)۔ و ہدیکہ ڈاکٹر انعام الحق کوثر ہے رس و

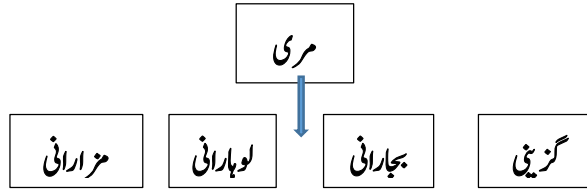


تاریخ ۱۷۰۰ء میں پشت بر آن ۱۷۰۰ء نبشتہ کنت کہ، "مست توکلی 1244 ہجری سال 1828ء بہار گاہ ۱۷۰۰ء موسم ۱۷۰۰ء یک بیگاہ ۱۷۰۰ء مریانی شیرانی درکانی پاڈو ۱۷۰۰ء ودی بیت انت - البت ہے بابت ۱۷۰۰ء میر مٹھا خان مری وتی نامداریں کتاب "توکلی مست" (کوثر، 2004) ۱۷۰۰ء تہا نبشتہ کنت کہ، توکلی مست 1831ء ماں پیدا بیٹہ، ہواں وختاں درویشی ڈیہاں تعلیم نیستت ہوا تکہ مست ۱۷۰۰ء گپتار لکہ پڑہ ۱۷۰۰ء مس نیاختنت البت شیر گویا دومی مڑداں آنہی گال ۱۷۰۰ء گفتار دف زوانی استھشودل ۱۷۰۰ء داشتختنت کہر دے گال یک شیرے ہندا، بازیں شیراں گوں دہمی برادرار بیشتنت" (مری، 2012)۔

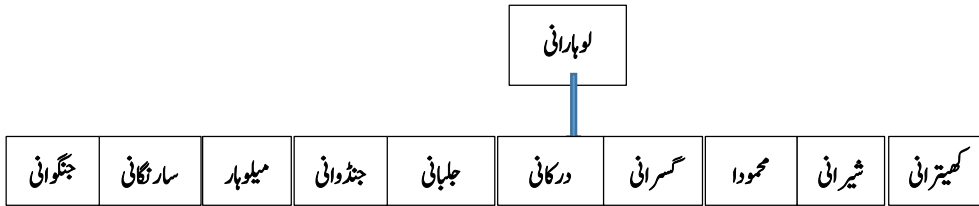
اگاں ہے برزے سین نبشتہ کارانی رمس ۱۷۰۰ء تاریخاناں چاران ۱۷۰۰ء بحث ۱۷۰۰ء تران کنگ بیت انت یک جبرے پدر بیت انت کہ مست ۱۷۰۰ء ودی بوٹنگ ۱۷۰۰ء سال 1830ء بگرتاں 1840ء نیام ۱۷۰۰ء انت، بلتے ہے گیپ یا دوری ۱۷۰۰ء راکیں کم کنان ۱۷۰۰ء بکناں گڑا میر مٹھا خان مری ۱۷۰۰ء انعام الحق کوثر ۱۷۰۰ء دا تگیں رمس ۱۷۰۰ء تاریخانیاں نیام ۱۷۰۰ء نزدیکی زیات بیت انت۔ ہے رنگیں جیڑہانی نیمگ ۱۷۰۰ء دلگوش گور کنان ۱۷۰۰ء ڈاکٹر شاہ محمد مری نبشتہ کنت کہ، "مست توکلی ۱۷۰۰ء ودی بوٹنگ ۱۷۰۰ء بیرانی ۱۷۰۰ء سال کساس دراہیں پولکاراں گیشینتگ انت بلتے ٹک ۱۷۰۰ء بوکلی زند گوازی نوکان ۱۷۰۰ء کئے سرپد بکنت کہ آسالان ۱۷۰۰ء ہند سہانی تہا نبشتہ بکن انت، ۱۷۰۰ء آیانی کرا ہے نبشتہ ۱۷۰۰ء دود ہم نیست انت، آدم ویل ۱۷۰۰ء واقہان ۱۷۰۰ء ڈکال ۱۷۰۰ء سال، ہار ۱۷۰۰ء سال، زمین چنڈ ۱۷۰۰ء سال، انگریزاں گوں جنگ ۱۷۰۰ء سال یا ٹک ۱۷۰۰ء بوکلی جنگ ۱۷۰۰ء سال ۱۷۰۰ء چم ۱۷۰۰ء حساب ۱۷۰۰ء چار انت" (مری، 2007)۔ بلتے ڈاکٹر شاہ محمد مری ۱۷۰۰ء اے بحث ۱۷۰۰ء تران ۱۷۰۰ء چہ مست توکلی ۱۷۰۰ء ودی بوٹنگ ۱۷۰۰ء سال ۱۷۰۰ء اڈاند گیسن ۱۷۰۰ء گیوار نہ بیت انت، البت یک دگہ نوکیں جبرے اے دیم ۱۷۰۰ء کیت انت کہ بلوچ چاگرد ۱۷۰۰ء تہا سال، ماہ ۱۷۰۰ء روچانی درگیجگ یا شوہاز کنگ ۱۷۰۰ء راہ ۱۷۰۰ء راہ بند پیش ۱۷۰۰ء دور ۱۷۰۰ء باریاں چے بوٹنگ انت، ڈاکٹر شاہ محمد مری ہم ہے راہ بند ان ۱۷۰۰ء دیم ۱۷۰۰ء داران ۱۷۰۰ء مست ۱۷۰۰ء دور ۱۷۰۰ء باری ۱۷۰۰ء راہ شوہاز کنگ ۱۷۰۰ء جہد ۱۷۰۰ء گندگ ۱۷۰۰ء کیت انت، آہے درگت ۱۷۰۰ء نبشتہ کنت کہ، "توکلی مست ۱۷۰۰ء دور ۱۷۰۰ء باری ہما انت کہ آ دور ۱۷۰۰ء باری ۱۷۰۰ء آئی ۱۷۰۰ء

ٹک (مزاں کہ مری ٹک) ۱۱ سہرا انگریزانی زور ۱۱ حاکمی کم بو آن ات، ۱۸۳۹ء جنگ ۱۱ و ہدء آ (بزاں کہ مست توکلی) کسان ات ۱۱ رندء آئی ۱۱ زندء دگہ چشیش جنگ نہ بوت " (مری، ۲۰۰۷)۔ ہے ردا ڈاکٹر شاہ محمد مری ۱۱ اردو ۱۱ لوز " کم سن " کار مرز کرتگ، ہے لوز ۱۱ بزانت ۱۱ معنی فیروز اللغات ۱۱ تھا چو اے وڑ نبشتہ انت " چھوٹی عمر " ایشی ۱۱ چہ اندازگ جنگ بوت کنت کہ اے دور ۱۱ باری ۱۱ مست توکلی باز کسان بوتگ۔

مست توکلی ۱۱ ٹک ۱۱ بوکلی سیالی ۱۱ رادر جنگ ۱۱ ساری مری ٹک ۱۱ بابت ۱۱ چیزے گپ ۱۱ تران کنگ بیت انت تا تکہ مست توکلی ۱۱ بوک ۱۱ راجوانیں وڑے شوہازگ بوت بکنت، مری ٹک ۱۱ بابت ۱۱ اگاں گپ ۱۱ تران بکناں گڑا آئی ۱۱ راجار طائفہانی تھا بہر ۱۱ بانگ کنگ بوتگ، ہے چارٹ ۱۱ راکامران اعظم سوہدروی جہل رنگ ۱۱ پیش داریت۔ (سوہدروی، ۲۰۱۲)



اگاں ہے برزے چارٹ ۱۱ راجارگ بیت انت گڑا مست توکلی ۱۱ طائفہ " لوہارانی " ہم گندگ ۱۱ کنت انت، نی اگاں " لوہارانی طائفہ ۱۱ راپدا " پاڈوانی " تھا بہر ۱۱ بانگ کنگ بیت انت گڑا " لوہارانی " ۱۱ پاڈوانی چارٹ اے رنگ ۱۱ بیت انت۔ (سوہدروی، ۲۰۱۲)



مست توکلی ء طائفہ ء بابت ء ڈاکٹر انعام الحق کوثر نبشتہ کنت کہ، "مست توکلی 1828 ء بہار گاہ ء موسم ء مریانی شیرانی طائفہ ء ودی بوتگ " (کوثر، 2004)۔ ہے رنگ ء مست توکلی ء ٹک ء بابت ء انجم قزلباش نبشتہ کنت کہ

"آئی ء (بزاں کہ مست توکلی ء) کہول ء سیالی مریانی شیرانی ٹک ء چہ ات۔ توکلی ء کسانی ء دور ء باری ء بابت ء ہیچ معلوم داری نیست انت۔ و ہدے آکین مزن بوت گڑا آئی ء مال چرائی بندات کرت " (قزلباش، 2010)۔

کامران اعظم سوہدروی مری بلوچانی بابت ء وتی کتاب "مری قبیلہ، تاریخ و تہذیب کے تناظر میں" ء تہا مریانی شیرانی ٹک ء بابت ء نبشتہ کنت کہ

"اے طائفہ / پاڈو افغان انت کہ آچہ ژوب ء اتنگ ء مریانی ٹکاں گوں ہوار بوتگ انت " (سوہدروی، 2012)۔

بلئے اے جبر ء چشمیں پکیں ء راستیں شاہدی نیست انت، چوش اگاں چارگ بیت انت گڑا دراہیں بنی آدم گوں یک دومی ء نزیک انت ء آیانی حاصیت ء پدیانک گوں یک دومی ء سک انت۔ اے وڑیں بازیں ٹک است انت کہ آ بلوچ ء افغان دو بینانی تہا ہوار انت، اگاں اے جبر ء تہا راستی یے است انت گڑا اے گشگ بوت کنت کہ اے ہمینکس کو نہیں جبرے کہ ایوک ء ایشی ء سراگمانانی گوں ء گپ ء جبر بوت کنت۔ آ وتی دگہ یک کتابے "بلوچ قبائل" ء تہاوت وتی ہے گپ ء سراحت ء تران کنان ء نبشتہ کنت کہ

"ہم آئیانی کہ گوں و تیکاں ہواری نہ بوت، ایشاں گوں (بزاں کہ مریاں گوں) ہو ار بوتنت۔ ہما کو ہنیں راہ بند کہ سکی ء سوریاں ہمراہ بو تک ء گوں آیاں سانگ بندی کنگ، یلئے و ہد ء گو ست ء ہمراہی ء اے ہم مری گو تیک بو تننت، کہیتران بلوچاں ابید افغان ء ایندگہ تک ہم گوں آیاں ہو ار بوتنت" (سوہدروی، 2012)۔

آ اے جبر ء ہما دور ء نسبت ء کنگ انت کہ آو ہد ء چا کر ء دور ء باری انت ء مری تک ء راجار ء سرو کی ء بجارانی ء بستار ء زانگ بو نگا انت، اے مرچی ء چہ کساس پنج سد سال ساری ء جبرے ء ایوک ء گمان ء سراجبر کنگ بو نگا انت۔ آوتی ہما کتاب ء تھا "راے بہادر لالہ ہتورام" ء شوندا ت ء مریانی بابت ء نبشتہ کنت کہ

"اے تک ء سرو کی بندت ء بجارانی مری بو تک انت، و ہدے میر چا کر خان رند بلوچ ء سر جمیں ریاست قلات ء سراوتی حاکمی ء محکم کنت ء ہندوستان ء نیمگ ء ر ہادگ بیت انت گڑا بجار خان بجارانی تک ء سروک ات۔ آو ہد ء مری ء لوز کار مرزنہ بوت، اے تک ایوک ء بجارانی گنگ بوت۔ بلکیں اے تک مری ہما و ہد ء نامدار بوت کہ میر چا کر خان رند ہندوستان (دہلی) ء رو تک ء ات گڑا بجار خان آئی ء ہمراہی ء نہ شت ء کاہان ء جل ات، گڑا میر چا کر خان رند ء کشت کہ بجار مری انت، و ہدیکہ بلوچانی کرا آو ہد ء مری ء بزانت "جن" ات۔ بزاں کہ میر چا کر خان رند ء بجار ء مزن مردی ء ہمت ء سرا آئی ء ر مری ء نام دات ء ہما نام رند ء یک گلے ء دروشم ء دیم ء اتک" (سوہدروی، 2012)۔

بلوچ چا گرد ء تھا "مست" ء لوز پہ ملنگ ء دیوانگیں مردم ء کار مرز بیت انت، بزاں کہ ہما مردم کہ آئی ء رادگہ پنج چیز ء سدہ مہ بیت انت ء آوتی دگنیاء تھا مست بیت انت یا گوں وتی حالاں بیت انت، دومی لوزانی تھا وتی زند ء گوں دگوش بیت انت یا ہما مردم کہ آئی ء روتی زند ء ایندگہ کار ء معاملاتانی سدہ مہ بیت انت ء وتی حیالانی دگنیاء تھا مست بیت انت۔ چوش کہ کسے ء روتی گد، تیچ، ورگ ء چرگ، سیال ء وارث، مال ء

مالداری ایندگہ چیزانی سدہ مہ بیت انت۔ آبزانت ء ایوک ء یک کارے ء کنگ، اے وڑیں مردم پے مست  
 ء لوز کار مرز بیت انت۔ بلئے دومی نیمگ ء بلوچ چاگرد ء تھا توکلی ء لوز پے نام ء ہم کار مرز بیت انت۔ بازیں  
 مردم توکل ء نام ء راپہ دوستی ء توکلی توار کنت۔ بازیں مردم توکل ء نام ء راسرجم نہ کنت ء آئی ء رانیم نام کنت ء  
 آئی ء راتوکل ء تھا بدل کنت۔ بلئے ایشی ء چہ ساری بیچاریں کہ مست ء بزانت ء معنی چچی انت۔ اے بابت ء  
 بلوچی زبان ء نامداریں لوز گنج "سید گنج" ء تھا سید ظہور شاہ ہاشمی نبشتہ کنت

"مست: ہم، س، ت، بے سار، ہنوش، جوش، گمراہ، تمر، دریا مست انت، دریا گورم انت، اشتر  
 مست انت، مست ء رادو چیز ایر آرایت، تارو نکلیں شپ ء دیریں راہ، بزاں اپس" (ہاشمی، 2017)

(

مست ء لوز ء بزانت ء معنی ء بابت ء اردو ء نامداریں بزانت بلد فیروز اللغات ء تھا نبشتہ انت

"متوالا، مدہ، ماتا، نشہ میں چور، مخمور، پر شہوت، جوانی میں بہرا ہوا، سرشار، بے  
 خود، بے ہوش، مجذوب، مجنون، دیوانہ، خوش، مگن، آندہ، بشاش، بے پرواہ، مغرور، گہنڈی"  
 فیروز اللغات، 2010)۔

البت مست ء زند ء راو ہدے چارگ بیت انت گڑا اے جبر دیم ء کیت انت کہ آوتی دگنیاء بے سدہ  
 ء سما انت، آئی ء رادومی بچ چیز ء سدہ ء سمانیست انت، آئی ء ہوش ء سار ایوک ء وتی سموء سرا انت، آئی ء  
 نندگ، پاد آئیگ، ورگ ء وپسگ، دیوان، مجلس، ایوکی بلکیں ہر شے ء ہر ساعت گوں سموء انت، ہے حاترا  
 لس مخلوق ء آئی ء رامست ء نام داتگ ات۔

میر گل خان نصیر وتی نامداریں کتاب "بلوچستان کی کہانی شاعروں کی زبانی" ء تھا مست توکلی ء مست  
 ء نام ء نامداریں بونگ ء سبب ء علت ء چوش بیان کنت،

"سردار گزین خان مری و تہا ہند ء روت ء توکلی ء راجہ لوگ ء آبادی ء دور بارت ء نادینیت۔ دو چار مردم ء راجہ نزیکیں ہندے ء سرپینیت کہ آتوکلے ء راجوں جوانی ء دیست بکن انت بلئے توکلی مست آہان ء مہ گندیت۔ نی سمو ء راجشگ بیت انت کہ آبروت ء مست ء گوں گپ ء تران بکنت۔ و ہدے توکلی مست ء راجندیت گڑا آکوکارے جنت ء چہ سار ء بے سار بیت انت۔ سمو آئی ء نزیکی ء روت ء آئی ء راسار ء آرگ ء جہد ء کنت، و ہدے توکلی وتی چماں پچ کنت ء سمو ء روتی نزیکی ء گندیت، گڑا ایک کوکارے جنت ء پدا بے سار بیت انت۔ اے وڑ ء تنا و ہدے سمو آئی ء نزیکی ء بیت، و ہد و ہدے سارا آوتی چماں پچ کنت ء پدا بے سار بیت انت، گڈی ء سمو توکلی ء یل کنت ء و اتر کنت۔ چار و کاں سردار گزین خان ء راجم دیستیں ویل ء حال دانتت، گڑا دراپیں مردمان ء بہیسہ بوت کہ توکلی سمو ء عشق ء مہر ء دیوانگ انت۔ مریاں سمو ء لوگ واجہ ء پروئی طائفہ ء ایندگہ مردمان ء گشت کہ آئی توکلی ء نیت ء سراجشگ مکن انت ء ناں آئی ء راکس ء تاوان بدنت۔ ایک راست ء پکائیں عاشقے ء گوں آئی ء بدیں کارے بوت نہ کنت، ہماروچ ء چہ توکلی ء نام مست بوت" (نصیر، 2013)۔

میر مٹھا خان مری مست توکلی ء نام ء آئی ء مست بوگ ء بابت ء وتی پٹ ء پوکاراری کتاب "توکلی

مست" ء تہا نبشتہ کنت کہ

"تیلارستہ، تہ سمو ناہیں یکہ زالے سراجنوخ بیٹہ، گہشت کہ ہے گنوخ و جہا مخلوقا توکلی ء راجہ  
"مست" یعنی بے سدہ و سار گہشخ شروع کہنٹا۔ آخر ہے نام توکلی مست سراجکو بیٹوشٹا۔ کہ دے  
مڑدمانی خیالیں کہ توکلی ء پے وتی نیم نام یا تخلص مست ایر کہشہ۔ ہے خیال زیادہ درست معلوم بی  
کہ ہے گونڈیں نام شاہرے تخلص انت" (مری، 2012)۔

مٹھا خان مری ء لیکہ مست توکلی ء بازیں شعر اں چہ ہم پدرا انت کہ مست ء بازیں شعر انی تہا ہے لوز

بزاں کہ "مست" ء روتی تخلص ء حساب ء کار مرز کر تگ، چوش کہ آئی ء اے شعر اں پے درور بچارات۔

دوست منی مرشی نوخ سراں نوخیں

ولزہاں مست ایفاں تہلو تو خیں  
دہمی ہندے ۽ گہشی کہ  
مست مروشی ماں کچھیں سندھیں  
واڑھے سلطانیں سرھے جنڈ پیں  
یک تہی شیرے اندرا گہشی کہ  
ماراماں سیلاں ہر دے گیراں مری  
زہمی کا بٹھوئے گارناں مستیں توکلی

(مری، 2012)

مست ۽ کہول ۽ بابت ۽ ہم بازیں خیال ۽ لیکہ دیم ۽ انگلگ انت۔ ہما کہ مست توکلی ۽ دور ۽ باری انت آ  
دور ۽ باری ۽ وانگ ۽ زانگ ۽ انگلگس دیروئی نہ کرتگ ات، ۽ بلوچ راج ۽ تہاروچ ۽ سالانی نبشتہ کنگ ۽ ریت ۽  
رواج نہ بوتگ۔ بلوچی شاعری ۽ گپ بییت، بلوچی گیدی کہہ باں یا بلوچ دود ۽ ریدگ ۽ بازیں رنگ ۽ دور شتم  
دراہ سینگ در سینگاں سپر کنان ۽ تاں مامروچی انگلگ ۽ سر بوتگ انت۔ ہے رنگ ۽ مست ۽ کہول ۽ مردمانی نام ۽  
آیانی بابت ۽ ایندگہ معلومداریانی بابت ۽ حاصیں ۽ پکیں جبر دیما نیتنگ۔ مست توکلی ۽ پت ۽ بابت ۽ میر گل  
خان نصیر نبشتہ کنت کہ

"آ (بزاں کہ مست توکلی) بہار گاہ ۽ موسم ۽ کاہان ۽ کوہی دگ ۽ یک بلوچی گدانے ۽ ودی

بوت۔ آئی ۽ پت ۽ نام "کر مو" ات" (نصیر، 2013)۔

البت ڈاکٹر شاہ محمد مری اے ردادگہ یک لیکھے دیم ۽ کاریت، آ مست توکلی ۽ پت ۽ نام ۽ درگت ۽

نبشتہ کنت کہ

"آئی ۽ پت ۽ نام" لالہان" ات، بلوچانی تہا مری، مریانی تہا لوہارانی، لوہارانیانی ۽ تہا شیرانی، شیرانیانی تہادرکانزیس ۽ درکانزیانی تہا بیڑائی ۽ چہ سیالی داشت۔ لالہان چہ کار کرت، چونیں مردے ات ۽ آئی ۽ چکنس برات ۽ گوہاراتنت انگت ۽ چچ معلوم نہ انت۔ اے علاقہ چوش کہ ہد بندیں ڈگارانی علاقہ انت، بوت کنت آئی ۽ کشارکاری کرتگ ات۔ بلئے مالدری المیں جبرے۔ مال آئی ۽ جندے بباں یادگرے اے المیں جبرے کہ آئی ۽ مالدری یا مال چرائی ۽ گوں سیالی داشتگ" (مری، 2007)۔ توکلی مست ۽ پت ۽ نام ۽ بابت ۽ کامران اعظم سوہدروی نبشتہ کنت کہ "توکلی ۽ پت ۽ نام گوشتگ بیت کہ "لال خان" بوتگ" (سوہدروی، 2012)۔

گل خان نصیر ۽ لیکہ ۽ بابت ۽ اگاں بحث ۽ تران کنگ بیت انت گڑا اے گوشتگ بوت کنت کہ بلوچ چاگرد ۽ تہا بازیں مردمان ۽ آئیانی نیم نام ۽ گوں توار کنگ بیت انت۔ مست ۽ پت ۽ چوش کہ دونام دیم ۽ اتنگ انت بزاں کہ "لالہان" یا "لال خان" ہے نام ۽ را اگاں نیم نام بکناں گڑا "لالو" جوڑ بیت انت۔ بلوچ چاگرد ۽ تہا بازو ہد ۽ نامان ۽ وتی توار ۽ حساب ۽ گوانک جنگ بیت انت، چوش کہ بلوچ خان ۽ را بلوچان، گنج خاتون ۽ را گنج خاتون، ہے حساب ۽ "لال خان" ۽ را "لالہان"، بلئے "کرمو" ۽ نام ۽ را جوان کنگ بیت انت گڑا اے "کریم خان" یا "کریم بخش" بوت کنت۔ اے رد ایک جبرے گمان ۽ دراکنگ بوت کنت کہ یکیں مردم ۽ دو نام بوتگ انت ۽ "لالہان" یا "لال خان" ۽ را "کرمو" ۽ نام ۽ ہم توار کنگ بوتگ۔ البت ڈاکٹر شاہ محمد مری ۽ ہوار کامران اعظم سوہدروی مست توکلی ۽ پت ۽ انگت دگہ یک نامے ہم دیم ۽ کارنت۔ ڈاکٹر شاہ محمد مری نبشتہ کنت کہ

"بوت کنت کہ ہے مرد ۽ (بزاں کہ مست توکلی ۽ پت ۽ نام "لالہان" یا "لال خان" مہ بیت انت ۽ پاندہی "بیت؟ بلئے "پاندہی" والا گمان سک بازور انت" (مری، 2007)۔  
وہدیکہ کامران اعظم سوہدروی نبشتہ کنت کہ



"لهٽین مردمانی گمان ہمیش انت کہ مست توکلی ۽ پت ۽ نام "پاندھی" بوتگ"  
(سوهڊروی، 2012).

مست توکلی ۽ مات ۽ نام ۽ بابت ۽ بچ وڙیں معلوم اری ۽ دست نہ کپیٽ۔ بلوچ چاگرد ۽ تهازلبولانی نام  
گرگ نہ بیت انت۔ مست توکلی ۽ سمو ۽ بابت ۽ بازیں پولکاراں نبشته کرتگ۔ یلئے آیاں مست ۽ مات ۽ بابت ۽ بچ  
نبشته نہ کرتگ۔ البت مست توکلی ۽ براتانی بابت ۽ دراپیں نبشته کاراں وڙے ناں وڙے ۽ بحث ۽ تران  
کرتگ۔ دومی نیمگ ۽ مست توکلی ۽ چند ۽ شاعری ۽ تهاہم بازیں جاہاں آئی ۽ براتانی ذکر کنگ بیگ۔ مست  
توکلی ۽ براتانی بابت ۽ ڈاکٹر انعام الحق کوثر نبشته کنت کہ

"شش براتانی تهاچار برات یکے ۽ پد دومی بیران بوتنت۔ مست ۽ پیرک بس منت انت  
۔ وڊے آئی ۽ عمر چارده سال بوت گڙا آئی ۽ پت بیران بوت۔ آئی ۽ وتی برات ۽ راسور کنا نینت  
، یلئے وت سورنہ کرت" (کوثر، 2004)۔

میر گل خان نصیر ۽ پولکاری ۽ رد امست توکلی ۽ بچ برات بوتگ انت، آمست توکلی ۽ براتانی بابت ۽  
بنشته کنت کہ "مست توکلی ۽ بچ برات بوتگ انت، کہ آیانی تها یکے "دریاخان" کہ آ "ولنٹر" ۽ نام ۽ نامدار  
بوتگ، بگٹیانی حلاپ ۽ "چهنبری" ۽ جنگ ۽ جنگ بوت۔ اے جنگ ۽ مریانی لشکر ۽ گوں توکلی مست ہم هو ار  
ات، یلئے آئی ۽ راجنگ ۽ جدل دوست نہ بوت ۽ لشکر ۽ چه و اتر بوت۔ ہے ویل ۽ بابت ۽ آوتی یک شعرے ۽ تها  
گوشتیت کہ،

چهنبری روج ۽ گوں سری مرداں گوں اتاں

ولنٹر ۽ اشتو من پدی رنداں گڙنگاں

(نصیر، 2013)

البت ء میر مٹھا خان مری توکلی مست ء سراوتی پٹ ء پولی کتاب ء تہا مست توکلی ء سیال ء ازیزانی بابت ء نبشتہ کنت کہ "چہو کہ پیشتری ء بیان کہنے جیشہ مست ء اصلی سیر نختہ ہوا کہ مست ء را کہول یا اولاد ہیچی نیستہ۔ مست اے یاد گار چہرہ وئیں آنہی زیات این یا آنہی گپتار انت کہ داں مرشی ء باقی انت اودا ہوں وختا باقی سر کہاینت و موز کہ بلوچی ادب باقی انت۔ مست دہمی نزیخیں سیاد و عزیزاں ثادہمی آنی حال ء کس جو انیا معلوم نہ انت، البت مست ء وٹی شعر اں ماں "پہیرک" اے جرور نام گپتو پچار کہشہ، "پہیرک" مست ء برات اٹ۔

کہاغذے آتکاں گوں ہزاریں لکھو پڑہاں  
 پہیرک ءے حال ء گونہ تاں گزین ءے سلام  
 دیغرے روشا کو ہے بیہو آسمبر اں  
 عالمے شاماں مانڑکے بند آتنگاں  
 تہئی کوچ لاری ء تہال دریائی لہرے جتاں  
 تہئی دست آہو آماں اکشی گندے ایر کہناں  
 ملنے و جینیت و کرگس ءے دلگوش کہناں

(مری، 2012)

مست ء براتانی کساس ء بابت ء اگاں گپ ء تران کنگ بیت انت گڑادونکتہ دیم ء کایت اچ ہمایاں  
 یکے ایش انت کہ مست توکلی ء شش برات بوتگ انت ء دومی ایش انت کہ مست توکلی ء پنج بات بوتگ  
 انت۔ دگہ یک جبرے ایش انت کہ مست ء برات ء نام "پہیرک" ات یا "ولنٹر" ات۔ اگاں ہے  
 مرد ء دونام بوتگ انت۔ ہے دوئیں نکتو آنی سرا بحث ء تران کنان ء ڈاکٹر شاہ محمد مری نبشتہ کنت کہ

"مست توکلی ۽ براتانی کساس ۽ بابت ۽ انگت ۽ پوکاری ۽ گزانت، بازیں پوکاراں آیانی کساس ۽ را ہفت لیکنگ، بلنے آوت یک شعرے ۽ تہاوتی براتانی کساس ۽ شش گشیت "ہر شش ایں براتناں من شتو ایکا سر اہمغاں"۔ آگڈ سرا اپوک ۽ بیت انت۔ آئی ۽ پنچ برات آئی ۽ زند ۽ بیران باں۔ سئے "چہنہڑی" ۽ جنگ ۽ یکے خدائی موت ۽ بیران بیت انت "تہ خدائی۔ ما رضائی"۔ وہدیکہ مست وتی شاعری ۽ تہا دو براتانی نام ۽ گپنگ۔ یکے "ولنہر" کہ دگہ دو براتانی ہواری ۽ "چہنہڑی" ۽ جنگ ۽ بیران بوت ۽ دو می "پیرک" ات۔۔۔۔۔۔ ہما "پیرک" کہ مزں نامیں ساز گرے ات۔ ہما کہ گراں ناز ۽ "پیرک" ات" (مری، 2007)۔

مست توکلی ۽ سانگ ۽ سور پنچ ہند ۽ ثابت نہ بوتگ، بزاں کہ آئی ۽ سانگ ۽ سور نہ کرتگ، آئی ۽ راگوں سمو ۽ عشق بوتگ ۽ آہے عشق ۽ گوں نمیران بوتگ۔ مست توکلی ۽ حیالی سور ۽ بابت ۽ بازیں کہہ نامدار انت، آئی ۽ مدام حیالی رنگ ۽ گوں سمو ۽ سیر کرتگ، میر گل خان نصیر نمیرانیں شاعر مست توکلی ۽ حیالی ۽ تصوراتی سور ۽ بابت ۽ نبشہ کنت کہ، سردار جمال خان لغاری ۽ مست توکلی ۽ واہگ ۽ واہش ۽ راپیلہ کرت نہ کرت، بلنے سردار مرتضیٰ خان بگٹی ۽ ایشی ۽ راپیلہ کنگ ۽ جہد کرت۔ آئی ۽ مست توکلی ۽ پہ سالو کی سوٹے ٹایمٹ ۽ پہ سمو ۽ ہم بانوری سہت ۽ زیور ٹہینت ۽ یک روچے بگٹی اسپ سوارانی یک ٹولی ۽ گوں مریانی علاقہ ۽ روانگ کرتگ، مریانی علاقہ ۽ مست ۽ یک ہندے ۽ دانتگ ۽ بلوچی دود ۽ ریدگ ۽ ردا گرانڈ ۽ پاجن آل ۽ کشگ بوتگ، ورگ ۽ چرگ بوتگ۔ ناں سمو اوداں بیتگ ناں سمو ۽ رایشی بابت ۽ معلوم بیتگ، سور ۽ دود ۽ راپیلہ کنگ بیتگ۔ رند ۽ مست ۽ بگٹی اسپ سواران ۽ گوشتگ کہ آواتر باں ۽ وتی سردار ۽ را حال بدیاں کہ مست ۽ سورگوں جوانی ۽ بیتگ۔ (نصیر، 2013)

مست توکلی ۽ شاعری ۽ مستریں بنگپ سمو انت، مست ۽ ہمک شعر ۽ بچار کہ آ سمو ۽ نازینگ ۽ انت، کدی سمو ۽ ڈیل ۽ بالادیا کدی آئی ۽ راگوں زند ۽ دگہ شے ۽ ۽ دیم ۽ داران ۽ بیان کزگانٹ۔ مست چوش

کہ یہ سموء مست ات ء سمو آئی ء اولی ء گڈی مہرات ہے حاترا آئی ء شاعری ء بنزہ ماگشت کناں کہ سمو انت۔ آئی ء مستیں درورے آئی ء جہل ء شعر انت کہ آئی ء تھا آ سموء را کجاچہ کجا بارت ء سر کنت۔

سموژء زین ء پلپلاں یکے

سموژء در شکانی براں یکے

سمویہ شیشہ ءے شر اوانی

سمویہ سروانے تلارانی

سمویہ سہر پہل ءے انارانی

سمویہ ڈیوائے تہارانی

یا جڑی بوٹی ءے رغامانی

سمویہ ہنجیرے مزن تاخیں

کوہ سرو کمبانی تڑء رستہ

(مری، 2012)

ہمارنگ ء دروشم ء کہ مست پہ سموء پگر کنگا انت بوت کنت کہ مروچی شرگدار یا پولکار مست ء سموء عشق ء بابت ء بیچ جیڑت مہ کنت بلئے مست ء وتی یک پگرے بوتگ، بوت کنت کہ مست ء شاعری ء تھا سمو ایوک ء یک چیدگے بہ بیت انت ء سمو ایوک ء ہے چیدگے را پدر ء زاہر کنگ ء رپک ء راہ، بلئے مست ء لیکہ پہ سموء وتی گڈی سیمسرا انت پرچہ کہ آئی ء چم ء نزرآں سموء آدیم دگہ نیست انت، ہمک چیز سموء چہ بندات بیت انت ء سموء چہ آسر بیت انت۔ بچاراے شعر ء کہ مست چے گوئیگ ء انت۔

دوست تڑء جاندارہ لیموں آں یکے

رستہ مس ہیوریں گری سایاں  
دروشاں داٹ (چہو) تاہی نوذاں  
کشیت چہو سر گواٹاں سمین میغاں

(مری، 2012)

بلوچی شاعری ۽ تہا مرگ یا کپوت ۽ راپہ کاسد یار بالو کنگ کو ہنیں دو دانت، ہے دو دے رامست تو کلی ۽  
ہم کار مرز کر تگ، بلوچی شاعری ۽ تہا ہے گندگ ۽ کئیت انت کہ اگاں دوست یاد دوستار ۽ را کاسد کنگی انت ۽  
چہ دوست ۽ دور انت گڑا کیوں دروسیلہ کپوت انت، بلتے بیامست ۽ بچار کہ آمرگ ۽ راپہ دوست ۽ پیغام ۽ را ہی  
کنگا انت، ہمیشی ۽ ہمراہی ۽ آئی ۽ را سوچ ۽ سر ہم کنگا انت کہ منی دوست ۽ نشانی چہ انت، ۽ آئی ۽ رنگ ۽  
دروشم چہ انت۔

بیایہ سوزیں مرگ تہرا را بالو کہناں  
ایر کہف اژدر نگاں بل زہیرانی زاہاں  
زیر سلامان و شل پر ۽ پٹ و بیدہاں  
نشک و پار ایشنت سہرنتی چہمانی لو ار  
شیفغیس پہونزے سمل ۽ بروان آل او ار  
کانکلیں طونے مانیں مس کو نچ ۽ گڑدنا  
سے تہلیں تاویت ژنگاں من دوست ۽ ڈوبرا  
سک مناں دوست ۽ چاکی تاوان ۽ دیاں

(مری، 2012)

مست توکلی بازیں جاہاں شعری دروشم پے وتی دوست ءرب زوالجلال ءدر ءدعالوگ ءہم گندگ ء  
کنیت انت۔ ہمد اچہ پدر بیت کہ مست ءگوں سمو ءعشق ءمہر ءچے سند ءسیمیسر بوتگ انت۔ مست ءاے  
شعر ءبچار کہ گوں پاکیں حاونء ءچے عرض کنگا انت۔

بڑز کہناں دستاں مالک ءارداس ءکہناں  
سمل ءے سیری جیمہ ءترمپ سر سا کہناں  
پڑچل آں بندی گوں وٹی شلیں موڈوانغاں  
در کہنی کل ءگندی شے چوٹیں جیہہزاں

(مری، 2012)

مست توکلی ءشاعری ء کہ ہرتی ءچار ءے گڑا آئی ءشاعری ء اندر ء آئی ءچہ ساری ءعاشق ءمہر ء  
لوٹوکانی ذکر ہم گندگ ءکنیت انت، چوش کہ چہ مست ءساری چاکری دور ءباری ءشے مرید ءحانی ءمہر ء  
دوستی کہ آبلوچی کلاسیکل شاعری ءتہاسک باز نامدار انت، اے عشق ءمہر ءکہ ءرا بازیں بلوچ شاعر آں شعر  
ءرنگ ءدیم ء آورتگ وہدیکہ رند تر ءہے گندگ ءکنیت انت کہ بلوچ کہ گش ءپولکاراں ہمیشی ءرار دانک ء  
رنگ ءدروشم ءہم دیم ء آورتگ، مست توکلی وتی مہر ءعشق ءرا چو شے مرید ءحانی ءرنگ ءدیم ءداران ءگوں  
مرید ءہمکلام بو آن ءشعری دروشم ءگو شیت کہ،

زارہاں میں آں ترس ءے برانی مرید  
ہنچش آں مس دے چہو تو ءے حانی ءزہیر

(سوہدروی، 2012)

مست توکلی ء شاعری ء تہادگہ یک جو انیں رنگے ایش گندگ ء کنیت انت کہ آہمک پیر یا بزرگ ء  
سراشتنگ یا چوش گوشگ بیت جوان ترانت کہ آئی ء راہمک در گاہ ء سراہیہ ء بروسگ بوتگ آئی ء ذکر آئی ء  
شاعری ء تہا الم گندگ ء کنیت انت - مست ء وتی شاعری ء تہا ہے پیر، بزرگ ء ہستیاں گوں وتی بندوکی یا  
عقیدہ ء پدرائی کرتگ - آسید جلال شاہ ء کشف ء کرامات ء بابت ء گوشت کہ -

ہر کسی تہنی این دل ء میلی سید جلال

برکتی دیوان چاکر ء میرین ء کتاں

(سودروی، 2012)

مست توکلی ء رالال شہباز قلندر ء سراہم مزنیں عقیدہ ہے بیتگ، آسندھ ء باغ ء سبز گانی بابت ء تران کتاں ء  
گوشت کہ -

مست مروشی مس باغچے این سندھ این

واژہ ء سلطان این سرے جنڈ این

(سودروی، 2012)

مست توکلی ء شاعری ء تہانہ ایوک ء برزے بیان بوتگیں پیر ء بزرگانی ذکر گندگ ء کنیت انت  
بلکیں دگہ آئی ء بازیں شعر انت کہ آیانی تہا آئی ء بزرگ ء مزنیں ہستیانی بابت ء بیان کرتگ، آئی ء ہتیں  
دگہ شعر پہ درور چوش انت -

سیاہیں گوڑ بنت و سارہ و سانگاں ء جہراں

راضو ء شمس یغیاہتیر ڈہبای اشلاں

نوشدنت شاہ جتنگیس بچھاں  
پیالوے نوشاں کہاغذیں رکاں

-----  
مارا اللہ ویا علی یات ایں  
اڑ ہپدا دوست و دژ مغاں تاٹا ایں  
منہء دوست یغاں گوانی آل  
روضوئے لال یغاں سلامی آل  
-----

بانزراں بیڑنت بوذن ایں شوخوئے رشاں  
پیرء کھورء اونگھریں دربارء شلاں

(سودھروی، 2012)

مست توکلیء بابتء بازیں کسہ نامدار انت۔ مست توکلیء بابتء ہمے کسہ نبشتہی رنگء دروشمء نہ  
بوتگ انت، بلکیں اے بلوچ راجء کماشء سر مچاراں وتی سینگء محکم کرتگء داشنگ انتء وتی آدوکیں  
پدر پیچء چہ آوورتگء سر کرتگ انت، مستء بابتء ہمے دروگء راستیں کسہ آنء رندء بلوچء در بلوچیں  
نبشتہ کاراں نبشتہ کرتگء دیمء آورتگ انت، اے دروگء راستیں کسہ آلء پیچ وڑیں شونداں ء ریفرنس  
نیست انت۔ مست توکلیء کشفء کراماتانی بابتء یک کسہ دیمء آرانء ڈاکٹر انعام الحق کوثر نبشتہ کنت کہ

"یک رندے مست توکلی ڈیرہ غازی خانء علاقہء کوہانی نیامء سپر کنانء روگء بیت انت۔ انا گاہ  
ء اوشتیتء کوہانی جہلی نیمگء روت انت۔ گندیت کہ یک فقیرے جہلء نندوک چیزے درگ  
ء ات۔ مست توکلیء آئیء راشعرء تھا گوشت کہ او اشتر گوشتیں فقیر، کمیں ہنگ مارا، ہم وارین



داں کہ ماسموء جتائی ء ڈکھاں بیجال بکناں، آ فقیر ء برز آزمان ء نیمگ ء چارگ گڑامست چہ وتی  
کشف ء کرامات ء زبہر بوت۔ مست ء ہے شعر ء را کہیں بدل کرت گڑا آئی ء کشف ء کرامات  
آئی ء رادوار ء دینگ بوت۔ فقیر ء مست ء را ہم کہیں دات کہ آنوش بکنت۔ نوش کنگا پد مست ء  
کشف ء کرامات زیات بوت" (کوثر، 2004)۔

مست تو کلی ء را وتی مست ء ملنگی ء دور ء باری ء یک جا ہے ء آرام نیت انت، آبرے بلوچستان ء مری  
بگٹی علاقہاں تر ء تاب کنت، کدی پیر ء بزرگانی زیارتانی سرا، ہے رنگ ء آ ڈیرہ غازی خان ء ہم روت  
انت۔ یک رندے آ ڈیرہ غازی خان ء روت ء سردار جمال خان لغاری ء مہمان بیت انت۔ مست ء گوں  
سردار جمال خان لغاری ء بوٹگیں ویل ء مست تو کلی ء کشف ء کراماتانی بابت ء نامداریں شاعر ء پوکار میر گل  
خان نصیر نبشتہ کنت کہ، یک رندے مست تو کلی سردار جمال خان لغاری ء مہمان بیت انت۔ سردار جمال  
خان لغاری آئی ء را چارگ ء چکاسگ ء پے یک پندلے ساجیت۔ سردار اے چارگ لوٹیت کہ باریں مست  
تو کلی ء مہر ء عشق راست ء پک انت یا ایوک ء مست مخلوق ء را پیش دارگ ء انت۔ ہے روچاں ڈیرہ غازی خان ء  
"موراں" نامیں یک ناچو یے سک نامدار بیت انت۔ آ باز چابک ء زبیداریں ناچو یے بیت انت۔ ہے  
ناچو "موراں" ء را گوشگ بیت انت کہ شپ ء و ہدے آئی ء را لوٹا مینگ بیت انت گڑا آگوں وتی ناز ء ادا آں  
مست تو کلی ء دلگوش ء وتی نیمگ ء گور کنگ ء جہد ء بکنت۔ و ہدے مست سردار جمال خان لغاری ء دیوان ء  
نندوک بیت انت گڑا "موراں" ء را ہما کمرہ ء برگ بیت انت کہ ہمائی ء تھا مست تو کلی اڈ کنگا بیت  
انت۔ و ہدے دیوان ہلا س بیت انت گڑا مست تو کلی ہما کمرہ ء روت کہ آئی ء تھا آڈ کنگا بیت انت۔ "موراں"  
ساری ء چہ آئی ء و دار ء ہے کمرہ ء تھا بیت انت۔ سردار ء نوکر ء کارندہ ہے کمرہ ء ڈن ء چہ کبل کن  
انت۔ "موراں" گوں ناز ء نخرہ آں مست ء دلگوش ء وتی نیمگ گور کنگ ء باز جہد ء کنت بلتے بے سوب بیت

انت ء مست توکلی ء سراج وڑیں اثر ء نہ کپیت انت۔ سردار جمال خان لغاری ء نوکر ء کارندہ بان ء تنگ ء در آں  
چہ آہان ء چارگ ء بنت۔ ہے چار و کیں نوکر گنداں کہ مست توکلی جلال ء تہا کئیت انت ء آگج ء گپ بیت  
انت، ہمیشی ء گندان ء ناچو "موراں، بیہوش بیت انت۔ مست توکلی ء ہے جاوے راوتی شاعری ء تہا ہم بیان  
کرتگ۔

کنجریانی مہشریں موراں

کئیت ردان ء چو چار دہیں ماہ ء

گہمبران ء چوتانہی نوداں

چانٹ دنت و شبوئیں کہتوریاں

گون انت گوں سہنائیں ہمالیاں

مست! من تئیاں تی نیہاں کس ء

(نصیر، 2013)

میر گل خان نصیر مست توکلی ء کشف، کرامات ء معجزہ بانی بابت ء تران کنان ء مست ء مست ء جلالی  
بونگ ء و ہدے دگہ یک کہے دیم ء کاریت۔ اے ہما دور ء باری ء کہہ انت کہ نوک نوک ء مست توکلی سمو ء عشق ء  
گرفنار انت ء دومی ہند ء رو نگ ء نہ انت ء سمو ء ہلک ء آئی ء کشش ء گوراں نندوک انت، اے رنگیں جاو پے  
سمو، آئی ء لوگ واجہ ء کہول ء جوان لیگ نہ بنت، ہے کہہ ء را میر گل خان نصیر چونبشتہ کنت، سمو ء عشق ء  
بے سدہ بونگا چہ و ہدے آئی ء را کہیں ہوش اتک گڑا آئی ء سمو ء عشق ء شعر گوشگ بندات کرت۔ مست  
توکلی ء ہے شعر رودرا تکی دور دوریں ہند ء دمگاں نامدار بوتنت۔ ہمک ہند ء دمگاں مست ء سمو ء عشقی کہہ ء  
بابت ء گپ ء تران کنگ بندات بوت۔ پہلوان ء ڈومباں آئی ء شعرانی گوشگ بندات کرت، مست ء ہے

شعراڻي تها، سمو، آئي ۽ نام ۽ آئي ۽ حسن ۽ زيبائي ۽ توسيپ کنگ بوتگ ات - سمو ۽ لوگ واجه ۽ آئي ۽ کس ۽ عزيز آن ۽ اے جرباز تورت، گڙا آياں که پندلے ساچت، یک روچه مست توکلی یک کوہے ۽ ٺل ۽ نندوک بیت انت گڙا "گدبا" نامیں مردے سراپ سراپ کنان ۽ هما کوہے ٺل ۽ روت ۽ مست توکلی ۽ را کوہے ٺل ۽ چہ جہل ۽ دور دنت بلئے آہا و ہد ۽ حیران ۽ ابکہ بیت انت کہ مست توکلی چوبالی مرگ ۽ بال کنان ۽ جہل ۽ کئیت ۽ ہا حساب ۽ نندیت، مست توکلی ۽ ہے ویل ۽ نیمگا اشارگ کنان ۽ وتی یک شعرے ۽ تها گوشنگ کہ۔

یک گوڑے ماویک گوڑے گدا

ماہر دومر دجوانی ۽ نہوں سدا

(نصیر، 2013)

### گڈی تران:

مست توکلی ۽ بلوچانی نامداریں تک مریانی نیرانیں شاعر انت، مست ۽ نامداری ۽ سبب آئی ۽ شاعری ۽ هواری ۽ آئی ۽ گوں سمو ۽ عشق انت۔ مست توکلی ۽ شاعری ۽ بابت ۽ نبشته کارانی دولیکہ انت، یک ٺولی ۽ لیکہ ایش انت کہ مست توکلی ۽ شاعری ۽ عشق ۽ مہری شاعری انت، و ہدیکہ دہمی لیکہ ایش انت کہ مست توکلی ۽ شاعری صوفیانہ شاعری انت۔ ہر دوئیں ٺولی وتی وتی لیکہانی بابت ۽ منطق ۽ دلیل دیم ۽ کارنت بلئے تاں انون ۽ بیچ پوکار ۽ اے ساپ ۽ پک کرت نہ کرتگ کہ مست توکلی صوفی شاعر انت یا مست توکلی ۽ شاعری ایوک ۽ مہری ۽ عشقی شاعری انت۔ مست ۽ شاعری دوئیں تکاں محکم انت، ہمار نگیں محکمیں شاعری آئی ۽ عشق ۽ مہر ۽ نیمگ ۽ کرتگ ہے رنگیں محکمیں شاعری آئی ۽ صوفیانہ شاعری انت، بلئے اگاں اے گوشنگ بیت کہ مست توکلی ۽ شاعری ۽ بن ۽ ہزہ سمو انت گڙاجوان تر بیت انت۔

شوندات:

- فیروز اللغات (2010)۔ لاہور۔ فیروز سنز لمیٹڈ
- ہاشمی، ظ۔ ش (2017)۔ دومی ایڈیشن۔ سید گنج۔ گوادر۔ سید ہاشمی اکیڈمی
- نصیر، گ۔ خ (2013)۔ سی ایڈیشن۔ بلوچستان کی کہانی شاعروں کی زبانی۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی
- مری، ش۔ م (2007)۔ مستیں توکلی۔ کوئٹہ۔ سنگت اکیڈمی آف سائنسز
- مری، م۔ خ (2012)۔ توکلی مست۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی
- کوش، ا۔ ا (2004)۔ تذکرہ صوفیائے بلوچستان۔ لاہور، اردو سائنس بورڈ
- سوہدروی، ک۔ ا (2012)۔ بلوچ قبائل۔ لاہور۔ تخلیقات
- قزلباش، ا (2010)۔ بلوچوں کے رومان۔ کوئٹہ۔ قلات پبلشرز
- سوہدروی، ک۔ ا (2012)۔ مری قبیلہ۔ لاہور۔ فلشن ہاوس

## بلوچی گیدی کسہ "چاکر چارچم": یک چشائکی وائشتے

پروفیسر ڈاکٹر عبدالحلیم صادق

ڈائریکٹر بلوچستان اسٹڈی سینٹر، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

ڈاکٹر منظور بلوچ

لیکچرر، شعبہ براہوئی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

میر بلوچ خان

لیکچرر بلوچی، گورنمنٹ ڈگری کالج، گوادر

### Abstract

*The research work on Balochi folk stories have been started from the establishment of the Balochi academy Quetta. The Balochi academy compiled a series of books on Balochi folk stories by different compilers and researchers e.g. Mir Aqil Khan Mengal, Mir Mehmood Khan Marri, and Malik Muhammad Panah etc.*

*Similarly, a project has been started by the Department of Balochi; University of Balochistan Quetta to compile the Balochi Folk stories and three books were compiled by Dr.Saboor Baloch, Rahim Bakhsh Mehr, and A.R.Dad.*

*This paper focuses on the critical study of the Balochi folk story "Chakar-e-Char Cham" and studied that what can a reader observe and learnt lesson from this story.*

گچمین لبرز: پولیٹیکل آفیسر، لکھوڑ، ردء بند، نوبت، باریگ، دودمان، حیل کنگ، رمانینگ، چنگ ء نز آرگ

واجہ لانگ ورتھ ڈیمنز ء بلوچی گیدی کسہانی ردء بند داتگیں کتاب "A TEXT BOOK OF

BALOCHI LANGUAGE" سئ بہرانی تہادومی بہر ء باز منن ارزشت ڈیک بوتگ۔

”گیدی کسہان ءچہ نچاں پیش ڈیرہ غازی خان ءنا میسٹنگس یک انگریز پولیٹیکل آفیسر واجہ لانگ

ورتھ ڈیمنز ءماں رومن لکھوڑ ء سن 1907 ء ءنوشتہ کرتگ۔ پدانوک تریں دور ء نوبت ء ملک محمد

پناہ ء بلوچی اکیڈمی کونٹہ ء حاتر اہے کتاب بلوچی ء استیں لکھوڑ ء تہا بدل کرت۔ نوں اے کتاب

بلوچی گیدی کسہانی اولی ء بجلی کتاب زانگ ء لیگ بیت“۔ (بلوچ، 2007)

گیدی کسہانی تاں اے وہداں 9 ٹوہیں کتاب چہ بلوچی اکیڈمی کونٹہ ء نیمگا وہد وہد ء سر اشنگ ء تالان

ٹوتگ انت۔ اے گیدی کسہ پیر ء کماشانی سینگانی اندر ء نقش ء آزر بوتگ انت۔ بازیں وہد ء نوبت گوزگ ء پد

ندکار ء وانندگ ء زانندگاں ایشان ء نبشتہ کرتگ ء کتابی دروشم ء دیماشہارگ ء جہد و کوششت کرتگ۔ (بلوچ،

2007)

چہ ایشی ء پد جامعہ بلوچستان کونٹہ ء شعبہ بلوچی ء ہائیر ایجوکیشن کمیشن اسلام آباد ء نیمگا گیدی کسہانی

دو کتاب چاپ ء شنگ کرنگنت۔ ”قصہ ہلاس نہ بیت“ ء ردء بند دیوک شعبہ بلوچی ء استاد اے آرداد انت۔

وہدیکہ ہے درگت ء دومی کتاب ”گوہر قیمتی“ انت کہ ایشی ء ردء بند کار شعبہ بلوچی ء استاد رحیم بخش مہر انت۔

دوئیں کتاب سال 2012 ء چاپ ء شنگ کنگ بوتگ انت۔ وہدیکہ بلوچی اکیڈمی کونٹہ ء سال 2015 ء بنداتی

مایانی تہاوتی ریدگان ء برجاہ داراں ء گیدی کسہانی یک بے کسا سیں مزنیں کتاب ء ”بادشاہ حد اوندوت

آت“ ء نام ء شنگ ء تالان کرتگ، ایشی ء ردء بند دیوک واجہ ”شے رگام“ انت کہ واجہ وتی درشاندا ب ء

اپروچ ء سوب ء ماں بلوچی لبرز انکی دنیا ء سک نامدار انت۔

اگاں کہ بلوچی ۽ گیدی کسہانی اے لبز انکی مڈی ادارتی سند ۽ شنگ ۽ تالان کنگ بوٹگ انت، بلئے ایشانی تہا کسہ ۽ را "نوک لور" ۽ میاں ماستمانی معیار ۽ ردا گیشنگ نہ بوٹگ۔ چہ ایشی ۽ ابید اے رد ۽ بند دیوک مزن وانند کار ۽ زانند گیس ۽ لبز انکی دنیا ۽ باز نامدار انت، بلئے ایشانی تہا کسہ گیدی کسہانی تک ۽ گوں جوانی ۽ زانند کار نہ انت۔ اے ذراہیں کتابانی تہا اے کسہانی سیادی است انت؟ کجام کسہ ۽ چے کجام ویل یا واقعہ کسہ گوشوکانی ردی ۽ چے ہوار کنگ بوٹگ؟ ایشی ۽ ہوار دگہ بازیں نکتہ ۽ بنگپانی سرا گوں سرجمی ۽ پٹ ۽ پوٹ ۽ گوزر است انت۔ البت ایشانی تہا یک کسہ ۽ واقعات کمیں اختلاف ۽ ابید جتائیں رنگ درو شم ۽ داریت۔ اے کسہ زیات "چاکر چارچم" چارچم دارو کمیں چاکر ۽ نام ۽ سک نامدار انت ۽ بازیں کتابانی تہا اے کسہ است انت۔ اے کسہ ۽ ارزشت ماں بلوچ چاگرد ۽ ایش انت کہ کسہ ہمک چاگرد ۽ زہگانی تہا نامدار انت۔ کسہ ۽ اندر ۽ "چاکر چارچم" یک انچیں کارستے کہہول ۽ ایک جن ۽ ۽ ترس دیم پہ دیم انت۔ اگاں کہ جن باز طاقت ۽ جوہر دارو کمیں مہلونک ۽ بلئے "چاکر چارچم" ایشی ۽ ہلاس کنگ ۽ پروش دیگ ۽ سوب مند جوڑ بیت۔

یک کہولے ۽ ہپت زہگ ودی بنت، بلئے جنک زہگ بچ ودی نہ بیت۔ کہول ۽ زابلول جنکیں زہگ ۽ کمی یا نیستی ۽ سک مارایت۔ آشیراں وہدیکہ گندیت ۽ لوٹ کنت کہ ارمان آئی ۽ شیر درد شمیم جنکے ودی بوتین۔ اناگت ۽ یک روچے یک نوک ودی بوتگیں زہگے گوانزگ ۽ تہا گندگ بیت۔ ایشی ۽ دراہیں کہول وتی لیکیت بلئے ہے لوگ ۽ دراہیں پس، مال ۽ ایندگہ مال ۽ مڈی کتر بوواں بنت۔ نوں کہول ۽ مردمان ۽ پریشانی بیت کہ اے نقص ۽ تاوان ۽ سوب درگیجگ ۽ شوہازگ بہ بیت۔ یک روچے یک بچکے گندیت کہ یک مردے شپ ۽ ہننگام ۽ پادکیت، مال، مڈی ۽ دان ۽ برنجاں نوش کنت۔ ہے بچک سہب ۽ مہلہ کہول ۽ دراہیں مردماں ۽ چہ اے راز ۽ معلومدار کنت۔

بلئے کھول ء مردماں ء اے گپ باور نہ کنت۔ گڑا اے بچک چہ کھول ءوتا جتا کنت۔ اے نیمگ  
 ء جن یا جاتوگ کھول ء مال، مڈی ءدان ءبر نجاں ہلا س کنگا پد کھول ء مردماں چیر چیر وکائی ء ہم وراں کنت۔  
 گڈی ء ہے انتظار ء بیت کہ کجام یک روچے ء ”چاکر چارچم ء“ ہم بہ وارت۔ و ہدیکہ چاکر وتی مردمانی احوال  
 پرسی ء و اتر بیت تہ جاتوگ آئی ء زند ء گوں بیت پد ایک مز نیں جنگ ء چوپے ء پد ”چاکر چارچم“ جاتوگ ء  
 جنگ ء گشگ ء سوب مند بیت۔ (مری، 1971)

ہے گیدی کسہ گیدی کسہانی، ہیتمی کتاب ء تہا ”چاکر چارچم“ ء سر حال ء چوش نبشتہ انت۔  
 است ات چار براس، مسترین ء نام چاکرات کہ آئی ء چارچم اتنت، آئی ء پس ء چہ اے امروز ء سپر کرت۔  
 ماس ء دومی آروس کرت، آیانی پتو سکیں ثرند طبیعت ء ضدی یے استا۔ چاریں براس چہ گس ء جست ء دگہ نیگے  
 ء نشت انت چیزے و ہداں پد (آیانی ماس ء چہ دومی مرد ء) دگہ جنکے ودی نوت۔ (مینگل، 1973)

کسہ ء اے بہر (ورژن) ء حاصیں کرد دو چماں ء چہ زیات چم داروکیں ”چاکر چارچم“ ء کسہ انت۔  
 اے کتاب ء براسانی گہار جاتوگے نیت۔ بلکنہ گہار و ہدیکہ زدیت ء مز ن بیت گڑا براسانی کمی ء مارایت رند  
 ء آئی ماس، آئی ء را براسانی بارو اسر پدی ء معلومداری دنت، پدا گڑا گہار وتی براسانی شوہازگ ء در کپیت، غیر  
 فطری طاقتانی ذریعہ ء تاں وتی براساں سر بیت بلئے او دا آگوں یک جاتوگرے (ڈائن) دو چار کپیت۔ پدا  
 گوں جاتوگ ء مڑائی ہم کنت۔

و ہدیکہ چہ ایسی ء پیسر ڈنیز نامی کسہ ء تہا حاصیں کارست ء نام چاکر نہ انت۔ بلکنہ با مرد (ہیرو) بے نام  
 انت ء ڈائن ء کارست گوہار نیگ انت، کسہ یک رندے پدانوک ودی بو تگیں جن یا جاتوگ ء دروشم ء ہواری ء  
 پد شعبہ بلوچی ء شنگ و تالان کر تگیں کسہی کتاب ”قصہ ہلا س نہ بیت“ ء چوش نبشتہ انت۔



یک کہولے ءتہ چار زہگ و دی بوتنت، کہ ایشانی تہایک جنکے ات۔ یک روچے مرد ءجن پہ یک کارے ءحাত্রا دگہ جہے شتنت اماں وتی ءرا دکارداروتی ہے نوک و دی بوتنتیں زہگ ءخیال داری ء باروارمانشت کت۔ مولد ءہے پنت ءشون ءوہداں پگر دگہ نیمگے ءات۔ وتی ایندگہ کاراں چے چٹ ات ءزہگ ءبارواپگر کنگالگت۔ آگوں و تاء ءرند گالگت کہ مناہچیات نہ بیت کہ واجہ غبی بی و ہدیگہ گس ءآہت انت، آیاں سنا چے پنت ءنصیحت کت۔

ہے و ہداں یکے ءدرائینیت، دو سیر شکر دو سیر آرت ءدوسیر روگن ءحلوہ جوڑ بکن ءزہگ ءرا بواریں۔ مولد حیران ءہبکہ بوت، کہ اے چونیں توارے، کسانیں زہگ ءیک رندے پدا ہے گالوار دراینت نوں مولد ہبکہ بوت، آئی ءبراسان ءگوانک ءجست، کہ بیات کہ شے گوہار چے گشگا انت۔ و دی بوتنتیں کسانیں زہگ ءپدا ہے گپ دراینت انت۔

زہگاں وتی ماس ءپسان ءپدا ہے باورال ءسرپد کرت۔ آیائی گس ءآسپ ءایندگہ مال ءساہدار است انت۔ کہ بیشانی تہا ہمک شپ یکے، دو بیگواہ بو ان انت۔ زہگانی تہا یکے ءچارچم انت کہ آئی ءنام ”چاکر“ ات، آدرائینگ ءگت مئے اے گوہار انسان ناں بلکنہ جن ءدیو ءبوت کنت۔ بلئے گس ءمردماں، ہچ وڑا اے گپ نہ من انت۔ (داد، 2012)

اے کسہ ءاندر ءخیر و شیر ءنمائندگ ہما انت۔ البت کسہ ءلوز ءکارستانی جاورالانی تہا کسے پرک ء درک گندگ ءکیت۔ بلئے خیر ءکارست ہما قدرتی بچک کہ آئی ءچم چہ دو ءزیات انت۔ ءشر ءکارست ڈائن کہ ہے کہول ءاندر ءیک مردمے ءجہت ءہوار بیت۔ اگاں کہ اے کسہ ءاندر ءڈائن یا جاتوگ ءتہا پترگ یک فطری کارستے۔ بلئے آئی ءکردار نگاری ءحাত্রا آئی ءوتارار کہیں ءحাত্রا یک غیر فطری سنج ءلا تقی یے پیش دانشگ۔ بزاں و ہد ءچہ پیسر شعور ءسرپدی، نطق و کلام ءسنج گشے فطری راہ ءراہ بند ءتران ءباوست کنگ ءحাত্রا

کم چہ کم دو سال ءچہ زیات درکار بیت۔ وهدیکہ غیر فطری وژءدروشم یک ءدوماہ ءندرءگپ جنگ ءسچ ء  
 درشانی ءکنت۔

ہے کسہ مارا بلوچی گیدی کسہانی مستریں ءجوانتریں کتاب ”بادشاہ حداند و ات“ ہے نام  
 ءدست کپیت۔ اے گپ دلگوش ءارزشت کرزیت کہ اے کتاب بلوچی ءگیدی کسہانی مستریں ءنوگ  
 تریں کتاب زانگ بیت۔

"یک مردے است ات، آئی ءیک زالے ات، ءآئی ءہپت زہگ اتنت، کہ ایشانی تہاشش  
 بچک ءیک جنکے ات۔ شریں بچ ءنام ”چاکر“ ات کہ آئی ءچارچم اتنت۔ گوہارچہ کلاں کسترات  
 کہ اے وهداں گوانزگ ءات آیانی ماس ءہیل ءعادت ہمیش ات کہ آئی ءکسہاں شیر ذشت  
 انت ءرکیں ایں جاہے ءایر کرت انت۔ یلئے جنکیں زہگ ءودی بوگچے ہے شیر کہ ایر  
 کنگ بوگنت کہ سہب ءدراہیں زہگانی وراک انت۔ یلئے شپ ہے نوگ ودی بوگیں چہ  
 گوانزگ ءایر اتک ءدراہیں شیر چٹ انت ءگوں بے ترک ءتواری ءپداشت وتی گوانزگ ءتہا  
 وپت۔ اے نیمگ ءماس حیران ءہسکہ بنت کہ اے شیر گار بوتنت، ایشان ءکئے نوش جان  
 کت، دوئی روچہ ءماس ءدراہیں زہگاں ءترس ءہیم دات یلئے دراہیں زہگاں ہے گشت کہ شیر مانہ  
 وارنگ انت۔ چاکر ءوہدے دیست کہ ماس ہمک روچ شیراں دوشیت ءایر کنت، کہ ہے  
 شیر پے درستانی حاتر انت، مئے تہا کیے ہے شیراں پلکیت۔ یلئے کس اے گپ ءمنگ ءحاتر اتیار  
 ہم نہ انت۔ آئی ہے فیصلہ کرت کہ آلم ءاے ذزء درگیجیت“۔ (رگام، 2015)

ہے درگت ءچاکر ءدراہیں شپ آگہی ءتہا گوازینت ءوتی ہے قول ءسوب مند بوت، کہ اے  
 دز آئی ءکستریں گوہار انت، ہمک شپ کہ دراہیں مردم سرء پے واب ءدیننت، گڑا ہے گوہارچہ وتی گوانزگ  
 ءایر کپیت ءدراہیں شیراں گلاٹیت۔

ہے ٹپ ۽ سوب ۽ جنکیں زہگ گوانزگ ۽ تہاگریت، ۽ چاکر ۽ ہے پدر کرت کہ در اصل ۽ ہمیش  
انت۔ بلئے کہول ۽ ایندگہ مردماں چاکر ۽ ہے گپ ۽ بیچ وڑ ۽ منگ ۽ حاتر اتیار نہ اتنت، ۽ زہگ ۽ رابے گناہ ۽ بے  
قصور قرار دات۔ کسہ ۽ تہا دی مٹر ۽ ہے جنکیں زہگ یک جن یا ڈائن ۽ جوڑ بیت ۽ لوگ ۽ ایندگہ دراہیں  
مردماں پلکیت۔ بلئے چاکر پیسر ۽ چہ گس ۽ در کپیت۔ ہے حاتر آچہ اے جنجال ۽ ر کیت۔ رند ۽ پدا ہے جن  
بزاں ڈائن ۽ کوش بزاں و لکون کنگ ۽ حاتر ادست ۽ پاد جنت، رند ۽ ہمیش ۽ کنگ ۽ سوب مند بیت۔

### گڈی تران:

بلوچی گیدی کسہانی تہا "چاکر چارچم" ۽ کسہ باز نامد ار انت۔ چشکہ بلوچ سر ڈ گاریک حسابے ۽ انچو پراہ  
۽ شاہریگان انت کہ بلوچی گسٹو کانی آبادی ۽ حد ۽ حویل انت، ہے حساب ۽ اے ہند ۽ دمگاں بازیں راج، دودمان ۽  
زبانانی اثرات است انت۔ تیاب گوری ہند ۽ دمگانی دودمان ۽ سرا ایرانی ۽ فارسی دودمان، دود ۽ ر بیدگ ۽ زبان  
۽ اثرات، ر خشنانی گالوار ۽ سرا افغانستان ۽ دودمان، دود ۽ ر بیدگ ۽ زبان، و ہدیکہ رودراتکی یارندی گالوار ۽ سرا  
پنجاب ۽ پنجابی ۽ ہواری ۽ سندھی دودمان، دود ۽ ر بیدگ ۽ زبان ۽ اثرات گندگ بنت، کہ اے چہ ہندی دودمان  
۽ سک باز نیک ۽ اثر مند انت۔ چہ ایسی ابید پدا ہم اے گپ منگ ۽ ارزشت کرزیت کہ اے کسہ ماں بلوچی  
گیدی لبزانک ۽ مہلونک ۽ اندر ۽ باز مشہور ۽ نامد ار انت۔ اے کسہ ۽ اندر ۽ چاکر ۽ کارست کہ ہے کہول ۽ یک  
نفرے، وتی دوئیں چہماں چہ گیشی ۽ سوب ۽ وت ہم قدرت ۽ کار سازی ۽ یک کارستے بلئے آوتی کساننی ۽ ورنائی ۽  
روچاں چہ اے غیر فطری چہماں ابید کسہ ۽ تہا فطری نشان دیگ بیت۔ و ہدیکہ ہے کسانیں جنک زہگ ۽  
بارو اکسہ ۽ ساچشت کار ۽ مککیں کسان دلی (تعصب) ۽ در شانی کرتگ کہ ظاہر ۽ پدر ۽ زہگ ۽ تہا چشیں غیر  
فطری دروشم گندگ نہ بوتگ ات۔ بلئے کسہ ۽ ہے بہر ۽ چہ پیسر ۽ غیر فطری مہلونکے پدر کنگ ۽ حاتر اجاگئے

آئی ءرادوسیر شیر، دوسیر شکر ءدوسیر حلوه وارینگ بیت، جاگتے اسپ ءدراہیں مال ءساہدراں وارت ءجاہے  
 ءہر ششیں براسانی شیر ءبہراں شپ ءچہ وتی گوانزگ ءپادکیت ءوارت۔ آبیچارگ اے دراہیں غیر فطری  
 کاراں ہماوہداں کنت کہ آہے وہداں ماں گوانزگ ءانت ءہے بامردچاکر گوں وتی چاریں چماں کہ ودی  
 بیت ایشی ءراہچ جاگہ حیرانگی ءاکبئی ءدروشم ءپیش دارگ نہ بیت۔ آئی ءگیشیں دوسیں چمان ءہماوہد ءغیر  
 فطری زانگ بیت کہ ایک فطری دروشم ءزہگے ءراجن یاڈائن پدر کنت۔ البت چاکر ءہماجن ءابید کھول ء  
 ایندگہ دراہیں دمانی کارست فطری پیش دارگ بوتگ انت کہ آچاکر ءشون داری ءابید ہم چہ جنکیں زہگ  
 ءدور بوتگ نہ لوٹ بلکنہ چہ آئی ءوتی مہر ءدوستی ءدرشانی پدر کرت۔ حالانکہ ڈنیٹرنامی، بہر ءہماجن یا جاتوگ  
 کہ زہگ ءدروشم ءپدر بیت، ہے زال ءچہ نہ بیت۔ مروچی چاکر د ءسراہم اے کسہ ء اثر تاڈیہی ءکوچگی  
 ہند ءدماگ دیست بوت کن انت کہ غیر فطری رنگ ءدروشم ءزہگانی بارواغیر فطری مہلونک کشگ ءگمان  
 ہم کنگ بیت۔ پداہم گجے کہ مروچیگیں دور ءنوبت ءزہگانی ہنچو غیر فطری بہ بنت۔ آبلد ءدیہ جوڑ نہ بنت  
 ءوتی کھول ءمر دماں نہ پلکنت۔ یا کہ بوت کنت ہے کسہ ء علامتی کارستانی وسیلہ ءاے کلوه دیگ بوتگ کہ چہ  
 کسانی ءضدی، کینگ دار ءغیر فطری دروشم ءرنگ ءزہگ عاقبت ءوتی کھول ءتباہی ءبربادی ءسازو سماں جوڑ  
 بوت کن انت۔

## شوندات:

- بلوچ، ڈ۔ز۔ (2007)، بلوچی ادب میں تنقید نگاری۔ کوئٹہ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ
- مری، م۔خ۔ (1971)۔ گیدی قصہ ششم۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی
- مینگل، ع۔خ۔ (1973)۔ چاکر چارچم۔ گیدی قصہ ہفتم۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی
- داد، ا۔ا۔ (2012)۔ چاکر چارچم، قصہ ہلاس نہ بیت، کوئٹہ۔ جامعہ بلوچستان
- رگام، ش۔ (2015)۔ بادشاہ حد اوندوت ات، (چاکر چارچم)۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی

## غوث بخش صابرء کسمانک نویسی

نسرین گل

اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

ثریابانو

اسسٹنٹ پروفیسر، پاکستان اسٹڈی سنٹر، جامعہ بلوچستان، کوئٹہ

### Abstract

*Stage Dramas are considered to be the ancient art of universal history to bring the people of other communities together. Dramas used to make the people jubilant when they watched plays.*

*When Pakistan became a separate country where stage plays were played in Pakistan, probably in 1949 or 48. Karachi became the center of radio Pakistan, and there, the Baloch writers wrote a considerable number of plays for the radio which were staged in different occasions. Mr. Ghaus Bakhsh Sabir has been a great play writer in Balochi who wrote many plays for radio as well as for the Television. He was not only a play writer, but a researcher, and a poet. He wrote several books for the children, but his plays which he wrote for the radio and TV become his fame all over Balochistan.*

*This paper illustrates his services in the field of drama writing.*

گچین لبز: کسمانک، چارء پیچار، دیمروئی، تلو، اسٹیج، گوانک، بنگج، بنشت، کرد، ہمگرنج، مالء متاہ، سیمسر،  
اگاں مردمء کارےء کنگاہ لاناک بستنگ، داں المء یک جوانیں آسرےء مزے آئیء رست  
کنت، پرچکہ ربء درء ہمک کارء مز پیسرا نبشتنگ انت۔ کارتری کجام ہم یک پڑےء بیت، آلوگ سازی  
بیت، رزان جوڑ کنگء کارے بیت، وانگء زانگ بیت، یا کہ دگہ، بلتے آئیء مز الم ہماکار کنوکء  
ریت۔ بلوچی زبانء نامداریں زبازانتء کو اس، شاعر، پولکارء رجانکار غوث بخش صابریک سادگء پھک

دلیس مردے آت؁ رنگ ء سبز ء لاگر بالادیس مردے آت؁ بلئے گوں وتی کار ء مدام پہک آت۔ درائیں روج آئی ء کار ایوک ء نبشته کنگ ء وانگ آت۔ وهدے آرید یواسٹیشن ء کار ء آت داں مدام ہمار یڈیو ء پدیانکانی بئن ء نشنگ ء پہ کسمانک ء نوک نوکیں حیلے سازاتگ۔ بلوچی زبان ء پہ نبشته کنگ؁ آئی گاریں پہناتانی شوہازی ء پہ ٹی وی ء ریڈیو ء حاترا کسمانک نبشته کنگ آئی ء بئی کارانی تہا شمار اتنت؁ باز ء ہے گشتنگ آت کہ صابر ہے کارانی حاترا ودی بوتگ۔

کسمانک ء پڑ بلوچی زبان ء غوث بخش صابر ء وهد ء وتی تمر دی ء سر بوتگ بلئے نوکیں دور ء ایٹی ء نبشته کم انت۔ یک وهدے بوتگ کہ ایٹی ء چاروک ء گوشدار وکانی یک مز نیں کچے بوتگ پھشکا کسمانک جوانی ء نبشته کنگ ء چارگ بوتگ انت۔ ایٹی ء ساری ء کہ غوث بخش صابر ء آئی ء بلوچی کسمانکانی بابت ء تران دیم ء برود؁ پیسر ء کسمانک ء وتی توسیپ الم انت۔

بنی آدم ء بندات ء ہے واہش بوتگ کہ آوتی حیلانی درشانی ء بہ کنت اے درگت ء آئی ء شاعری ء کمک ء زرت ء وتی حیلانی درشانی جوانیں رنگے ء کرتگ بلئے چریشی ء انگت ء دومی مردم ء وتی تب ء میلانی سر پدی ء جبر گانی دیمپان بوگی بوتگ پھشکا آہاں گامے دیم ء ہشگ ء کسمانک دروشم ء وتی حیلانی درشانی دیم پہ دیمی کرتگ ء پمشد اشنگ انت۔ کسمانک ء بندات ء دیمروی ء بابت ء پہکی ء گشتنگ نہ بیت پر چکہ یونانی دودمان ء بگرداں بیاہندوستان ء سنسکرت دور ء کسمانک مدام گون بوتگ۔ یونانی کسمانک کار ء زانتکاراں کسمانک ء رادو بہراں بہر کرتگ کیے ”ٹریجڈی“ ء دومی ”کامیڈی“ ہے رنگ ء اے دور ء روم زوران ء سر جمیں دنیا ء وتی جتاجتارنگ ء داب ء دیم ء آہان بوتگ۔ کسمانک کہ ایٹی ء رارادو ء نائک ء انگریزی ء ڈرامہ گشتنگ بیت ایٹی ء بزانت ء معنا چیزے ء کنگ ء پمشد ارگ انت۔

”ڈرامے کالفظ یونانی (Draw) سے نکلا ہے۔ جس کا مطلب ہے ایک ایسی نظم جسے عملی صورت میں دکھایا جاسکے (نائک) روپک ہی کی ایک مقبول اور پسندیدہ قسم ہے ڈرامہ یانائک کا اصطلاحی مطلب ٹھہرا کر دکھانا؁ یہ ایک ایسا صنف ادب ہے جس میں زندگی کے حقائق اور مناظرہ

کو اشخاص اور مکالموں کے ویلے سے عمل پیش کیا جائے دراصل کچھ کر کے دکھانے کی تخصیص ہی ڈامے کو ادب کی دوسری اصناف سے ممتاز اور منفرد کرتی ہے۔ اگرچہ ڈرامے کے بارے میں مشہور ہے کہ یہ یونانی صنف ہے مگر یہ مسلمہ امر ہے کہ برصغیر میں چار سو سال قبل مسیح فن ڈرامہ پر سنسکرت میں ایک جامع کتاب موجود تھی۔ (حشر، 2003)

بنی آدم ء زندوت چو کسمانکی دروشم ء ترء مانتر انت ایثی تھا ہر مردم یک جتا کاستے ء آئی کرد جتاننت۔ پیشکا شیکسپیر ء گشتنگ کہ ”دنیا یک اسٹیج ء مادرست آئی ء کارستاں ہر کس وتی بہر ء جنت ء روت“۔ دنیاء تھیٹر ڈرامہ براں تلوئی کسمانک مدام است بوتگ۔ تلوئی کسمانک ایوک ء چیزے ء پیشدارگ نہ انت بلکیں ایثی تھا زند ء جتا جتا ئیں پہناتانی بابت ء سرپدی دئیگ انت۔ انچوش کہ آزمانک ء گداراں ہے چیز پیشدارگ بنت۔

”ہمارے یہاں پچاس سال قبل سعادت حسن منٹو نے اپنی کہانیوں کا بیشتر مواد ۷۴ کے فسادات سے لیا۔ اس کا کہنا تھا کہ شریف آدمی کی کہانی نہیں ہوتی، اس کی کہانیوں میں بیان کئے گئے سوگند ہی، اور سلطانہ، رندیوں خوشیال اور محمد بانی غنڈے کے کردار اس کی موت کے بعد کچھ سال تک تو باقی رہے۔۔۔۔۔ قطع نظر کہ منٹو کو شریف آدمی کی کہانی کا مشاہدہ نہیں ہوا اس لئے اس نے ان پہلوؤں پر لکھنا شروع کیا جو پس پردہ تھے۔“ (احمد، 2002)

کسمانک ایوک ء چارگی چیزے نہ انت بلکیں آئی جزبگانی پہمگ آئی اندری مارشتانی زانگ کسمانک ء ازشت ء گین کنت بلئے بد بحتی ء کسمانک آحساب ء دلگوش دئیگ نہ بنت پیشکا آئی ء ردوم و؛ جو ان ات بلئے توامی ء سر نہ بوت۔

”ڈرامہ مختلف عناصر کا مجموعہ اور بہت سے لوگوں کی امداد باہمی کا نتیجہ ہوتا ہے اور کسی کہیل کی تخلیق میں مصنف ایک حصہ دار کی حیثیت رکھتا ہے اور اہم مرکزی کردار ادا کرتا ہے۔ چنانچہ اس کے تصور کے بغیر ڈرامے کا امکان نہیں۔ ڈرامے کا تصور ڈرامہ نگار کے ذہن میں موجود ہوتا ہے بلکہ یوں کہنا چاہئے کہ ڈرامہ پہلے پہل مصنف کے ذہنی اسٹیج پر کھیلا جاتا ہے۔ اس کے



ذہن میں کردار ابھرتے ہیں۔ اور کہانی کو علمی طور پر پیش کرتے ہیں ڈرامہ نگار کا ذہن ان کا تماشائی ہوتا ہے ڈرامہ اسی ذہنی عملی کو الفاظ اور کرداروں کا جامہ پہنا کر صفحہ قرطاس پر اتارتا ہے۔“ (پراچہ، 2002)

کسمانک ۽ ندکار چنائی ۽ وت اوں ہے کسمانک ۽ یک بہرے بوت کنت آئی ۽ کردار ہما کسمانک نویس وت بہ بیت۔ پیشکا آوتی کرد ۽ ہے کسمانک ۽ اندر ۽ انچو پیشد ارایت کہ وت ہمود ۽ نندوک بہ بیت ہما ہند ۽ تب داری ۽ حساب ۽ آنبشتہ کنت۔

”اپنے مخصوص مذہبی عقائد کی بناء پر مسلمانوں کو ڈرامے اور اگ رنگ سے کوئی دلچسپی نہ تھی۔ اور ذاتی تعیش اور بادہ نوشی کے باوجود بھی کسی مسلمان بادشاہ نے سرکاری طور پر ڈرامے کی سرپرستی کی ضرورت محسوس نہ کی۔ جس کا نتیجہ اس کے زوال، انحطاط اور پھر بالآخر خاتمے کی صورت میں ظاہر ہوا۔ ڈرامہ تو ختم ہو گیا۔ لیکن اسکی ضرورت محسوس کرنے والے عوام ان کی حسیات اور وہ مذہبی موضوعات اور تہوار تو نہ ختم ہوئے تھے۔ جو ڈرامہ لکھنے اور دیکھنے کا محرک بنتے تھے۔“ (اختر، 2002)

بلوچستان ۽ تلوئی کسمانک ۽ بابت ۽ گیسین سرپدی انگت ۽ اندیم آنت بلئے ہر چند کہ ایشانی بابت ۽ سرپدی رسنگ ہمایانی پدا اے گشگ بیت کہ تلوئی کسمانکانی بدات مزن جنگ ۽ ساری کنگ بوتگ و ہدے غلام حیدر خان ۽ کونٹہ ۽ نامداریں عکس کار ۽ بت تراش آغاسید عزیز شاہ ۽ نامداریں از مکار و معنی طاوس خان ۽ ہمراہ داری ۽ ”کونٹہ ڈرایٹنگ کلب“ ۽ نام ۽ یک کلچرل کلبے جوڑکت۔ اے واپاری گلے نہ ات بلکہ چیزے از مکارانی واہگ ۽ پدا بے زر ۽ متایے ۽ چچ کنگ بوتگ ات۔ آغاحشر ۽ پیسرا انگریزی کسمانکانی بلوچی ۽ رجانک ۽ پیشداشت ات ابیدچہ ایشی ۽ غلام حیدر ۽ وت بلوچی کسمانک اوں بنشتگ ات۔ آئی ۽ بنگپ گیشتر وتی ہند ۽ دگ اتاں۔ ڈنی کمپنیانی مردماں یک بلائیں و ہدے ۽ ادا اتلگ ۽ کسمانک چار اتگ۔ پمیشکا ۱۸۹۶ء ۽ اولی رند ۽ ”جمعدار ۽ کمپنی“ کسمانک تلوئی ۽ پیشد ارگ بوت۔ (اختر، 2002)

بلوچستان ۽ بازیر دمگاں وهدے اردو کسمانک ۱۸۹۶ء وهدے رجانک کنگ ۽ پیشدارگ بو نگا ایتان  
دومی نیمگ ۽ بلوچانی وتی زبان ۽ کسمانک ۽ ربیت نوک ردوم زورگ ۽ آت اے بابت ۽ اشیر عبدالقادر شاهوانی  
نبشته کنت که

”بلوچی ۽ تہا باقاعدہ کسمانک کدی شروع بوتائیشی ۽ ہم جتائی دپترے است انت۔ واجہ میر عاقل  
خان مینگل گشتیت که پیش ۽ پہوالیس ماہتا پین شپاں میر ۽ دیوان ۽ بلوچ گیشتری لاگی پہ الس ۽ خان  
۽ وش ۽ حاترا یک کہے ۽ رایایک مردے ۽ رنگانیاء چو کسمانک ۽ پیش کرتگ۔ پارس ۽ خمیتہ شب  
بازی گنگ بیت۔“ (شاهوانی، 2013)

چنائی ۽ بلوچی کلاسیکل شاعری ۽ پیسر ۽ کسمانکی دروشم گندگ بیت اگاں چوش گنگ بہ بیت کہ بلوچی  
کہنیں شاعری بلوچی کسمانک ۽ اولی دروشم انت داں رد نہ بیت۔ پرچکہ یکے و اشعرائی تہا گت  
گالی (مکالمہ) دروشم است دومی یک نہ یک واکیا ۽ داستانے الم گوں ایشی ۽ گون بوتگ۔ ہر چند کہ وهد نوک  
تربوہان ات بلوچی ادب ہم بدل بوہان ات۔ ۱۹۴۹ء وهدے ریڈیو پاکستان کراچی ۽ بلوچی زبان ۽ مراگاہ ۽  
مراگش جم کنگ بوتان گڑاں بکرنده پدا کسمانک نبشته کنوکاں بودکت ۽ کسمانک نبشته کنگ بندات  
کت۔ ہے دور ۽ بلوچی زبان ۽ نوکتریں کسمانک نویس دیم ۽ اتک انت کہ ایشانی تہا بشیر احمد بلوچ، اسحاق شیدی،  
زبیدہ، عطاشاد، ۽ وت غوث بخش صابر ہوارات۔

وهدے ہے مراگہ ۽ مراگش کراچی ۽ چہ ریڈیو پاکستان کوئٹہ ۽ بندات بوتگ گڑاں اے کسمانکی دور ۽  
دوسری دیروئی کت اے بابت ۽ عطاشاد نبشته کنت کہ

”چہ ریڈیو پاکستان کوئٹہ ۽ بلوچی مراگش ۽ بندات ۽ ریڈیائی ڈرامہ ہم یک وڑے ۽ کوئٹہ ۽ اتک ۽  
سرپد بوت۔ اے کسمانک ہم اہدی دستانگاں چہ زورگ بوتگ انت۔ (شاد، 2013)

ریڈیائی کسمانکانی نامداری ۽ چہ بلوچی لبزانتاں کسمانک نبشته کنگ بندات کت ہے ناماں کلاں  
دیتر واجہ غوث بخش صابر نام ات۔ واجہ ۽ نہ ایوک ۽ وت کسمانک نبشته کرتگ ات بلکیں آئی ۽ بلوچی

کسمانک کارانی کسمانک ردء بنددات دانکہ وهدء رپکس گوات ایشاں دنزین ءء گارمه کنت۔ اے درگت ءء چونائی ءء اولی کار عبد القادر شاہوانی ءء ردء ہندی کتاب ”گچین کسمانک“ انت کہ ۱۹۹۳ء چہ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ءء نیمگ ءء چاپ بوتگ ات۔ اے کتاب ءء بلوچی زبان ءء درائیں نامداریں کسمانکارانی کسمانک کیجاہ کنگ بوتگ انت ایشانی تہامیر مہاخان مری؁ عطاشاد؁ بشیر احمد؁ امان اللہ گجلی؁ میر عاقل خان؁ عبدالحکیم؁ نصیر شاہین؁ محمد طاہر ءء غوث بخش صابرؑ کسمانک ہوار کنگ بوتنت۔ چیزے وهدء رندوت غوث بخش ءء اختر ندیم ءء دگہ یکجائیں ردء ہندی کتابے ”گوہر ڈرپش“ چہ بلوچی اکیڈمی کوئٹہ ءء ۱۹۹۶ء چاپ کنائنت۔ ابید چہ ایشی ءء غوث بخش ءء وتی چند ءء ریڈیائی کسمانکی کتاب ”مگرہ ڈرنز“ اوں ۱۹۹۶ء چاپ کنگ بوت۔ اے کتاباں ابید آئی ءء کسمانک وهدپہ وهدتاک ءء مہتا کاں چاپ بوتگ انت۔ انچو کہ ساری ءء گنگ بوتگ ات کہ غوث بخش صابر ہپت رنگیں از مکارے بوتگ آئی ءء کسمانک ءء ابید ہم بلوچی لبرزانک ءء بازیں پڑے ءء ندکاری کرتگ۔

”کچھ دانشور حضرات کو ہم نے یہ کہتے سنا ہے کہ اب چونکہ ادب سے ہماری وابستگی نہیں رہی ہم ایک کمٹ منٹ کیساتھ لکھتے رہے ہیں۔ اس لئے اب لکھنا ہمارے لئے ممکن نہیں بڑی عجیب سی بات ہے اور ہم سمجھتے ہیں ادب کیساتھ کمٹ منٹ کبھی ختم نہیں ہو سکتی۔ اب زندگی کی ترجیحات بدل گئی ہیں مگر کیا کار، بیٹھے؁ نوکر چاکر اور دیگر آسائیش ادب اور زندگی کے درمیان حائل ہو سکتی ہیں یقیناً نہیں ادب اور زبان میں ایک خاص وابستگی کے حوالے سے کام کرنے والوں میں جناب غوث بخش صابر نمایاں نظر آتے ہیں متعدد کتابوں کے مصنف اور مترجم ہیں۔“ (دوست؁ ۲۰۰۷)

غوث بخش صابرؑ ہے کارگشادی ءء پھک دلی ءء سارت تہی وت بے مٹ ءء بے دروات۔ آئی ءء بلا بلائیں جیڑگاں او پارکش اتگ ءء صبر کرتگ۔ اے درگت ءء بلوچی زبان ءء نامداریں ندکار فضل خالق نبشتہ کنت:

"صابر چیز پلگارگ ء زانت آئی ء ہے خوبی ء شری ء نہ تہنا آئی جندء را کار داتگ۔ بلکن ء راجی ہڈمتے ء را بالاد داتگ۔ ریڈیو اسٹیشن ء بازیں ٹیپ چہ مشکل رکھتگ انت۔ ہے سبب ء بازیں ڈرامہ کہ مئے لبزانک ء مزن مزین ناماں نویس اٹگ انت چہ رمیزاں رکھتگ انت ء کتابی شکل ء دروشم ء آرتگ انت ء۔ صابر ء اے کار لائق توسیپ انت بلئے چشیں مردم سک کم انت کہ صابر ء راشا باشی بہ دنت"۔ (خالق، 2010)

غوث بخش صابر ء نہ ایوک کسمانک چہ گاری ء رکھتگ انت بلکیں وت اوں بے دروریں کسمانک نبشتہ کرتگ آئی ء کتاب "گوہر درپش" ء بالاج گورگیج ء داستان اگاں چارگ بہ بیت کہ بالاج ء چووتی برات دوداء بیر گپتگ ات وت یک چاگردی دروشمے سہراکت ہے کسمانک ء یک ٹکرے پہ درور بچارات کہ آئی ء کسمانک از می حساب ء چنچو تمر دوتگ انت۔

بالاج: من کہ مزن باں لالہ ء حون ء گراں! لالہ ء حونی کئے انت؟

بی بی: ہو ابا۔۔۔! وتی لالہ ء راستیں باسک ءے تو وتی راج ء عزت ءے تو لالہ ء حون ء چونہ

گرے۔

بالاج: (گوں وت ء) من وتی لالہ ء راستیں باسک اوں، من وتی راج ء عزت، من وتی لالہ ء

حون ء انچو بگراں کہ۔۔۔۔

دوداء جوریں دژ مناں

من گوں بداں انچو کناں

میداں گوں ماہیاں کرتگ

بزگوں کہیری ڈنگراں

بازگوں کپوتی ولراں

گر میں لوارگوں چلراں

بالاج: (خیال ۽ تہا) لالہ منی زہم ۽ بگند چوں تیز انت لالہ منی زہم جوان انت کہ تئی؟  
 دودا: تئی زہم باز شرانت منی کلنڈے زنگاں کپتنگ۔  
 بالاج: لالہ تئی کمیت راہوار انت کہ منی مشکلی نریان؟  
 دودا: بالوتئی نریان ۽ مٹ نیست۔ منی اسپ نون چہ راہ ۽ رواج ۽ پشت کپتنگ۔  
 بالاج: (دودا ۽ خیال ۽ وتارا چو دودا ۽ زانت) منی اسپ جوان انت منی زہم شرانت منی لالہ ۽ بدل ۽ گراں (زور ۽) من بدل ۽ گراں، من بدل ۽ گراں۔  
 بی بی: بالا! اوبالوتر اچون انت، ابا، چون تودت سراں گپ کینے منی لال۔۔!  
 بالاج: اول! ہیچ نہ انت، ہیچ نہ انت۔  
 بالاج: (گوں وت ۽ گپ جنت) لالہ ۽ حون منا گرگی انت۔ من لالہ ۽ حون ۽ گرگ ۽ سوگند سخی سرور ۽ دربار ۽ زرتگ ۽ اے کار منی سراوام انت۔ نہ بختگی وائے تاں کہ اے وام من چہ وتی سر ۽ ایر نہ گیجاں۔ لالہ ۽ ارواح ۽ دیماچہ میار ۽ منی گردن چست نہ بیت۔ چنکہ و ہدیکہ چنت سال وزمانگ انت کہ اے وام منی سرا انت۔ (صابر، 1996)

ہے رنگ ۽ آئی دگہ کسمانکے ”گوہر ۽ درپش“ ۽ ہوار انت کہ ”دل ۽ گل“ ۽ نام ۽ انت کہ ایشی ۽ تہا یک پیر مردے وتی نماسگ ۽ گوں شپ ۽ روج چاپ جاہ (چاپہ خانہ) ۽ کار کنگ۔ آئی ۽ راجک نیست بس یک نماسگے۔ گڈی ۽ آوتی نماسگ ۽ آروس ۽ روت انت ۽ وت تہنا بیت۔ اے کسمانک ۽ ہم چاگرد ۽ یک راستی یے دیم ۽ آرگ بوتگ کہ بنی آدم مدام وتارا جائے نہ جائے ۽ مشکول کنگ لوٹیت۔

غوث بخش صابر کسمانکی نویسی ۽ چاگردی پہنات ۽ بابت ۽ میر بلوچ خان نبشتہ کنت کہ،

”واجہ غوث بخش صابر بلوچی ۽ ہما کسمانکارانی تہاوار انت کہ آہاں بازیں ریڈیائی کسمانک نوشتہ کرتگ عطاشاد، امان اللہ گجی، بشیر احمد بلوچ، عبدالکریم بلوچ ۽ ایندگہ بازیں کسمانکارانی پچی ۽ غوث بخش صابر ۽ ہم پے ریڈیو پاکستان ۽ پی ٹی وی ۽ بازیں کسمانک نوشتہ کرتگ انت۔ غوث بخش

صابرہؒ بازین داستانانی کرداران ء ہم کسمانکی دروشم دانگ انت سک باز دوست دارگ بوتگ

انت" (خان، 2015)

ہے گپ ء واجہ ڈاکٹر علی دوست ہم گشتیت کہ،

"واجہ غوث بخش بلوچی کسمانک نویسوکانی بنداتی لڑے ہوار بوتگ ریڈیو ء ٹی وی ء آئی ء بازین

کسمانکے شنگ ء تالان کنگ بوتگ کہ اودا بلوچی زبان، دود ء ریدگ ء چاگردی اڑے جنجالان ء

جو انیس بیسے ء درانگا زنگ بوتگ انت"۔ (بلوچ، 2015)

غوث بخش صابرہؒ ہر ہمالبزا کی پہنات کہ آئی ء ندکاری کرتگ گوں دل ء کرتگ۔ آئی ء جفاکشی ء

مخت چہ آئی ء ساچشتاں وت پدرانے۔ بلوچی زبان ء کسمانک ء دیمروئی ء کسمانک نویسی ء ردوم دینگ ء واجہ

غوث بخش ء یک بلائیں کر دے است انت کہ دائم یا نگیر بیت۔ لبزانک ء تھا آئی ء جنائیں در شاندا ب ء آئی ء را

بلوچی لبزانک ء جنائیک مقامے بکشتاتگ کہ لس ندکار ء نصیب نہ بیت۔

### گڈی تران:

بلوچی زبان ء کسمانک نویسی ء بندات ہماو ہدی بنا بیت و ہدے بلوچ وتی پہوالی دنیا ء زندگی کنگا بنت۔

ہماو ہدے شپ پاسی ء و ہد پاسی ء حاترا آہانی آس جمور کرتگ ء کسہ گشی کرتگ، رند ء کسہ ء ہمرائی ء ہما کسہ گش وت

ہما کسہ ء کارستانی وڑے و تارا پیشدا شنگ۔ رند ء میر ء سردارانی دیوان ء مجلساں چیزے ڈومب ء کسہ کاراں ہے کسہ

تلو ء سرا کرتگ ء پیش دا شنگ انت۔ بلئے اے درست روایتی ء ہماو ہدے جنگ ء جیرٹھانی بابت ء بوتگ انت۔

بلوچی لبزانک ء کسمانک کارانی و بونگی ء بوتگ ات بلئے ایشانی جوانیں جاہ ء ہندے نہ بوتگ کہ کجا آوت نبشتہ

کرتگیں کسمانکاں مہلوک ء سر بہ کن انت۔ و ہدے ریڈیو پاکستان کراچی ء بلوچی مجلس ء مراگاہ جم کنگ

بوتاں داں کسمانک نویساں اے دور ء وتی کسمانک ریڈیو ء مک ء وتی راج ء مہلوک ء را سرکت انت۔ و ہدے

ریڈیو پاکستان کو سٹے پیج بوت گڑاں ہے کارءرادو بر دوام دنیگ بوتگ ء اے ردء ندرانی یک بلائیں لڑے دیم ء اتک ہمیشانی تہا بشیر احمد؁ عطا شاد؁ امان اللہ گجلی ء غوث بخش صابر ہوار کپتاں گوں۔

واجه غوث بخش صابر ء بلوچی لبزانک ء ہما لہتیں ندراراں یکے بوتگ آئی ء وئی ندراری سرجم ء پہ بلوچی زبان ء لبزانک ء دیمروئی ء کار بستگ پے حاترا آئی ء لبزانک ء درائیں پڑاں ثری شاعری؁ رجائکاری؁ پوکاری؁ ردء بندی؁ یا کہ کسمانک کاری بہ بیت درائیں پڑاں وئی ندرجوانی ء کار بستگ۔ آئی ء زبان ء بابت ء بازیں نبشتانکے و ہدیہ و ہد تاک ء ماہتا کاں چاپ ء شنگ کرتگ۔

چونائی ء آئی ء درائیں پڑاں کار وئی جاہ ء ستا کر زانت بلے آئی ء کسمانک نویسی اے تک ء گیشتر ستائیک انت پر چکہ ہما و ہدیہ کہ کسمانک کاری سک کم بوتگ ہما و ہدیہ واجہ صابر ء وئی ہوش مندی ء سوب ء کسمانکاری ء یک لس دوست کنوکیں چیزے ء حساب ء نبشتہ کرتگ آئی ء نہ ایوک ء وت کسمانک نبشتگ بلکیں اے دگہ سنگت اوں سکین داتگ انت کہ آ اوں لبزانک ء اے پڑے چیزے نہ چیزے نبشتہ بہ کن انت۔ واجہ غوث بخش صابر ء بازیں کتابے اوں نبشتگ کہ ایشانی تہا " نگرہ درنز " ء " گوہر ء درپش " انت کہ ایشانی گیشتر کسمانک یکے و ریڈیو ء جم دارگ بوتگ انت دومی مہلوک ء ہم ایشانی کسمانک سک دوست بوتگ انت۔

شوندات:

- حشر، آغا۔ (2003)۔ ڈرامہ، افسانوی نثر و ڈرامہ۔ لاہور۔، علمی کتاب خانہ  
 پراچہ، ا۔ (2002)۔ پاکستان اردو ادب اور ایل قلم خواتین۔ اسلام آباد۔ نیشنل بک فاؤنڈیشن  
 اختر، ڈ۔ س۔ (2002)۔ اردو ڈرامہ، اردو ادب کی مختصر ترین۔ لاہور۔ سنگ میل  
 شاہوانی، ا۔ ع۔ (2013)۔ بلوچی کسمانک ء تاریخ۔ بلوچی ردا تک ء نوکیں سفر، مرتب۔ بلوچ، ط۔ ح۔  
 کوئٹہ۔ بلوچی لبرائنکی دیوان  
 شاد، ع۔ (2013)۔ کسمانک ماں بلوچی ء۔ بلوچی ردا تک ء نوکیں سفر۔ مرتب۔ بلوچ، ط۔ ح۔ کوئٹہ۔ بلوچی  
 لبرائنکی دیوان  
 دوست، ڈ۔ ع۔ (2007)۔ بلوچی دیوان۔ کوئٹہ۔ گوشہ ادب  
 خالق، ڈ۔ ف۔ (2010)۔ رُنگیں نود۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی  
 صابر، غ۔ ب۔ (1996)۔ گوہرء درپش۔ کوئٹہ۔ بلوچی اکیڈمی  
 خان، م۔ ب۔ (2015)۔ واجہ غوث بخش صابر ء از مء چیزے پہنات۔ نوشکی۔ ماہتاک بلوچی زند، فروری  
 بلوچ، ڈ۔ ع۔ (2015)۔ بلوچی زبان ء نامداریں نبشتہ کار، زانت کار ء شاعر غوث بخش  
 صابر۔ نوشکی۔ ماہتاک بلوچی زند۔ فروری



## بلوچي ليزانڪ ۽ ردوم

ڏاڪٽر رمضان بامري

اسسٽنٽ پروفيسر، شعبه فارسي، جامعہ ڪراچي، سندھ

ڏاڪٽر لياقت سني

ايسوسي ايٽ پروفيسر، شعبه براهوي، جامعہ بلوچستان، ڪوئيٽه

### Abstract

*Balochi Language belongs to the Iranian group of the Indo European Language family. Balochi is a North Western Iranian Language, but is nowadays spoken in the south western corner of Iranian Linguistic area. Balochi is the language of the Baloch people. The great majority of whom live in the Balochistan province of the Pakistan, a considerable number also lives in the Punjab and Sindh, a large group live in Karachi, Pakistan, as well as in south east Iran in the province of Sistan-o-Balochistan, a small group in Helmand and Nemroz provinces of Afghanistan, Gulf States and south parts Mari province in Turkmenistan.*

*Balochi has a great similarity with the Iranian branch of the Indo European language family, the most related language to Balochi from this group are Kurdish, Lori, Dari and other north west Iranian languages, Persian, Pashto, Tajiki, Soghdi and other east Iranian language.*

گچين ليزن: بلوچي زبان، زبان ديتر، ليزانڪ، عشقيه شاعري، رزميه شاعري

بلوچي زبان ۽ بندات ڪڍي بوتگ؟ اے بابت ۽ پٿر ٽيپو پولي ڪارڪي آسره ۽ نه رستگ انت، بلتے اے گپ گونشنگ بوت کنت که هما اندازگ ۽ بلوچ راج ۽ راج ديتر کو هن ۽ قدیم انت، هے کچ ۽ کساس ۽ بلوچي زبان ۽ راج ديتر انت۔ پر چا که بلوچ راج ۽ راج ديتر اے گپ ۽ پڌر کنت که بلوچ ۽ چي۔ بنگيچ ۽ کي بدلي وسدلي ۽ گول بلوچي زبان ۽ گپ جنگ۔ چي مروچيگ ۽ دو هنر پنج صد سال پيش ايران ۽ سرڌگار ۽ هھا منشي کهول ۽ حاکمي

بوٲگ۔ ۵۵۰ سال پیش ٲہ مہتریں عیسیٰ مسیح ۽ داں مزن اسکندر ۽ دست ۽ گڈی بادشاہ دارپوش (داروش) ۽ شکست بزوں پرورش ورنگ ۽ ۳۳۰ سال پیش ٲہ مہتر عیسیٰ ۽ ایران ۽ ہجانشانی بادشاہی بوٲگ (ہاشمی، 1986)۔ آیوں کہ ہما زبان کارمرزکنگ ما آیوں ٲاریں گڑاگندیں کہ گیشتریں جارپارمان بیستون، تلار، نقش رستم ۽ تخت جمشید ۽ سرانہشتہ، درست آیانی ماتی زبان ۽ آنت۔ ہما کلبیں کتبہ کہ کورش (کوروش)، دارپوش (داروش) ۽ پرمان ۽ پدانہشتہ یا کہ نقش کنگ بوٲگ انت، ٲہ آیوں زانگ بوت کنت کہ ہجانشی بادشاہ ۽ آیانی پیریناں کجام زبان ۽ گپ ۽ تران کنگ ۽ آیانی دور ۽ بارگ ۽ دربار ۽ زبان ٲہ بوٲگ۔

بلوچی زبان ۽ کوہن ۽ قدیم ترین درور ٲہ ہبے سنگ ۽ کتبہاں دست کپیت ۽ اے بلوچی زبان و ادب ۽ کوہن ترین یادگار زانگ بنت۔ کتبہانی سرانہشتہ کنگیں درستیں لہزنانگوں خط میخی ۽ نقش سنگ بوٲگ انت، ایشانی کچ ۽ کساس بازانت، بلنے پٹ ۽ پوکاراں درستی ۽ سرجمی ٲارسد لہزن ۽ آیانی لغت درجنگ آنت۔ آ کتبہانی سرانہشتہ ایں لہزن ٲو اے وڑا آنت (بلوچی سرٹیکٹ کورس، 2008)

دھیو بز انکہ ڈیہہ

نپا۔۔ نمائنگ

پیتا۔۔ پت

ماتا۔۔ مات

ہنیتا۔۔ است اتنت

می۔۔ مے

توم۔۔ ٹھم

دروغنه۔۔ دروغ بند

اے وڑیں گیشتریں لہزن کہ آیانی لڑسک دراج انت، سنسکرت، اوستا ۽ اے دگہ زبانوں کارمرز بوٲگ آنت، روج ۽ مرچی بلوچی زبان ۽ ہم گوں کہ بدلی سدلی ۽ کارمرز بوٲگ ۽ آنت۔ اوستا ۽ تہا ”دروج“

بزاں دروگ بندء بزانت و معناء انگ، بلئے چریشیء ابید دروج اوستاء تہادگہ ہم معناء بزانتء ہم کارمرز بوتگ، چو کہ بے دین، منافق، بدواہء بزانتء ہم سک باز کارمرز بوتگ، دگہ ہمے وڑیں لبزے کہ اوستاء باز کارمرز بوتگ آدروہ انت، اے لبزروجء مرچی ہم بلوچیء گوں ہمے توارء ہمے بزانتء کارمرز بوتگء انت۔

مرد میاراں ماں چادرء بندیت

نامرد میاراں ماں نیم راہاں دُروہ انت (شاد، 2002)

دگہ جاہے گوشت:

من جبرگت چہ احمق دُروہانی دلء

دل چیشیدائے نالے پہ گلء (پدا ہمیش، تاکدیم، 30)

بلوچی زبانء لبز انکء دیمروئی چہ ہماز مانگء۔ نگیج بوتگ کہ اوستاء فرس قدیم بزانتہ کو نہیں فارسی زبانء دیمروئی کنگ اتء صحنشی بادشاہانی دورء بارگ بوتگ۔ آیاں وتی یادداشتء مارشت سنگء کتبہانی سرانقشء نگاروتی ماتی زبان بزانتہ بلوچیء کش اتگ انت۔ اگاں ما بلوچیء کو نہیں دورء شعرانی سراکسانیں چشائے بدیںء بچاریں گڑا پدربیت کہ بلوچی لبز انک یک چول جنوکیں دریائے، آئیء ہزارانی ہزار بلکیں بے کچء کساسء شعر ہست انت۔ اگاں ما اے شعرانی از می رہندء چارء تپاسء بہ کنیں گڑا گوشتگ بوت کنت کہ بلوچی زبانء لبز انکء شعرانی پنج تہر انت (محمد خان، سال ندارد)

1- تمثیلی تہرء شعر

2- غنائی تہرء شعر

3- پہلوانی یا جنگلی تہر ءِ شعر

4- پنت و نصیحت ءِ تہر ءِ شعر

5- ستاءِ توسیپ یا کہ مدحیہ گوشئی ءِ تہر ءِ شعر

ہر زبان ءِ لبزانگ ءِ بنگلجی مڈی شعری تہر آنت۔ بلوچی زبان ءِ ہم کو ہن تریں تہر شاعری انت۔  
اگاں ما بچاریں زانگ بیت کہ پنچیں تہرانی تہا اولی سئیں تہر چوش کہ تمثیلی، غنائی، ءِ پہلوانی شعر کو ہن تر  
آنت ءِ رندی دوئیں تہر بزاں کہ پنت ءِ نصیحت ءِ مدحیہ گوشئی (توسیپ ءِ ستائی) ءِ تہر رند ترا گوشگ بوتگ  
آنت۔

تمثیلی شعرانی تہا واقعہ نگاری بنیت تہنا واقعاتی شعرانی تہا بیان کنگ بنت۔ شاعر چہ وتی نیمگامی و  
گیشی نہ کنت دانکہ آئی ءِ یک آسر ءِ انجامے ءِ سینیت۔ اے رنگیں شعرانی تہا شاعر یا کہ گوشوک ءِ نام ءِ پدر  
بوتگ المی نہ انت، چو کہ گوہر ءِ ہرانی شعر انت یا دوداءِ بالاج ءِ شعر انت کہ آچو اے وڑا بندات بیت (پدا  
ہمیش، تاکدیم، 38)

ہر چہار مہتراں کانیناں

راجی وا جہاں جو انیناں

دودامے پس ءِ مسکانی

رُنگر اہاں مرو چو ٹیناں

دومی غنائی شعر انت، غنائی شعرانی تہا شاعر ہما جزبگ ءِ مارشتاں وشئی ءِ شادہ، غم ءِ اندوہ، درد ءِ دوراں  
، وتی شعرانی تہا ہما وڑا ماریت ءِ چاریت، ہما وڑا بیان کنت۔ ہانی ءِ چو کہ بہشتی حورے ءِ گندیت ءِ دُنیا ءِ دُر ستیں  
شر رنگیاں وتی دل ءِ مراد ءِ آئی ءِ تہا پولیت ءِ آئی ءِ ستاءِ کنت۔ غنائی شعرانی تہا عمر ءِ ماہو، شے مرید ءِ ہانی،

شہداد ء ماہناز، لڈء گراناز ء عشقیہ شاعری ہم کانت۔ چریشاں شے مرید ء ہانی ء شعرانی لہتے گال اے وڑا  
انت۔ ہانی گوشتیت (مری، 1982)

نوداں گوں شمانت انت  
بل ات گوارگاں زیناں  
گواراں بئیت زراں سوریناں  
اودامکہ ء در بند ء  
مین ات نوہتاں شے یزگاں  
ساہیل اش بہ بئیت نیمروچاں  
شے ماں چاکری ہر جان انت  
شو میں ہانی ء سے روچاں

دومی نیمگا شے مرید گوشتیت (شاد، 2002)

مکہ ء در بند ء کپوت پریاتاں مکن  
نالگ ء زنگاں گوں منی بالاد ء مجن  
سر منی شید انت پہ آگندیم گونگ ء  
چاکر ء ماڑی ء ہمالڈ وکیں گل ء

گندگ بیت کہ اے شعراں کوہنیں بلوچی لبز انک ء تھا کہ غنائی شعرانی قدر ء کئیلوہست انت،  
مز نہیں کچے ء ہست ء موجود انت۔ غنائی شعر تہنا عشقی شعراں گوٹنگ نہ بیت۔ ہما در ستیں شعر غنائی انت  
کہ آیانی تہاند ہی بزاں نیک راہی جزبگ، وطن دوستی، عشق ء کینگ ء کست، بشن ء ارمان، گرانیں غنائی  
در شان کنگ، ء اے دگہ ہے وڑیں مارشت بیان کنگ بنت۔ بلوچی کوہنیں شعرانی تہا ایشانی بازیں مثال ء

درور هست انت۔ چو کہ ٹلانور محمد بمپشتی ۽ سردار علم خان ۽ شعر کہ آئی ۽ تہا شاعر زیادہیں غم ۽ اندوہاں بیان کنت۔ بڑمان ۽ ارمان کنت، کینگ ۽ کستاں بیان کنان ۽ دڑائینیت (مری، 1962)

زری نوداں رواں بہ بے گوں شتاب ۽

منی حالاں برات گوں مستطاب ۽

دلوں داغ انت چو سچی نہیں کباب ۽

جگر آزدہ انت کارچ گوں قصاب ۽

دگہ جاہے نامداریں شاعر ملافاضل وتی غم ۽ اندوہانی نقشہ ۽ چو اے رنگ ۽ کشیت (شاد، 2002)

شپ کہ چار پاس انت، غم چار قسم ۽ گوں من انت

جزم زاناں کہ گوں دگہ بچ مرد ۽ نہ بنت

قسمے چہ یعقوبی خیالاتاں زیات ترانت

قسمے چہ گران باریں گراہاں سنگین ترانت

قسمے چہ نوک چہریں فلک تراشاں تیز ترانت

قسمے چہ باد ۽ گرمسکی حوچاں زیات ترانت

اگاں چارگ بہ بیت کو نہیں بلوچی لہزنانک ۽ رنگ رنگیں غنائی شعر هست انت، بلینے ہما شعر کہ

پہلواناں گونہنگ انت، آیانی تہا بلوچی لہزنانک گوں سر بلندی ۽ شاہیگانی ۽ گیشتر جلوہ دنت۔ پہلووانانی شعر کہ

مے پیرینانی جنگی سپت انت کہ چہ آیانی وسیلہ ۽ بامردی، زہم جنی، بور سواری، آیانی زند ۽ جاو ۽ واقعہ، مارا سر

بوٹگ انت، ہے شعرانی تہا نبشتہ انت۔

یک شخصے یا کہ یک قومے با مردی سرچاری، جنگی کارستاں ہوار آیانی دودے ریدگ، فکرے سسا، علم زانتے ترجمان انت۔ اے رنگیں شعرانی تہاشاعر اش کنگیں یا کہ نبشتہ کنگیں کسہاں کارداریت کہ آیانی تہا پیشگیس مردانی پہلوانی، جنگ، سرچاری ءے بے حسابیں جہدے کوشستانی حال بیان کنگ بوتگ انت۔ ادا پہلوانی شعر گوں تمثیلی شعر اں تاکہ حدے ءے کچھ ءے ہمرنگ بوت کن انت ءے گوں غنائی شعر اں چٹ جتا انت۔ چیا کہ غنائی شعرانی تہاشاعر وتی مارشت ءے جذباتاں ءے ہے وڑا آوتی غم ءے اندوہاں بیان کن انت ءے پہلوانی شعرانی تہا اے وڑا بوت نہ کنت۔ پہلوانی شعر دو وڑا گوشگ بنت (بلوچ، 1967)

یکے بنیادی (ہنگیجی) ءے راجی شعر دومی خیالی (لس ءے مہلوکی) یا کہ عوامی اصطلاح ءے ”وت گڑیں“ شعر بنیادی ءے راجی شعر ہمانت کہ چہ آیانی گوشگ ءے یک قومی ءے راجی شان و شوکت (عزت و شرف) ءے آئی بنیادی پہلوانانی برز ءے مڑا داریں کارست ءے حال زانگ ءے پدربہ بنت، چوشکھ میر چا کر ءے میر گوہرام ءے حمل ءے جیند ءے دگہ سرچارانی بازیں شعر انت۔ یک جا ہے میر چا کر گوشگ (مری، 1962)

بیات منی رند ءے بارگیس بوراں  
 ڈکت بدے ات شیرازی لڑیں تیگاں  
 ہگل ءے پادریماں مزار یگاں  
 مارا قول انت پیشی مرتگیس پیراں  
 کہ دلیء نقشیں گوا تگر ءے زیریں  
 چل ہزار رند ءے چل ہزار را پگی  
 پنجاہ ہزار لاشاری بہادریں  
 سی ہزار نوہانی مزن ز ہمیں  
 چا کر ءے میرا ہیں سر ءے گون انت

حمل جیند کلمتی ہوت پر تگی زانی جنگ و شہید کنگ بوت۔ آئی و ہتے شعر چوش انت (پدا ہمیش، تاکدیم

(129)

شما سلا ماں منی کہیں ماتی و بدایت  
 حمل دو بر نیت تئی کلائی دپ و  
 پہ منی شام و، مہلبیس گندیم و مہ دُرش  
 پہ منا آپ چما شیر کنڈاں میار  
 پہ منی بور و پتگیں رو بنداں مہ رنج  
 حمل و مرگ و سے و چار چیز و گل کنگ،  
 یکے گریگ و شیراں، دومی کو ہی پاچناں  
 و سیمی مڑاں بوراں جنگ و تانگاں

پہلوانی شعرانی تہا دومی طرز و شعر حیالی انت اثنانی تہا شاعر آزاد انت، پہ وتی دل و میل و قصہ آں  
 کاریت، اے رنگیں شعر اں مذہبی (نیکرا ہی) پہلوانی شعر ہم گوشت کنیں چو کہ محمد حنیفہ و شعر انت۔ چارمی  
 پنت و نصیحت و شعر چو کہ ملا قاسم مندی و پنت و نصیحت و پنچھی مدحیہ شعر انت، چو کہ ملا عبدالنبی و مدحیہ  
 شعر، سردار سید خان و ستائش و اے رنگیں شعر اں کو ہنیں بلوچی لہزانگہ انچو سپہ دار و جلوہ ناک کنگ کہ  
 آئی و ستا و توسیپ چہ بیان و ڈن انت۔



شونداٽ:

- هاشمي، سيد ظهور شاه (1986)، بلوچي زبان وادب کي تاريخ: ايڪ جائزه، ڪراچي  
 بلوچي سرٽيفڪيٽ ڪورس، (2008) مرتبه، سيد هاشمي ريفرنس لائبريري  
 درپشوكين سُهيل، (ملافاضل)، ردءُ بند، فقير شاد (2002)، آزاد جمال ديني اڪيڊمي، ڪراچي  
 درپشوكين سُهيل ٽاڪديم 30  
 طاھر، محمد خان، (سال ندارد) بلوچي زبان ۽ ٻنڙ دوم، ڪوئٽه، سال ندارد، ٽاڪديم 193  
 طاھر، محمد خان، ٽاڪديم 38  
 مري، شير محمد (1982)، بلوچي قديم شاعري، ڪوئٽه  
 ميراث، ردءُ فقير شاد، ڪراچي  
 مري، جسٽس خدا بخش (1962)، قديم بلوچي شاعري، ڪوئٽه  
 ملافاضل، درپشوكين سُهيل ردءُ بند فقير شاد (2002)، ڪراچي  
 بلوچ، سردار خان (1967)، تاريخ ادبيات بلوچي، ڪوئٽه  
 مري، جسٽس خدا بخش (1962)، قديم بلوچي شاعري، ڪوئٽه  
 مري، جسٽس خدا بخش، ٽاڪديم 129

## بلوچي زبان ۽ بتل ۽ روايت ۽ ارزشت

زاهد حسين دشتي

لکچر ر شعبه بلوچي، جامعہ بلوچستان، ڪوئيٽه

دردانه مولا بخش

لکچر رهسٿري، گورنمنٽ گرلز ڊگري ڪاليج، سيٿلائٽ ٿاڻون، ڪوئيٽه

### Abstract

The Balochi proverbs play a pivotal role for the construction of knowledge in the society, because these are developed from the social and normative structure of a society. Balochi Proverbs are the capsules of human wisdom, because these represent the idol aspect of culture and thoughts of a society. The purpose and importance of Balochi proverb (BATAL) in Balochi language, literature and Baloch people to highlight the proverbial wisdom. This research article focuses importance, tradition of Balochi proverbs.

گچين ليزن: بتل، گيدي ليزانڪ، سرگوست، زندمان

پڄار:

بلوچي بتل گيدي ليزانڪ ۽ هما بهر انت ڪه آئي ۽ مانا ۽ بزانت راستي، شاهگاني ۽ شير ڪن ۽ ووش انت۔ پر چا ڪه بتل گيشتر ڪو اسيں مردمانی مارشت ۽ سرگوست انت، بلوچي بتل بلوچ چاگر دء بے درورين مڏسي ۽۔ اگاں ما بلوچ راجے ۽ زندمان ۽ زانگ ۽ سرپد بونگ لوڻين گڙدرستاں چه گيسن پيسر ۽ مارا آئي ۽ بتلانی سر ۽ چار ۽ تپاس ۽ چشانڪ دنيگي بيت۔ چه بلوچي بتلانی زانگ ۽ ما بلوچ راج ۽ سياسي، مالي ۽ چاگردي سر ۽ پُراني بابت ۽ سرپدي گريں۔ بتل هما مردمان جو ڙکنگ ۽ روج دانگ انت آزانڪار ۽ ڪواس بوتگ انت۔ بلوچي بتلانی تپانگ ۽ پداے گپ ۽ تچڪ انت ڪه بلوچ راج سک ڪو هن ۽ ڪد يمين راجے ۽ آئي ۽ تب ۽ مزاج، روايات ۽ زند ۽ جاور جتا انت۔ هر زبان ۽ اگاں سيل ڪنگ به بيت ته آئي ۽ ڪلا سيڪل تک ۽ بهر جتاين ارزشت ۽ بستار ۽ واهند انت ۽ هي ۽ وڙ ۽ بلوچي

زبان ۽ تها بتل ۽ وتی جتائیں ارزشتے است انت، پرچیکه پیسر ۽ زمانگ ۽ بتل په دیوانانی وش کنگ ۽ حاترا گنگ بو تگ انت، بلئے نو کیں زمانگ ۽ بازیں نبشته کار ۽ شاعران وتی شعرانی بر اهداری ۽ حاترا بتل کار مرز کنگ، منی خیال ۽ اگاں زبان ۽ تها بتل مه بیت گڑا آئی ۽ مثال چو جسم ۽ انت که آئی تها ارواه مه بیت۔ بتل ۽ روایت ۽ ارزشت دگنیاء درائیں زبانان است انت، بلوچی زبان ۽ لبز انک ۽ هم بتل ۽ روایت چه بلوچ ۽ بند پتر ۽ رواج گپتنگ ۽ پیدا ک انت۔

*"The use of proverb is like saying deals with questions concerning the same themes as a folk narratives research in general. selective memories reconstruction of experiences, explaining and reasoning about the past , giving instructions in warning for the future , encouraging or amusing each other etc. the speech where proverbs are used and its mode of rationality differ from logical scientific argumentation. The point is in the narrative strength of proverb in social contexts. Proverbs are multi-functional and flexible instrument of every day reasoning, although they may maintain solidified attitude or traditional modes of thoughts of certain culture"* (lauhakangas 2007, p:77)

بتل ۽ روایت ۽ ارزشت دگنیاء درائیں زبانان است انت، بلوچی زبان ۽ لبز انک ۽ هم بتل ۽ روایت چه بلوچ ۽ بند پتر ۽ رواج گپتنگ ۽ پیدا ک انت۔

*"use of proverb and narrative thoughts probing process in real situation has a lot to do with molding and modifying the truthfulness of proverb through narrative ways to analyses the situation in order to act at least to react"* (Lauhakangas p:77)

بلوچی بتل گیشتر ناوانده ۽ لس مردمانی پیدائشت انت ۽ په هر روچی ایس زند ۽ جاورانی ردا رواج گپتنگ ۽ پیدا ک انت۔ بتل بلوچ راج ۽ میراث انت۔ هے راجی میراث ۽ تها سهر اکر تگلیں همروچی نند ۽ نیاد، گزر ۽

لوٹ ء بابت ء شون دا تگلیں جاورد رانت۔ بلوچی بتل بلوچی زند ء راج ء ہر تک ء پھنات ء شون ء دینت ء بلوچ راج ء ہر لوٹ ء گزر ء پیلو کننت۔ چوننا ہا ہے راجی پکر چہ بتلاں ابید کو ہنیں مذہب، وہم، رسم ء رواج، دودمان، چانچ ء قصہ ء شازی ء پدربوت کننت بلے راجی پکر ء سہرا کزگا بتل ء مز نیں کر دے۔ پرچہ کہ بتل زبان ء پیدار کشتی ہمراہ انت۔ بتل ء ارزشت ء رد ء دگہ حیا لے اے وڑ ء انت۔

"ہزاروں کہاو تیں اور ضرب المثل وغیرہ بلوچی زبان کی زینت ہیں اور جوہر مہذب و باشعور بلوچ کی زبان پر رواں دواں رہتی ہیں۔ جب آپ بلوچوں کی کسی سنجیدہ مجلس میں بیٹھنے کا اتفاق ہو تو وہاں پر بلوچوں کی زبان سے بات بات پر ایسی ضرب المثل و کہاو ت پھول کی طری جھڑے ہوئے دیکھیں گے۔ جو ہر محل اور واقعات و حالات کے مطابق ہوں۔ اس سے ایک سخن شناس بخوبی اندازہ لگا سکے گا کہ اس زبان میں جسے پس ماندہ اور غیر ترقی یافتہ کہہ کر نظر انداز کیا جاتا رہا ہے۔ کتنی فصاحت و بلاغت اور گہرائی و گیرائی ہے۔ اس کا دامن کتنا فراخ اور اس کا انداز بیان کتنا دلکش اور دل آویز ہے۔" (مری، سال نیست۔ تاکدیم 14)

ڈاکٹر مالک ء بتل ء ارزشت ء بابت ء نبشتہ کرتگ کہ،

"بتل انسانے مچی ء نزانت ء پکر ء میٹرگ ء جہانگیریں درشانے پشکا ہمک دور ء باریک ء کجام ہم رنگیں گپ ء تر بے ء بیان ء کار مرز کنیں بتل باز بر ء وتی پزدر ء چہ آزاننت، پرچیکہ راجد پتر ء باورا سد کیں سر پدی ء کس نہ کننت کسے ایشانی نوکیں پزدر ء معناء اوں نبشتگ کت نہ کننت پرچاکہ بتل باز بر ء وتی دور ء باریک ء چہ آزات بنت ء جہانگیریں درشانی ءے بیت دنیا ء کہن تریں لبز انک مصر ء لبز انک انت کہ اوداسنگ ء دیوالانی سرانویسگ بوتگ انت کہ ایشان ء افورزم ء نام دینگ بوتگ رند ء اے تہریونان ء بطراط، فرانس ء بیکن ء وتی زاتی تخر بتانی تہاکار گپنگ بتل ء پزدر ء بابت ء بازین راجی ء ربیدگی ویل اندیم انت، چوننا بتل ء ارزشت دنیا ء درائیں زبانانی تہا است انت، ہے حساب ء بلوچی زبان ء ایشی ء ارزشت چہ دنیا ء درائیں زبانان گیسق انت بتل بندر ء کماش ء پیرزالان گشتگ انت، بلوچی بتلانی سک کم کتاب چاپ ء شنگ بوتگ، بلوچی بتل ء گالریچان ء

کتاب ۽ دروشم ۽ چھاپ کنگ سک المی انت کہ چه بیگواہی ۽ رکننت (بلوچ 2012). تاکدیم  
(73،

ہمک راجانی وڑا بلوچی لبز انک ہم چه بتلاں سر رتچ انت ۽ زند ۽ چشیش پڑے نیست کہ آئی بابت ۽  
بتل گنگ نہ بوتگ۔ بلوچی شاعری ۽ بتلانی کار مرزی ۽ روایت سک بازنت۔ بلوچی بتل وتی رنگ ۽ دروشم ۽ وتی  
مٹ وت انت۔ انچوش کہ مالیاتی ۽ مالداری، دود ۽ ریدگی، بے کردی، وت گلانی، بہیلی، دست پچی، بے  
کاری، دروگ ۽ بٹاک، جان دڑی، بزدلی، بدل ۽ باندات، بیر ۽ بیر گیری، جہد ۽ کوششت، دوستی ۽ مہر، سنگتی ۽  
دوزوانی، تپاکی، قول ۽ کرار، ملک دوستی، شر کاری ۽ شر کاری، پوتاری، زانتکاری، پلینڈی، راستی، سہر، سور ۽  
سانگ، زالبولانی شرپ ۽ دگہ بازی بن گیانی سرا بتل گو شگ بوتگ۔ بتل وتی بزانت ۽ زانت ۽ رد اجتائیں بستار  
۽ آرزشت ۽ واہند انت۔ بدل خان ۽ حیال اے وڑ ۽ انت۔

" According to Badalkhan batals are waššgappi (sweets words) because they constantly insert batals in their speeches at appropriate places which considered to be "the flavor of talk" ( habar ey tām ) ( Badal khan 2011. p,4)

بتل وتی راج ۽ تب ۽ پکر ۽ شوندار انت ۽ زبان ۽ گپ ۽ تران ۽ تاملار کنت۔ بتل چه جو انیں معناء  
خیال ۽ چکاریں گال ۽ گشتن انت۔ اگاں زبانی ۽ تہا بتل مہ بیت تہ آئی ۽ درور چو ہما جسم ۽ انت کہ آئی ۽ تہا ارواہ  
میت۔ چو ہما تہاریں شپ ۽ انت کہ اودامہ میت، چو ہما بنشانک ۽ انت کہ آئی ۽ تہا مانا میت۔ بتل ۽ زبان چه بنگیج  
۽ ہور ۽ ہمگر نچ انت۔

بلوچی لبز انک ۽ زبان ۽ پراہ دامنی ۽ بلوچ راج ۽ کہنی ۽ مزن شانی ۽ باروا اگاں کسے زانگ لو میت تہ آئی ۽  
شر تریں شوندار ی چه آئی ۽ بتلاں بیت۔ بلوچی بتلانی چارگ ۽ ٹپاسگ ۽ پد بلوچ راج ۽ بند پتر، دود ۽ ریدگ،  
تب ۽ مزاج، قدر ۽ کیلو ۽ سر پدی بو نیگ ۽ مکک رسیت۔  
شعیب شاداب نمبشنتہ کنت،

بتل ہم روچی گپ ء ترانانی تہاپہ درور کارمرز کنگ ء بیان کنگ بوٹگ آنت۔ اے گیشتر ناواندگ ء کم وانندگین ہماقدامت پسندیں مردم کہ ایوک ء گوں چاگرد ء آئی ء زانش ء معیار بیت گوں بتلاں مثال دنت یا تہناوتی چاگرد ء مردماں گوں وتی زبان ء بتلاں درور دنت ماں نوکین دور ء علمی عہد ء وانندگیں ء دیروئی دوستیں طبقہ وتی گپانی منائینگ ء حاترا بازیں میان استمانی فلاسفرانی فلسفیانہ گشتناں ماں وتی گپ ء ترانانی تہاپہ حوالہ پیش کن آنت داں کہ چاگردی دیروئی ء حاترا نوکین علمی سنج دیما برو آنت۔ انچو کہ مردم ء علم دیما روان کنت انچو آبتلانی کارمرزی ء ویل کنان کنت ء یہ وتی گپتارانی جوان کنگا علمی گالبند ء گالرد ء گشتن دوست داریت پیشکا بتلانی کارمرزی تہنا کم علم یا بے علمیں مردمانی تہاپشت کپ آنت۔ (شاداب 2012، تاکدیم 79-80)

بتلانی کارمرزی پد منتگیں راجانی تہا گیشتر گندگ ء کیت ء دیما منتگیں راجانی پکری سکینانی وسیلہ دگر آنت۔

”بتل کہ نوک آوکین نسلانی رویہ آن جوڑینوک آنت نہ گو سنگیں دور ء باری ء راج ء نک ء کہولانی بازیں شے ء کہریانی باروارویہ آل دی شون دینت، اے گالواریک نیم وانندگیں یا کہ چہ وانگ ء زانگ ء چٹ زبہریں راجے ء تہا گیشتر است آنت۔ جاہل ء بے علمیں راجانی تہا بتل یک پیسے حاکمی کن آنت ایسانی کارمرزی ء رواج ہنکر باز آنت کہ یک راجی گرو داری گلے ء پیما محکم آنت۔ کو نہیں راجانی تہا علم ء زانت ء کمی ء سبب ء بتلانی ارزشت سک مزن آنت، ہر چند کہ تہذیب ء تمدن دیروئی کنان آنت بتلانی زوردی کم یوان آنت۔ (ندیم، 2010 تاکدیم 15)

بلوچ راج باز کو نہیں بند پترے ء واہند آنت ء بلوچ دود ء ریدگ ہر وڑیں مڈیاں سر رتچ آنت، بلوچی بتل ء مزنیں گنج جم کنگ بوٹگ ء انگت بازیں بتل کماش ء پیر زالیں مردمانی دل ء آنت کہ آیاں کتابی رنگ ء آرگی آنت۔ شاعر اں بے حساب ء بتل ماں وتی گپتارانی تہا کارمرز کر تگ آنت۔

پراہ ء شاہگانیں زبان چہ بتل ء چکار آنت۔ بلوچ چاگرد ء تہا بتل حاصیں ارزشتے داریت۔

"ہمازمی بستار کہ بلوچ چاگرد ۽ بتل نیگ انت ایند کہ تہرانی تہانیمت انت زندمان ۽ درائیں پہناتانی سر بلوچ ۽ گور ۽ بازیں ۽ پر معنائیں بتل دست کپنت اگاں اے گراں بہائیں مڈیاں یک مزنیں بہرے چہ پٹ ۽ پول نہ کننگ ۽ پد نہ جنگ ۽ سب ۽ بیگواہ بو رگا انت۔ بتل انگت ہزارانی حساب ۽ راج ۽ دل ۽ نکش انت ۽ کار مرز بو رگا انت اگاں ما بلوچی ۽ بتلانی سراگوں ارتی ۽ بچاریں تہ مارا اے گندگ ۽ کیت کہ بلوچی ۽ بتل انچوشکہ شیر کن ۽ تامدار انت ہے بیم ہمسنگ ۽ ہم زیل انت ایسانی معناء پہ ملسد پراہ ۽ شاہگان انت بلوچ دائیں پد منتگین راجے کہ مدام گوں سکی ۽ ججالاں دچار بیتگ برے گوں یک مصیبتے آئی سرا انگلگ انچین و ہد ۽ توپان ہارانی ار جان بوتگ انت جنگ بندر ۽ گوں بلوچ ۽ زند ۽ ہمگر نچ انت گوں دژ مناں بہ بیت یا کہ گوں وتی براتاں بہ بیت اے راج ۽ جنگ ۽ وتی دل نہ رنجینتگ چشیں گرانپانی سرا آئیگ ۽ گوزگ پہ آئی زند ۽ وتی تجربت ۽ احساس بتلانی داب ۽ دیما آرتگ انت۔ جنگ ہما کہنیں گد انت کہ چانکے تچک ۽ نہ روت ماں دپ ۽ جنگانی بٹاک وش انت ہما مردم کہ سیواں بیانت گوزیت امروزر گامانی، گریب ۽ شاہ ۽ وارانہ سال گوزنت شد تنگین مردنہ اوست انت، پنگیں ہور کہ مچ ایت گڑا گوات ۽ نہ داریت ہور ۽ مرگ ۽ ڈاہ نیت، نادرانی کیت چو بور ۽، روت چو مور ۽۔ (رحیم، 2017 تا کدیم، 9)

بتل چہ سرگوست ۽ تجربتاں سرتچ انت ۽ زند ۽ ہر گران ۽ ووشیں جاورانہ درشانی ۽ کن انت۔ ہے وڑ ۽ بتل راج ۽ زند ۽ درائیں تک ۽ پہناتان پد رکت۔

"دنیا ایک تجربہ گاہ ہے اس دنیا میں حالات و واقعات کے ساتھ ساتھ انسان کے ساتھ مختلف معاملات میں مختلف طرز کے نتائج برآمد ہوتے ہیں اور ان حالات و واقعات میں کامیابی اور ناکامی کی ضرورت میں ایسی باتیں بزرگ بطور ضرب المثل نکالتے ہیں جو اپنی دنیا تک قائم ۽ دائم ہیں ہر زبان میں بزرگوں نے ان واقعات، حالات اور معاملات کے ساتھ ضرب المثل کہے ہیں

اس طرح بلوچ بزرگوں نے ہزاروں کی تعداد میں ضرب المثل کہے ہیں اس لیے انکی ضرب المثل سے مشتہ نمونہ پیش کیے جاتے ہیں " (نوشیروانی، سال نیست، تاکدیم 5)

ماں بلوچی زندمان ء درائیں پہناتانی سرا بتل گشگ بوتگ۔ زندمان ء راجی تک ء پہنات بہ بیت یادود ء ریدگ، اقتصادی بہ بیت کہ نفسیاتی درائیں نکاں بے حسابیں بتل گشگ بوتگ آنت بے کاری ء جان دزی، دروگ ء بٹاک، و تگلائی ء موت ستائی، بے کردی ء بے توکلی، بہیلی ء کنجوسی، بے دلی ء بزدلی، ہوری ء تپاکی، یاری ء سگتی، قول ء قرارانی پاسداری، ملک ء وتن ء گوں دوستداری، شرکاری ء شرکاری، و تسریں گپ ء پوتاری، بودناکی ء زانینکاری، تجھی ء زانینکاری، سحر ء سامڑی، سور ء سانگ، جنین آدمانی گرانی ء سکی بزاں زندمان ء درائیں سیاہگانی سرا بے حسابیں بتل است آنت پہ درور چیزے بتل دیماکاراں۔ چشیں بازیں تهرانی سر ء بلوچی ء مارا ہرانی حساب ء بتل دست کپنت کہ اگاں یک یک بن گپے ء سراہے پیم جتا گپ کنگ بہ بیت گڑا منبٹانک و ت کتابے جوڑ بنت پمشکا من گشاں کہ پہ دودانگ ء اشارتے باز انت پہ درور ہے باز انت۔ (رحیم، 2017، تاکدیم 10)

بلوچی بتل بلوچی زبان ء جوان ء اہم ترین بہر انت۔ چہ بلوچی بتل ء بلوچی زبان ء کہنی، پراہی ء شاہیگانی ء بابت ء زانگ بوت کنت۔ بلوچی بتل بلوچی زبان ء بلوچ دودمان ء آدینک انت کہ چہ ایشی ء بلوچ ء بند پتر، دودمان، رسم ء رواج، تب ء مزاج نفسیات پدربنت۔ دنیا ء درائیں زباناں بتل ء روایت ء کارمرزی گندگ بیت ء بتل ہر زبانی جلوہ ناک، ڈولدار، مانادار، ء ہما زبان ء گشوکانی تب ء مزاج ء بند پتر ء شوندار انت۔ چہ بلوچی بتل ء بلوچی زبان ء مزاج شنائی ء برابرداری ء بابت ء زانت رسیت۔ بتل ء زبان سادہ ء آسان انت، بتل دراجیں کہ ء واقعہ ء آسرا انت کہ چہ بازیں دور ء زمانگانی تجربتاں پد جوڑ بوتگ ء رواج کپنتگ، راجانی سراہر وڑیں دور ء جاور کانت، انچوش کہ جنگ ء مڑ، شُد ء ڈکال، گرانی ء وش، آشوب، شدت ء ناتپاکی ء دگہ بازیں جاور، ہے گندگ ء مارگانی آسرا آسانی بنیاد، راستی، تجربت، راجی بند پتر ء قدر ء نفسیات ء سراہنت۔



ہمیشانی بنیات ء بتل گتنگ رواج کپ انت، آتری نفسیاتی بہ بیت کہ مالی معاملہ یاد دومان ء کجام تک ء پہنات  
 بزاں زندمان ء ہر تک ء پہنات ء، بلوچ ء ہمک مارشت ء احساس بتلانی دروشم ء دست کپنت۔  
 بلوچ ء کہ وتی دود ء ر بیدگ، میار جلی، مڑاہ داری، مہمان داری، داد ء دہشت، تپاکی ء یکجایی، مہر ء  
 دوستی، عہد ء وفا، دیر گندی ء دیر چاری، مردم گری ء انسانیت، لچ ء میار، شری ء حرابی دیستگ انت ہم وتی  
 پسائندگ ء پشتپداں ماں بتلی گالوار ء بازیں پنت گتنگ انت کہ راج ء پسائندگ پہ وتی باندات ء جوان  
 کتنگ ء راج ء ر بیدگانی پھریزگ ء چہ ہے بتلاں کار بگر انت۔ (پدا ہمیش، 9)  
 واجہ عبدالغفار ندیم نبشتہ کنت،

”بتل قومی زند ء گپ ء تران ء الہی میں بے درودریں بہر انت ہمک زبان ء وتی حاصیں بتل بنت کہ  
 زند ء کلیں پہنات ء سر اپدر کن انت۔ بتل نہ ایوک ء زبان ء بندات ء گوں بندوک انت گوں  
 زبان ء ہمراہی ء و ہد ء گوزگ ء رواج گپتنگ انت۔ بتل دانا ء کوا سین مردمانی گشتن انت کہ حاصیں  
 جاور ء حالتاں ء تجربت ء تمہیات ء رند گتنگ بو تگ انت پشکا گتنگ بیت کہ بتل راجی مڈی انت کہ  
 اے مڈی ء ر راج ء مالیات، اڑ ء جنجال ء زند ء گوازینگ ء درائیں رہندانی بابت ء است انت  
 -“ (ندیم، 2012، تاکدیم 351)

بتل چوناکسان کسانیں شیر کنیں گشتن انت کہ چہ وشیں گپ ء تراناں رواج گپتنگ انت اے بازیں  
 راجی ولبز انکی مڈی انت۔ چہ بتل ء زبان سیر ء شاہگان بیت ء دومی نیمگاراجی لوٹانی شوندا تی ء کنت۔ اے گپ  
 راستے کہ بتل زبان ء لبزانک ء تام انت زبان ء لبزانک ء بر اہدار کنگا بتل ء مز نہیں کر دے۔

*"besides being expert in proverb the majority of such person are also good nations of marvelous humorous anecdotes and religious and historical legends as well as a reliable source of information on the local history ,popular beliefs and customs of their people since proverb reflect the mentality of common people they are a good source of information on the moral*

*concepts and social values of common Baloch and are of the best source for the study of their culture ,life and value"*  
(Badal Khan 2011 ,P 4).

بلوچی بتل ۽ روايت ۽ بابت ۽ بازين حيا ل ۽ ليڪه ديما انگ انت ، بلئے جوان ترين ۽ محکم ترين حيا ل ۽ ليڪه اے بوت کنت که نامدار ، دانائين ۽ کوا سين شاعراني شعراني بند ۽ کڑی که راستی ۽ پد رانی ۽ کنت ۽ گال ۽ گپتارانی جوانين بزانت بوتگ انت ۽ مهلوک ۽ په هر روچی اين زند ۽ يکے په دومي گشتنگ انت ، دومي ايش که زانکار ۽ کوا سين مردمانی گشتن بوتگ انت ، که وهد ۽ همراهی ۽ رواج گپتنگ انت ۽ سيمي تچک ۽ راستين حيا ل ۽ کسه ۽ داستاتانی بنياد جوڑ بوتگ انت ۔ هے پيم ۽ بازين بتل چه بلوچی عهدی شعراني بنداں زورگ بوتگ انت که مروچی نون بتل ۽ دروشم ۽ کار مرز بنت ۽ بتل ۽ نام ۽ زانگ بنت چشکه بتل شعراني همار مانا ۽ شير کنين بند انت که آيانی تها شاها گانين مانا ۽ بزانت بوتگ انت انچو په درور ، لهتيس شعر ستا کرز انت ۔

- دل کو تلي جي يے نه انت ۔
- مرد که بے برات ۽ نشان کنت میری
- جمبر که بے گوات ۽ جڑے زیریت
- زال که بے جو د ۽ سمبھیت سیری
- آکبت روچه یک رده زیری (ملا فاضل)
- آمر د که میاراں جل انت
- نیم روچاں نه و سپنت کلاں (دوداء ، شعر) ۔
- عالی په پولنگاں پلک شود انت
- اگاں به مریت قبر ۽ انبوه انت (عالی ڈگار)
- شرت هاشرت انت که حمل ۽ جیند ۽ بستگ انت ،
- هے حساب ۽ بتل ۽ ارزشت ۽ بابت ۽ سلیم ملک نبشته کنت ،

"مثل سے مراد قومی خیالات، عادات اور رسوم مذہبی، صبر و استقلال، سختی و حکومت، نرمی و محبت، رنج و غم، رشک و حسد، عصمت و ترقی غفلت، سستی و چستی، شوئی و مدہوشی، شرارت و رفاقت، تجربہ و عبرت، عدالت و صداقت۔ سادہ لوحوں کیلئے ہوشیاری، جوانوں کا امتیاز، ایمانداری و بے ایمانی کا حل منکشف ہوتا ہے گویا یہ کہاوتیں ملک کی بڑی تاریخ ہیں۔"

(ملک 2004، تاکدیم 197-20)

ہے وڑ ۽ میر گل خان نصیر گشتیت کہ،

"بلوچوں نے اپنی بے پیمانہ گی کے باوجود معاشرے کا کوئی ایسا پہلو نہیں چوڑا اور نہ ہی کوئی ایسی تشنگی رہ گئی جس پہ انہوں نے ضرب المثل موزوں نہ کیا ہو۔ ذرا غور کرنے سے ان کہاوتوں اور ضرب المثل کو لیجئے ان سے بلوچوں کی فصاحت و بلاغت کا آپ کو بخوبی اندازہ ہو گا ان میں ندرت و معانی کا ایک گنجینہ ملے گا جو ایک بلوچ دانشور کیلئے نہ صرف خاتمہ ناگزیر ہے بلکہ قابل قدر اور قابل فخر بھی ہے۔" (مری، سال نیست، تاکدیم 5)

شعیب شاداب نبشتہ کنت کہ،

"The balochi proverbs have their own peculiar importance in the Baloch society the proverbs are told in different events as standard, in the classical balochi literature these are described with the wisdom these proverbs also have influenced modern balochi poetry" (shadab, 2012, p. 74,)

بلوچی بتل بلوچی زبان ۽ ڈولدار ۽ براہدار کنت ۽ بلوچی زبان ۽ براہدار ۽ بتل ۽ مز نہیں کر دے،  
بتل ۽ اش کنگ ۽ مردم ۽ دل بازوش بیت، اے گپ راست ۽ تچک انت کہ بلوچی زبان ۽ براہدار ۽ بتل ۽ وتی  
کرد ۽ پیش دارگ ۽ انت، کماش ۽ پیر ذالانی گپ ہے حاتراوش انت کہ آیانی گپ ۽ دیواناں بتل ۽ کارمرزی باز  
بیت، زبان ۽ براہدار ۽ بتل ۽ کرد کس ڈالچارکت نہ کنت۔ بتل زبان ۽ سسک المی بہرے۔ بلوچی زبان ۽ بتل ۽  
بستارچہ مز نہیں مڈیاں یک مزین مڈی یے زانگ بیت ہمک زبان ۽ بتل گنج باز انت بلوچی زبان ۽ ایشی ۽ گیشی  
است انت کہ آئی دامن چہ بتل ۽ ہالیک نہ انت، بلوچی زبان ۽ دنیا ۽ ہما زبان انت کہ بتلانی گنج ۽ سربار انت۔

بلوچی بتلانی از می بستار ایندگہ بیج تهرانی تہانہ مانیت بلوچ لبز انک ء بازین پرمانا پر شر کنین بتل است آنت  
(رحیم 2017، تاکدیم 8)

بتل بندر ء زبان ء لوٹ ء گزران پیلو کنت ء در شانی ء مزین جہدے داریت۔

”بتل چہ بنرہ ء زبان ء ہمراہ انت بلوچی زبان ء دامن چہ بتلاں سر ر بیج انت وتی مانا ء کسد ء در زبان ء  
ڈولدار کنگا بے مٹ انت بلوچی زبان ء بلوچ راج، کہن ء قدیمین مزین شانی ء از گاری ء پراہ دامن  
ء شوندا انت۔ بلوچی بتلانی تنی و ہد مزین بہرے منگ کہ در چنگ ء نزارگ ء و داریک آنت“  
(خان، 2010 تاکدیم 23)

بتل ء ارزشت ستا کرزیت ء بتل ء معنی ء بزانت بے درور آنت۔ بتل یک آسرے کہ چہ بازین  
زمانگانی تجربتاں پد جوڑ بیگ آنت۔ راجانی سراہر وڑیں دور ء زمانگ کاینٹ، جنگ، توپان، ڈکال ء وشئی ء ایندگہ  
بازین جاور حالانی ہمراہی ء گوں انسان ء زند ء سرا سر گوست بنت گوں ہمے جاورانی مارگ ء پد آیانی بنیاد  
راستی، سر گوست، راجی بند پتر ء ایندگہ بنیاتی سرا بتل گشگ بوتگ آنت۔

”بتلانی بابت ء دیختر غلام فاروق نبشتہ کنت کہ کساس 95 در سد انچیں بتل آنت کہ گوں و ہد ء  
گوزگ ء وت ہینگ ء جوڑ بوتگ آنت آیانی گشوگ ء رواج دیوک ء بابت ء بیج زانگ نہ بیت،  
پیشکا ماگشت کنین کہ و ہد ء دورانی گوزگ ء گوں رواج گران بوتگ ء دیما اتلگ  
آنت۔“ (خان، تاکدیم 10)

دگہ خیال ء لیکہ اے وڑانت،

"بلوچی بتل نہ ایوک مئے زبان ء زگریں مزاج ء پر نمائیں گواچار انت بلکیں پکر ء حکمت ء راجی  
فلسفہ ء آدینک انت، بتلانی تہا واقعات ء کسہ چہ ایندگہ بتلاں گیشتر لبز انک ء ارزشت دار انت چیا  
کہ نہ ایوک وتی جوڑ بوگ ء واقعاتی پڑدرانی شون ء دنت بلکیں چہ ایسانی کسہاں ماچا گردی رویہ

، نفسیاتی میٹل، راجی قدر ۽ دگہ بازیں ربیدگی تک ۽ پہناتانی بابت ۽ جوانی ۽ سرپدی گریں  
- (غنی، 1994 تا کدم، 27)

بلوچی بتل بلوچی زبان ۽ ہمراہی ۽ بلوچ راج ۽ بن دپتر ۽ آئی ۽ سر زمین ۽ ہمگر نچ انت، راستی امیش  
انت کہ بتل راج ۽ تارنجی ۽ دودر ربیدگی آرزشت ۽ بر جاہ داریت ۽ ہے وڑا بلوچ راج ۽ درائیں پہناتانی جتائیں  
رہندانی یات گیری ۽ کنت چوناہا بتل ۽ زانگ ۽ پھمگ ارزان انت آہمک وڑیں مجلس ۽ دیواناں بر اہدار ۽  
وش کنت، بتل ۽ تہاراج ۽ لگوری، بہیلی، حرائیں رویہ، جوانیں رویہ ۽ ہے وڑیں تب ۽ مزاج ۽ روایت ۽  
درائیں شریانی پدرائی بیت انت۔ کہنیں زانگ ۽ بتل قانود ۽ رہند بوتگ انت کہ بتل ہر کس ۽ منگ انت  
- اگاں یک راجے ۽ نفسیات چارگ ۽ تپاسگی بہ بیت گڑا اے گپ المی بیت کہ آئی بتلانی سراچشانک دینگ  
۽ چارگ بہ بنت پرچیکہ بتل تیوگیں راجے ۽ مال ۽ مڈی انت۔  
بوہیر کلاچی نبشتہ کنت،

"دنیا ۽ ہمک قوم ۽ پچارچہ دگہ قومے ۽ جتا بنت اے پچار آئی زبان ۽ لبز انک، دودور ربیدگ ۽ چہ  
ودی بنت اے تک ۽ زبان ۽ بستارچہ دراہاں گیشن انت، زبان ۽ شیر کنی پرمانائی ۽ پکر ۽ حکمت ۽ ردا  
بتل ماں لبز انکاں مزین بستارے داریت چشیں پرمانا ۽ پر حکمتیں بتل ۽ مثلاًئی کمی نہ انت کہ  
گپ ۽ ترانانی تہا حاصیں، واقعہ، کیفیتانی ردا درانگاں کنتگ بیت کہ چہ ایشاں کارمرزگ ۽ درانگاں  
کنوک ۽ جبرانی تہانہ وشتامی مان بیت بلکہ اے بتل حکمت ۽ فلسفہ ۽ حزانگ گندگ ۽ کایت۔"  
(کلاچی، 1994 تا کدم، 4)

## گڈی تران:

بتل زبان ۽ ہما المی پہنات انت کہ چہ زبان ۽ بندات ۽ بگرداں زبان ۽ آوکیں وہدا آئی ۽ ہمراہ بیت ۽  
گوں آئی ۽ ہو ۽ ہم گر نچ بیت۔ دنیا ۽ درائیں زبان ۽ دامن چہ بتلاں سر رتیچ انت۔ بتل پہ یک زبانے ۽ انچیں

گوہر قیمتی ءِ مڈی ءِ کہ ایشی ءِ ابید ہج زبان دیرئی ءِ سرجم بوت نہ کنت۔ بتل زبانی ءِ شیر کنی ءِ مزنیں ارزشت ءِ دارایت۔ بلوچی زبان سک مزنیں ءِ شاہگان انت کہ ایشی ءِ رانز آرگ ءِ حاتر ایک مزنیں وس ءِ واکے لوٹ ایت۔ ہمک راجانی وڑا بلوچی لبزاتک ہم چہ بتلاں سر رتیج انت ءِ زند ءِ چشمیں پڑے نیست کہ آئی بابت ءِ بتل گشگ نہ بوتگ بلوچی شاعری ءِ بتلانی کار مرزی ءِ روایت سک باز انت۔ بلوچی بتل وتی رنگ ءِ دروشم ءِ وتی مٹ وت انت۔ انچوش کہ مالیاتی ءِ مالدار ی، دودر بیدگی، بے کردی، وت گلانی، بہیلی، دست پیچی، بے کاری، دروگ ءِ بٹاک، جان دڑی، بزدلی، بدل ءِ باندات، بیر ءِ بیر گیری، جہد ءِ کوششت، دوستی ءِ مہر، سنگتی ءِ دوزوائی، تپاکی، قول ءِ کرار، ملک دوستی، شکر کاری ءِ شکر کاری، پوتاری، زانیکاری، پلینڈی، راستی، سہر، سور ءِ سانگ، زالبولانی شرب ءِ دگہ بازیں بن گیانی سرا بتل گوشتگ بوتگ۔

شوندات:

Badal, khan, sabir 2011 Balochi Proverbs some Example of Balochi proverbs with Background stories. Batal Ganj syad Hashmi Refernce Library karachi p:4  
Lauhakangas ,outi, 2007 use of proverbs and Narrative thought <http://haldjs.folklore.ecfolklore/vol35/lauhakangas.pdf> pag.77

پدا ہمیش

مری، صورت خان، (2012) گشتیں ردانک، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، تاکدیم، 173  
شاداب، شعیب، (2012) بتل ۽ میر و ۽ بتل ۽ پوکاری ۽ نگدی و انشت، سنکین شعبہ بلوچی جامعہ بلوچستان کوئٹہ پیٹ ۽ پولی  
تاکبند، چاری  
ندیم، عبدالغفار، (2010) گرم، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ رحیم اسحاق، 2017، بلوچی بتل ابا بکر کلمتی اکیڈمی پلیری، گوادر  
نو شیر وانی، میر عبدالقادر، سال نیست، بلوچی ضرب المثل، ایجوکیشنل پریس کراچی  
ملک، سلیم (2004)، یک بازیافت، ریسرچ جرنل پنجاب یونیورسٹی اوئنٹیل کالج لاہور، شمارہ 4، سال، تاکدیم، 197-

208

خان، رشید (2010) تل گوشتن، پڑدانک گھنٹ، وفالبرانکی مجلس تمپ، تربت  
غنی، پہوال (1994) د سمبر واقعاتی بتل و آہانی پشدر ۽ کسہ، ماہتاک لبرانک، حب  
کلاچی، بوہیر د سمبر (1994)، واقعاتی بتل و آہانی پشت ۽ کسہ ۽ شوندات، بلوچی لبرانک حب،  
شاہوانی، اشیر عبدالقادر (2012) بلوچی زبان و ادب، چہاپ دومی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ،  
مری، میر گلزار خان، سال ندر، گشتن، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ

## جوانسال بگٽي

ڏاڪٽر غلام نبي ساجد بزدار

اسسٽنٽ پروفيسر، بلوچستان اسٽڊي سنٽر، جامعہ بلوچستان، ڪوئيٽہ

### Abstract

*Jawānsāl Bugṭī belonged to the Bugṭī tribe of the Baloch people. He was born in 1885, when the British imperialists occupied majority of the areas of Balochistan. The Mari and Bugṭī areas were totally disturbed by both the Sardārs and the British imperialists. When Jawānsāl grew up, he felt the discriminations of the society. He tended to highlight the social problems of the Baloch people, despotic behaviors of the Sardārs and imperials in his poetry. In this paper, I will discuss the whole aspects of the poetry of Jawānsāl Bugṭī in detail.*

گچين لبز: جوانسال، قبائلي جيڙهه، ڏکھ ۽ وئيل، عزت ۽ ننگ، شُد ۽ گزڻ  
 بلوچاني نامدارين تمنا چيڪي بگٽي تمنن انت ڪه بلوچستان ۽ روج درآتڪي نيامگاڻ آباد انت۔ اے راج سيمدار  
 يڪ نيمگي ۽ مري بلوچ انت ۽ دومي نيامگ ۽ مزارى ۽ ڏوڪي انت ڪه ماں سيوي ۽ نزيڪ ۽ آباد انت۔ بگٽي ٽڪ ۽  
 گون سنده ۽ هند ۽ نزيڪي سوب ۽ ايشاني بازين دوداني سر اسند هي ۽ سرائيڪي ۽ اثر گندگ ڪا نينت۔ هميد ايك  
 ڪسانين ٽڪرے است انت ڪه آهنان مريٽه گشنت۔ داں ڪرناں اے ٽڪر ۽ سياهي ۽ خون ۽ بهادے چي دومي  
 بگٽي بلوچاں بازمين نه ات۔ گشنت ڪه اے ٽڪر ڪهنين جيگاني وختاں گون زحم ۽ زير ڪنگ بيٽگ ۽ اے بلوچ  
 راج ۽ وٽي گلام ٽايميننگ ۽ آورتگ، ني اے ٽڪرے ۽ سماجي حيثيت چو بلوچ لوڙي ۽ برابر انت۔ اے بگٽي قوم ۽  
 لاف ۽ سنگسليا ۽ نزيڪ ۽ نوزد هي ڪرن ۽ ڪيڪي مزنين زانت ڪار ۽ شاعرے پيدا بيٽگ۔ اے شاعر ۽ نام ات  
 جوانسال



بگٹی۔

نوذمی صدی چیکڑی بزاں آخری ساہاں گرنگ انت، انگریز و تارانو کی برجہا کنگا انت کہ 1885ء سال بگٹی راج ٹکڑے، ہیضوانی لاف بگٹی پیدا بیتنگ۔ اے ہماں باری انت کہ انگریز غلامی لوب داں بلوچ راج گردن سر بیگا ات۔ سلیمان کوہ بلوچانی (بزدارانی) حان بندے زوراکیں ٹکڑے، چو گوزورے دانہہ ڈول شت بیکواہ بیگا ات۔ جوانسال گو شیت کہ،

" 1893ء بلوچ قوم خان، خان قلات خدائیداد خان بندی کنخ بیشہ آں وختاں من یہ پشک توخا، دنتان بورینو خیں چکے تاں۔ اے حساواں جوانسال وادی بونگ 85-1884ء میں۔ دانی جوانسال مشغاث کہ کہیں ماٹ زیاں بیٹی۔ ڈاڈی وٹی نواسخ گوں نازاں لولی آں پالنتہ روزینتہ۔ لولی تہاشف پزی پھراں دعا لوٹھی، ” اللہ منی بچائے شے نصیو کن، حج، لج، بھسی میل مچی آں جو آیں ٹونک“ (دہقانی، 2011)

آمین و ہد ات، جوانسال زندا اے گلئیں ٹونک پیلو بیتنگ انت۔ جوانسال خانوادہ چہ دوسے

پیڑی مذہبی خانوادہ ہے ات۔

ہو دا! بیائے کہ جوانسال شاعری زندہ پیرا بلئیں دے دانکے پہ شاعری باروا عرض کن میں۔ مئے مزینیں ڈکھ امیش انت کہ ماں دانی مشرقی مغربی لہجہ عزاواں چہ درانیا تلگ میں۔ زانت کار نگد کار ڈراہ شاعری ادب کچ ویتراں گوں حواساں کنت، بلئے پہ شاعری ایک حواسے کہ آہنی احساس (مارشت) گشتنت، کیل کچ کنگ کار مرز کنگ لوٹیت۔ مناں یک برے سفرے وداں دکانداریں (شائیم دارے) گون بیتنگ، من آں مرد تب زانت، بلئے وتی تب ہم مجبور بیت وختے پدا من آں مرد شتیرے اشکلنا بیتنگ، مرد زہر کپتنگ، گوشتنگ لے کہ مناں گوں سیت، نقصان ٹونکاں کن، کئی کرازر بازیں، زر جوڑینگ طریقہ چے انت، اے جبراں کن مناں گوں شاعری چے کار؟ آخر مناں معانی لوگئی بیتنگ۔ مئے دور باری بازیں نقاد دے چڑود نکاندار انت۔

بلئے ہر ڈولے کہ بیت، مناں جی یے گنگی انت، توہر با استیں۔ نی اے گنگ کہ راست چے ایں؟  
نیکی تاں مگرے نام انت؟ انصاف کہ ہر کسی گوراوتی وتی انت۔ (چے باکرزیت) نیکی ء بدی ء ہر ملک ء ہر  
جاگہ ء ہر چاگر دء وتی وتی کچ وکیل انت۔

انسان ء دومی ساہد ارانی تہا مز نیں فرق دے ہمیش انت کہ انسان ء تہذیب ء مزاں رواں بیگ ء  
پیش ء وتی ذات ء پجوری نیام ء دلگوش داتگ۔ شاعر حدائی حاصیں مخلوقے یاناں؟۔ شاعر عا میں نفع سیت  
تو لوکیں مردم انت یاناں؟ اے ٹونک مز نیں پٹ و پو لے لوٹ آنت، میں وسی کارے نہ انت۔ سارتر  
گشیت کہ خالق ء لوزیاتہ گوں واجہ حد اہیت یا گوں شاعر اں۔ دویں تخلیق کننت ء وتی خلق ء گنگیں مخلوق ء  
دوست دار آنت۔ (دوست، 2015)

ہو دا! راست انت کہ شاعر وتی اندر ء جذبگاں در شان کنگ ء ہنر ء زانت، ء دومی مردم نہ زان  
انت۔ اے زانت شاعر اں چہ دومی ناد یستگیں طاقے ء دست کپیت یا وتارا آست انت اش؟ اے سوالانی  
پسو داں روج مروج کس ء دات نہ کنگ۔ مرچاں چہ پانزدہ گیسٹ سال ء پیش، من سلیمان کوہ ء ناموریں  
شاعرے، واجہ سید خان ء چہ ہے سوال کنگ ات، کہ شاعر ی الہامی طاقے ء اے کمال درجہ ء ہنر چہ دست ء  
چوں کنیت یا آنگ تہ واجہ ء جو اداتگ ات کہ،

” مناں میں عاریفیں پٹ ء گوشتہ، کہ میں ولیناں (مزیں بزرگاں) گوشت، کہ شاعر اں وتی  
زند لافا وختے ناوختے خضر علیہ سلام ء ملاقات بیٹ۔ خضر علیہ سلام شاعر اں بانکر کنت ء آنہانی  
سینغا پر اپاندی، دیزاں دیر گندی بھکیٹ۔ ڈا شاعر وتی وختے سر گواٹ ہنت۔ اے مڑ دومی  
اے داداٹ روٹ کہ لوزاں، خیالاں ء شاعر ی گالاں، شاعرے غلام ء باندی جوڑ کنت ء ایشاں  
شاعر واڑدفا ویشلا نیٹ روٹ۔ من دہ یک روشے بر بیوانے ء مالا چارہ بنخ تاں کہ پیریں، سویٹ  
ریشیں مڑ دے آتک، مناں بانکر کثو حال دُر ہے کٹی۔ موکل وختا مناں دعادانی بروتی شاعر ی  
شوق پیلو بیٹ او کس دہ تی ڈولیں لوزاں کماے نہ کنت“ (خان، 2014)

اے گندہ نندہ چہ گیسٹ سال پد گو سنگیں سالوں کہ شاعرے کتاب ”اشتو منوں روحیں فرار“  
چھاپ مرحلہ نیام آت، من ہے سوال اند دے کنگ۔ تہ شاعرے گو سنگ۔

”اے رنگیں ٹونکانی پولا مہ خنیث! ائے تہ منوں اے سوالانی جو اویسنے موکل دہ استیں، بس  
حدائی قرزتاں گندا۔ شازانیث کہ منصورادہ قرزتے بستغیں راز ظاہر کُشغ انت ءپاہو سرا  
پیگ شہ۔“ (خان، 2014)

اے شاعری بستغیں رازانی باوت ءواجہ اللہ بشک بزدار گشیت،

”کوہاں براں ژلاں سنت صوفی شل انت

بستغیں راز خلق ءنواں سررشت۔“ (بزدار، 2008)

سقا گشیت،

”آں قزرت یا قدرت کہ شاعر ادز کسیت، چڑا ہنرے تہ نسیں۔ اے یک الہامی طاقتے کہ  
شاعرے سراپا کیں طاقتانی ساگیں، شاعر نرم دل ءبال گرو خیں یک مقدسین ہستی ءے۔ شاعر  
ء سرا الہامی طاقتانی دست ایر بیٹ ء آنہی ءوتی حواس بیلوی ء مہتل مہ بنت، آں ہج تخلیق کت نہ  
کت۔ واجہیں حد اشاعرانی دماغاں مہتل کت ء شہ آیاں پیغبرانی کاراں گیرت“  
ہے ٹونکاں واجہ افلاطون چوں گشیت کہ،

”شاعری یازانت یکیں حاصیں گنوی ء جنون ءیکے حاصیں حالتے، ہماں مردماں گوں کفیث، کہ  
آیانی سرا ازم پری آنی ساہگ ایر کفیث۔ اے جنون آیانی نرمیں ءپا کیں روحاں ہواربی، یک  
چوشیں جذبے پیدا کت کہ آں روح و شیں گفتارانی بزہ ہننت“ (دوست، 2015)

مئے بزرگیں شاعر، بابا جوانسال وانندگ ایں مردے نہ آت۔۔ مرچی نیں دور باری آنی اسکول  
ایجو کیشن ء اے دنیاے گلوبل ولج ء ساحری آں چہ دے واقف نہ آت۔ شاعر سرا یونانی تصوراتی پری ء سا

کپتنگ کہ ناں، بلئے ماشری آل زان این کہ بلوچاں ء بگٹی بلوچاں بچ وخت ء سار تیں ساہ نصیوتہ نیٹنگ پری ء ساہ چوں کپت بیت۔ شاعر ء زند ء گواہ آنہی بچی ء مرد دے بچ گواہی نہ دینت کہ شاعر زند ء پری ء، سومری ء یا سموء دے آتکہ یا مہرواں بیتگ۔ حضرت خضر ء گوں ملاقاتے جو انسال ء بیتگ کہ ناں، مئے کر اشہدی نیست انت۔ اے پٹ وپولی کارے، روشے ناروشے بڑیں مڑ دے اے کارادے کنت، بل منی ڈولیں بے علمیں نودر برے وس ء شے در انت۔ ہوداشاعرے کلام مئے دست ء ایں، زند سر حال وت واجہ ء نیک نامیں مزن شانیں بچ حماد اللہ بگٹی ء داتگ انت۔ منی حیاں ء جو انسال بگٹی ء بزداریں شاعر علی محمد چگھامکین دور ء شاعر بیتگ انت۔ دوئیں شاعر قبائلی، سرداری، وڈیرہ شاہی ء سنگلیں چاگرد ء تہاوتی زند گوازیٹنگ انت ء راجانی سرا قبائلی ناروائی ء ہر ظلم شاہد انت۔ بلوچ قبائلی چاگرد ء زند، ڈیرہ بگٹی ء سنگسیلا بیت، کولہو ء کابان یا سلیمان کوہے بیہو ء بار تھی، دراہیں یڈولا سڑاند ء آماج انت۔ دو صدی گوزگ ء پد دے زند ہما یک ہند ء اوشت ء شکار انت۔ بلوچ چاگردی زند ء ڈکھ ء ویلاں شاعر یک ڈول ء گند انت ء وتی گالانی تہا در شان کن انت۔ رواجانی ظلم ء زور اکی، سرکار ء سردار ء ناروائی بلوچ مخلوق ء بخت ات۔

"نورچم ء تنکین بخت عمرہ ریا"

قبائلی زندے شے کلاں مزنیں پجواری ایٹش انت کہ آل وتی مڑ دماں ہر وختا بدی، بزاں دژ منی ء تہا داریت۔ CLASH ایٹش بیگ ء مانزمان انت۔ دومی پلو ء چارے تہ دنیاے درائیں مخلوق ء آنہانی زانت کار اے جبر ء سہراہم تفاق انت کہ دژ منی، کست ء سیالی، پروشاں دروہ، ناتپاکی انسانی جاوراں (صلاحیت آل) برباد کنت۔ بلئے بلوچ ء چو زیور ء ڈول ء گون انت۔ جو انسال بگٹی دے ہماں سماجے شاعرے ات کہ اوداروز روزینی قبائلی جیڑو، میڑمر کہ، سردارے ناراضگی، ء بے وسیں مڑ دے ء نیم شپاں میڑزیرگ پہ وتی چک ء ساہ پھریزگ ء ہے شیطانی چکر ہر روج ء۔۔۔

" محشاں سردار زور اخیں، آں واژہ ایں سر و مال ۽ مرکائی روغ لوٹیت، نہوری نندغے لوٹیت۔  
نزوریں دین چھین چیزے آں موڑیں زندگی لوٹیت۔ ہے کوہانی پچاریں ہے کوہانی گزرائیں  
”یا، کسے نیم شفاں لجاں گوں بند روٹ مرکائی، دروغیں واژہ ہے لوغا پہ انصافے“ (بزدار،

(2008)

جوانسال بابا اے دراہیں ناروائی آں گوں اغرارے ۽ گندیت، صبر و شیں بہرے ہیلا زور اوراں  
بچ نہ گوشت۔ ہاں، وتی ڈولیں گزنگیں، پزدریں مخلوق ۽ دیندار بیگ ۽ درس دات ۽ دیگی جہانے توشگاں جم  
کنت۔ جوانسال کوڑی ۽ جو فو آں، بے لچ ۽ بے حیائی آں، زوراکانی زور اوری آں گوں آگہیں چٹاں  
گندیت ۽ ہے نتیجہ ۽ سر بیت کہ اے کلیں مرضانی علاج دینداری ۽ مذہبی تعلیمات ۽ اندر ۽ موجود انت۔  
منی کار حدائی پئیگام مہلوق ۽ سر کنگ ۽ انت۔ زور اورانی زور اگا اوشنگ نہ انت۔

کوڑی تخت ۽ من میڈان ۽

منتھ ۽ جگھٹہ اژجان ۽

در کھتہ حیا گوں شان ۽۔

دیمیں پے دہ ۽ بیوان ۽

گوشتہ عاجزیں جوانسال ۽

بیارے محمدی اسلام ۽

ہندے دنیائے بے ثباتی آں چوں ظاہر کنت۔

اے دنیا دروگیں یہ گھڑی ۽ نو

قیامت ۽ چھو شیں پڑی ۽ نو۔ (دہقانی، 2011)

بلوچ تاریخ ۽ لڈ و بار ۽ بار و جوانسال دے کہنیں شاعرانی فرضی گالاں زیریت ۽ وتی ناوسی ۽ نارسائی

۽ تصدیق کنت۔ وتی نواسگ شالہ سینگار انا گشتیت۔

منی شو، میں دل بندیں  
 حلب آختغیں رندیں  
 اژہ میر چاکر چندیں  
 سخی نوذ بندغ چندیں  
 غریب گزوغ سندیں  
 کلات آسنیں زرہ بندیں۔  
 یہودیں، کافر اپہ زندیں

جو انسال وتی دراہیں زند دین و ایمان پچار کنان گوازیٹنگ، شاعری گالانی تہاء یک عملی ایمان practical faith داعی این اوہے ایمان نصیحت دے کنت۔ جو انسال مئے سر شاعر چھگاز داء رڈول گوں یقین ایمانازانیت کہ اعتبار، ساکھ، قول پالگ، وفاداری ایمان دومی نام انت۔ ساکھ اعتبار مرچی کہ دیو مالائی لوک قصہانی بہر ہٹنگ انت، ایشانی بارواچگھا گشتیت۔

”ار مڑے (مردے) زانتی گوں براور لیخ ایمانا تلیٹ“ (قادر، 2010)

جو انسال زمانگ دے ہماں انت کہ انگریز وتار نوکی برجا کنگا انت، سنڈیمین ریفارم پدا بلوچ سردار وتی وتی راجانی واجہ واکدار ہٹنگ انت بڑ مردی بس سرکار داتگیں انگریز سرکارے وفاداری سرٹیفیکیٹ یاداں سردار دربار ہند گرگ نام ات۔ بلوچی لچ، ملام، معیار تورا، وطن دوستی، ایمان ساکھ، لڈت چہ مخلوق پست کت وروگ ات۔ معاشرہ ”غرض نہ انت ایماں کذا گینڑے درمانے رسیت“ عملی صورتے ہٹگ ات۔ گوشتہ لچ وتی سنگتا ایمانا بیا۔ من روغاں تھو منی رند الڈ بیا۔ (دہقانی، 2011)

جوانسال بگٹی است تہ ملائے ات، بلتے بلوچی اقدارانی (Norms) زوالے ڈکھاں ماریت ءیک روپے مزین حیراتے کنت، ودھے سریالیں بزاں ہوشمنداں پول کنگ ؛ ”پیریں مرد، بلوچ کہ انگریز مزین خیراتے کنت تہ یا پھر مرادے ء، یا پھر سیرے شادھے ء یا پھر مر کے مراندے ء، تئی لوغانے بچے بیٹگ، نئے تو سیر و آروسے کنگ ء نئے ماتئی کسے ء خذار کیت زیاں بیگ ء سئی استوں۔ ڈالے حیرات پہ چے ء؟“

ہو ادا! جوانسال ء تہ مرشاں شے نیم کرنے ء پیشہ لچ، غیرت، بلوچی تورا، ایمان و وفائے مرک ء حیرات کٹو آئی ء گور سویت کٹہ۔ ماضی پرستی یا گوئست ء مارگ مئے دراہیں شاعرانی رواستی کارے بیٹہ۔ یا حتی کہ گوئست جو ائن اٹ؟ جوانسال وہ ہے ڈکھاں ماریت۔

اولی زمانہ جوانشاں

مرد برکتانی مان شاں

میر چاکری سیستان شاں

میر مہدوی ارکان شاں۔

زر زوالیں نو ذبندغ ء دگ ء گام کھنے

نگ ء نیکی ء گوں جہانی ء جواں کھنے۔ (دہقانی، 2011)

جوانسال شاعری باز حد ادا دے آسانیں ء ابہماں شے پاکیں شاعری انت، گشت کہ جوانسال ء شاعری یک قرزتی ڈاتے اٹ۔ گال ء پیلوین خیال دستاں بستغا غلامانی ڈولا حاضر ء سائزی انت۔ جوانسال ء بچ گشت۔

”جوانسال کہ ہر وختے پہ شیرے گشتا بشت تہ دہموڈاں کہ شیر ء دستاں پیلو مہ وٹیں، نغن ء تام

دقانہ خشی۔ کس ء گوں ٹونک ده نه خذی۔ ایکانشت ء گالاں شُشت ٹامینانا، یات کنانا، چوالہامی  
کیفیت ء تہاگال سرچی ء کاٹکاں لُٹانا۔ (دہقانی: 2011)  
جوانسال وتی وختے ریاکاریں ء لافوایں دنیاسرستیں لغوراں گوں ہکال ء واہی آں گشیت،

”منناں عبرتے کیث ژہ نی این لغوراں  
گوشاں ژہ کھرنتھ ء چھماں ژہ کھوراں  
زنژکاٹ ء کھلاں لاغاں ژہ زوراں  
یک پھونز ء بُرے تہ ده پھونز موراں

جوانسال بگٹی یے دوست بشیر احمد ء ماذن کہ مر تہ تہ جوانسال ء باز ڈکھ بیتگ، بگڑی (ماذن ء نام این) مرک  
سرادستانگ ءے جنگ۔

بشیر احمد تئی نام این۔

بشیر تئی بگڑی تھام این؟

مُڑ تھو، پہ رستراں شام این،

بابا جوانسال بختاوریں شاعرے ات کہ آنہی چماں مرچی جاور نگیگ آنتت۔ شاعر ء ماذن مرک ء  
پریشانی ات کہ پہ رستراں دردے ء شام این، اچ ماتو جو انے کہ تو مرچاں بگٹی ء مری بلکہ دراہیں بلوچ وطن ء  
ورنایانی لاش کہ کورانی دل ء چاب بیگ ء انت تونہ دیستگ انت ء اے ده مے مسترانی کردانت کہ مارازیرگی  
کپتگ۔ جوانسال دینداریں ء نواش روچک داروکیں پیڈ ملائیں بلوچ تیں شاعرے ات۔ شاعری ء مذہب ء  
ہوار بیگ ء آنتت تہ جوانسال ء بلوچ مخلوق ء دراہیں ڈکھانی علاج ہے دینداری ء تقوی لاف ء زانتگ۔



اے جبرے کئے نہ زانت کہ راجانی مذہب ء ملاتہ سرکار ء سردار ء زیات طاقت ور کنت، غربت ء جہالت ایسی رودیناں مزن کنت۔ اگاں قبائلیت زندگ دارگی انت توراج ء جنگ (clash) حالت ء دارگی بیت۔ مئے کر ازند او شتے ء آماج انت۔ بس بلوچ زانت کاراں ء مئے شاعر اگوں مئے زندے ڈکھاں ہیچ کار نیست انت بس مئے آخرت ء فکر ء بے حال انت۔ مئے دینداریں شاعر اوتی وختے مستراں ہیچ نہ گوشنگ۔ نواب صاحب ء چہ توپکے لوٹنگ ءے۔ "توپکے دے تہ دژمنان ٹھلاں۔۔۔ یادے جو او ء کہ حاترا بلاں" نواب محراب خاں دورباری آں نواب صاحب ء شاعر ٹھالہ ء ہیضوانی بگٹی ٹکرے ڈگار گلے زور بُرتگ۔ شاعر ء ہیچ نہ گوشنگ، کر دے سال ء رندھے ڈگار ء چہ بنوے جوانسال ء داتنگ ءے۔ جوانسال ء دے دراہیں دینداری ء بلوچی غیرت ء تور ء پچی ء ڈگار گرگ ء "نا" نہ ٹنگ۔ پداہیضوانی ٹکراگوں شاعر ء دل گرانی ٹنگ ءوتی ڈگار پدا گپتگ۔

روش ء کہ عقل ء زہر کھذا۔

گر تھو عقل ء سار کھذا

زہر اولایت وھار کثہ۔ (دہقانی: 2011)

بابا جوانسال ء بلوچ مخلوق ء دیگی جہانے زحم رہا (پل سراط) گوازینگ ء فکر است ات۔ بلتے وتی براتانی گردن ء زوراکانی زحم ء پھماں گندگ ء ات وتی شاعری ء انہاں نزمیں نصیحت آں سوا ہیچ نہ گوشتی۔ مئے بازیں زانینکار پٹ وپولی ویلے ء بغیر گوش آنت کہ بابا جوانسال صوفی شاعرے ات۔ بلتے نا، چوش دے نہ انت کہ صوفی و ملا ء تہا فرق کنگ بیت۔ بابا جوانسال سدھاسادہ ایں دینداریں شاعرے ات۔ صوفی ازم ء کہ کسائیں، مزیں سدھہ بدھے مناں است انت، تہ جوانسال مناں صوفی ء تہ اسل نظر ء نیاتنگ۔ ہماں مالدار ی، ہماں زمینداری ء ننگار کنگ، سردار ء داتنگیں گر بیس ڈگار ء واثر ہی جوڑا بندغ، مال ء مڈی بازکنغ۔۔۔۔۔ صوفی چوش کث نخت۔ صوفی اے دنیا ء آخرت دوینانی باروا اپرچ ایش انت۔ "کوڑی ء کوڑی شلوخانی دفاجن، آخر ا آخرے دیگی جہانے پورداراں بشک بل۔" (بزدار: 2008)

انسانِ اندری جہدِ سفرِ وتی ذاتِ پیلو کنگِ پلوءِ شوہازیت۔ عشق، انسانی شرفِ پجوری انت۔  
 شاعری تو ہماں گہترین کہ زندے دروشماں چھیٹت زیدار کنت۔ گوں وتی امیدِ نر میں زیملاں روحِ  
 بانزراں بشکیت۔ دوریں دلے درماں نہ کنت آں زندے؟ جو انسال زندا مار بچ سومری ء سموء گندگ ء  
 نیاتلگ، اونے تہ عشقیہ شاعری یے۔ مئے دینداریں شاعر زوراوریں سردارے دیما چوباز نر میں ء بھلائیں (شرفیغیں)  
 بلوچ ء ڈول ء وتی لوگ ء حیر لوٹیت۔ اے شاعر شہ رواستی حذاء رواجانی سڑداری ء باغی ء تو نہ انت۔  
 بلے نا! اے دراہیں پیراوتی ہندا پدا دے جو انسال ء شاعری اور اقدار دوستی بے مٹ انت۔ اے دور باری  
 آں ملائیت وتی ڈسڑیں صورت ء مئے دیما انت۔ بلے آ زمانہ ء گزر ہمیش ات۔ منی ڈولیں کمزوریں ء گراں  
 ہٹیں مردے ء چہ دیما غلطی ء ردی ء بیگ تہ دست بندی انت کہ مناں زانتکار پہل بکنیت، تھوروادیت کہ  
 مناں گوں مز نہیں شاعرے ء حق کنگ نہ بیگ۔

جی حذا پاک ء رنگ ء اسراراں

عبرت آں کھے تنی قدرتی کاراں

یہ شف ء روشانی برو آراں

باروا چھرننت ہر دوں چھیار پھراں

لکھنڑا ہار ہڑ دوں کو فغاں زواراں (گرام الکاتین)

بے زکوا ءتی ء محض مُرداراں

چھاپ زئی ایں من رب اخباراں

گندنواں زیرے دوزخ ء داراں (دہقانی: 2011)

ہو دا! ہے عبراتاں کنان ء، ء پاکیں حذاء اسرارانی پچاراں کنان ء، جو انسال بگٹی سال ۱۹۶۶ء

چیکڑی روچاں ۲۵ دسمبر ء شپ ء اے دروکیں کوڑی اشت ء شنگ۔ اللہ پاک ایمان لے بہ بکشیت، آمین۔

گڈی تران:

بابا جوانسال بگٹی نکرے مزیں شاعرے بیتگ۔ وتی دور باری آں ہر ڈولیں شاعری کے کنگ۔ بلئے  
 زیادہیں بہر گوں مذہب و دین ہم گر نچ انت۔ منی خیال ایش انت کہ جوانسال چہ ملا قاسم اثر زرتگ۔ وت  
 دے چہ دینی خانوادگے تعلق کے دانتگ ہے سوب انت کہ آئی شاعری چہ واعظ و پنتاں پُر انت۔

شوندات:

- بزدار اللہ بشک، (1995)ء، یاتانی تاخ، بزدار پبلی کیشنز تونسہ شریف۔  
 بزدار، اللہ بشک، (2008)ء، ہنکین رکھ سوز بنت، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ۔  
 بزدار، اللہ بشک، (2008)ء، عشق لکھیں، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ،  
 دوست امیر، (2018)ء، بالواں روک کتہ تماشایے، گدار پبلی کیشنز پسنی  
 دہقانی، مولانا نور محمد، (2011)ء، جوانسال، گوشہء ادب جناح روڈ کوئٹہ  
 شاعر سید خان، (2014)ء، اشتو مناں روحیں فرار، سنگت اکیڈمی آف سائنسز کوئٹہ